

Masarykova univerzita
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy

Znovusjednocení Německa
The reunification of Germany

Diplomová práce

Bc. et Bc. Jan Březa

Brno 2013

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Marta Goňcová, CSc.

Vypracoval:
Bc. et Bc. Jan Březa

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem závěrečnou diplomovou práci vypracoval samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.“

V Brně dne

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování doc. PhDr. Martě Goňcové, CSc. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	- 1 -
1. Německo a jeho vývoj po 2. světové válce	- 3 -
1.1. Obnova politických stran v poválečném Německu	- 6 -
1.1.1. Vznik politických stran v sovětském sektoru	- 6 -
1.1.2. Politické strany v ostatních zónách	- 8 -
1.2. Rozdělení Německa na dva státy	- 9 -
2. NDR a SRN – jejich charakteristika	- 14 -
2.1. Charakter Německé demokratické republiky za Waltra Ulbrichta	- 14 -
2.2. Spolková republika Německo do uznání NDR	- 21 -
2.3. Začátek sblížování – Ostpolitik	- 24 -
2.4. Charakter Německé demokratické republiky za Ericha Honeckera	- 27 -
2.5. Charakter Spolkové republiky Německo v 70. a 80. letech	- 30 -
2.6. Kontrasty obou německých společností před znovusjednocením Německa	- 34 -
3. Sjednocení Německa	- 38 -
3.1. Náhlá smrt ve 40 letech	- 38 -
3.2. Zed' padá	- 41 -
3.3 1+1=1čili Problém sjednocení	- 45 -
3.3.1. Vítězné mocnosti a problém sjednocení čili 4+2	- 45 -
3.3.2. Německo-Německá situace	- 55 -
4. NDR a znovusjednocení jako téma v německém školství – v příkladu Bádenska-Württemberska	- 70 -
Závěr	- 77 -
Použité zdroje	- 80 -
Seznam příloh	- 86 -

Úvod

„Wir sind das Volk“ – My jsme ten lid, „Wir sind ein Volk“ – Jsme jeden národ. Čtyři slova - jedno slovo změněné a ve výsledku dvě hesla, se kterými lidé bojovali za svůj cíl. To první sloužilo v roce 1989 jako proklamace tehdejšímu socialistickému režimu že to, co tamější režim dělá, není ani náhodou v zájmu toho lidu, který údajně zastupuje. Po pádu Berlínské zdi došlo ke změně toho jednoho slova v heslu a nabytí jiného rozměru – rozměru požadavku, po desetiletích rozdělení chtěli východní a západní Němci znovusjednocení.

Předkládaná práce se snaží o zmapování událostí před a po znovusjednocení. Za úkol jsem si vzal zpracovat celé období od konce druhé světové války. Práce by především měla odpovědět na otázky, proč nebylo možné vytvořit sjednocené Německo hned po 2. světové válce? Jaké důsledky mělo rozdělení německého národa do dvou států? V čem se tyto nově vzniklé státy lišily? Jaké postavení měly státy ve svém bloku? Jaké problémy se vyskytovaly v jednotlivých státech? Které problémy se objevily v procesu znovusjednocení a jak byly překonány, nebo existují dodnes?

Jen důkladná znalost historických událostí, vnitropolitické a mezinárodní situace je u učitele základním předpokladem snahy o objektivní prezentaci problému ve vzdělávacím procesu.

V prvních dvou kapitolách, společně projdeme dějiny Německa od konce 2. světové války do vzniku dvou německých států. Tyto kapitoly jsou důležité, abychom mohli pochopit vývoj a problémy, které během sjednocovacích procesů nastaly. V těchto kapitolách se zároveň podíváme na nastolené politické systémy. Zjistíme, zda a jaké existovaly mezi nastolenými systémy rozdíly; zaměříme se také na obyčejný život lidí v obou státech.

Ve 3. kapitole se již budeme zabírat problémem znovusjednocení Německa. Ať již krizí východního socialistického státu či samotnými problémy, které vyvstaly na obou stranách. Sjednocení dvou zemí do jedné bylo zcela jistě složité minimálně asi jako rozdělení jedné země do dvou. Sjednocovací proces budeme sledovat v rovině diplomatické (uzavírání smluv), ale i nových podnětů v každodenním životě německých občanů.

Poslední kapitola se věnuje tématu jako didaktickému problému - Jak učit toto téma, aby bylo co nejlépe žákům přiblíženo? Přičemž je toto téma ještě živé

a kontaminované zážitky lidí kolem. Na tuto otázku se pokusíme najít odpověď pomocí kurikulárních dokumentů Bádenska – Württemberska.

Metodami pro tvorbu práce jsou především analýza, kompilace a komparace pramenů.

V příloze na konci práce je při případném zájmu čtenáře připravena sada fotografií a map, které práci dokreslují, zároveň zde čtenář může najít i ukázky pracovních listů, které se vážou k poslední kapitole – v textu na ně není přímo odkazováno.

1. Německo a jeho vývoj po 2. světové válce

Německo prožívalo jedno z nejčernějších období novodobé historie. Země zničena, obyvatelstvo, které má hlad a nemá kam hlavu složit, navíc je vyděšené z toho, co přijde s vojáky, z jejichž velké části propaganda padlého režimu udělala krvelačná zvířata. Většina mužů zmrzačených ve válce, ještě na frontách nebo v zajetí někde v Rusku. Velký počet uprchlíků na cestě do nikam, vnímané usedlým obyvatelstvem jako občané 2. kategorie. 8. května 1945 nastává Němci nazvaná Stunde Null (nultá hodina), moment, kdy nacistické Německo padá k zemi a je potřeba vstát a začít znovu. Jenže jak?

Již v této základní otázce nebylo zrovna jasno. Během války vznikalo mnoho různých představ mezi spojenci, jak bude vypadat Německo po svržení nastoleného nacismu – objevovaly se teorie, které chtěly Německo roztříštit na malé státy, které by neohrožovaly vývoj v Evropě, jiné zase chtěly z Německa centristický neutrální stát. Spojenci se drželi koncepce, která vznikla v roce 1943 – rozdělení Německa a hlavního města Berlína do okupačních zón. Na konferencích v Teheránu a Jaltě totiž vznikla nekonkrétní dohoda, která mluvila jen o nutnosti Německo demokratizovat, demilitarizovat a denacifikovat. (Fulbrook, 2012, str. 109 - 110)

Druhá světová válka však za sebou nechala velkou spoušť a podle odhadů 66 milionů obětí. I když část německého obyvatelstva byla obětí nacistického režimu, nedalo se čekat, že trest za vyvolání celosvětového konfliktu nepřijde. Zatímco vina za první světovou válku nebyla dána jen Němcům, o vyvolání té druhé nebylo u spojenců pochyb. O nutnosti platit reparace, aby se zabránilo dalšímu vojenskému potenciálu, mluvil již před konferencí v Teheránu v říjnu 1943 americký prezident Roosevelt. Ovšem celá americká administrativa, po živé zkušenosti s vyvolanou reakcí na minulé reparace, byla spíše proti nějak velice významným reparacím versailleského stříhu. Pro významné reparace se vyjadřovala především Anglie¹ a SSSR. Tyto státy požadovaly jak reparace ve formě odvodů z výroby, tak i demontáž jednotlivých podniků. Na Jaltské konferenci konané v únoru 1945 přišel Sovětský svaz s jasnou představou – je potřeba snížit německý těžký průmysl o 80 % a celkové reparace budou stanoveny na 20 miliard dolarů, z kterých dostane SSSR 10 miliard. Je však potřeba říct, že právě ztráty byly na sovětské straně největší – ze SSSR pocházelo 20,6 milionů

¹ Motivem Velké Británie byla především snaha zbavit se potencionálního konkurenta.

obětí, z toho 7 milionu civilistů. Těch zmíněných 20 miliard dolarů bylo následně označeno jako základna pro budoucí jednání. (Görtemaker, 2004, str. 19 - 24)

To nastalo na Postupimské konferenci v červnu 1945. Bylo domluveno, že každá mocnost smí ve své okupační zóně vyvlastňovat německý majetek ale jen do takové míry, která neohrozí životní úroveň obyvatelstva. Sovětský svaz měl dostat ještě 25 % výrobních zařízení ze západních okupačních zón, protože zde ležela významná průmyslová centra. SSSR se ale tím zavázalo kompenzovat tento příjem dodávkami potravin pro západní okupační zóny. Toto ujednání však mělo nepříjemné následky pro budoucí vztahy spojenců. Sověti a Američané se nebyli schopni dohodnout na míře vyvlastnění, které neohrozí život obyvatelstva. Ve výsledku to znamenalo, že Sověti přestali potraviny do západních zón dodávat s tím, že nedostávají slíbené průmyslové vybavení. O potraviny pro západní zóny se tedy jednotlivé sektory začaly starat jejich správci. A od května 1946 přestaly dodávky průmyslového zařízení ze západní části Německa pro SSSR nadobro. (Wegs & Ladrech, 2002, str. 24 - 25)

I když jsme teď zmínkou o reparacích předběhli trochu dobu, již tato situace dokládá, že už během posledních dnů války, bylo jasné, že spojenci jen těžko budou hledat cesty k řešení nejen reparací ale i tzv. německé otázky. SSSR už dokonce v té době měl plán, jak importovat svůj systém na území ovládané Rudou armádou. Jako prodloužená ruka se o to měla postarat Kommunistisches Partei Deutschlands² (KPD), jejíž špičky utekly do Moskvy do exilu.³ Moskva věřila, že pomocí těchto lidí se jí podaří uchopit v Německu moc a proto je podporovala a spřádala s nimi své plány. Velkou roli zde sehrál budoucí generální tajemník Walter Ulbricht, ten se spolu se spisovatelem Erichem Weinertem v roce 1943 s podporou Stalina zasadil o založení Nationalkomitee Freies Deutschland (Narodní výbor svobodné Německo). Tato organizace měla být něco jako alternativní vláda - složena z exulantů a zajatců s 40 členy ze všech vrstev společnosti, kde KPD měla jen 15 členů, ovšem Národní výbor plně ovládala. A KPD v té době ovládal Stalin, který byl představiteli strany slepě následován. Ten si uvědomoval, že pokud chce rozšířit sféru svého vlivu, nemůže hned zavést ve své části Německa stejný režim jako v SSSR. V Moskvě se tudíž mluvilo o fázi antifašistické demokracie. To, že na budoucím Německu měl Stalin eminentní

² Komunistická strana Německa – založená v roce 1918. V době svého založení byla velice radikální, jejím cílem byla socialistická revoluce podle sovětské předlohy. (Deutsches Historisches Museum - <http://www.dhm.de/lemo/html/weimar/innenpolitik/kpd/index.html> navštíveno 13.12.2012)

³ Svým útekem do SSSR si však příliš nepomohly – velká část z nich se v letech 1936-1938 stala obětmi stalinistických čistek. (Weber, 2003, str. 19)

zájem, dokládá i to, že již 30. dubna 1945 byla ze sovětského exilu do Německa dopravena část představitelů KPD. Ti byli rozděleni do 3 skupin – skupina pod Waltrem Ulbrichtem, byla vypravena do Berlína, lidé s Antonem Ackermannem v čele byli posláni do Saska, a skupina Gustava Sobottky dostala umístění v Meklanbursku – Předním Pomořansku. Tyto skupiny měly pomáhat Rudé armádě při budování nové správy a zároveň měly připravit podmínky pro převzetí moci komunisty. Z Moskvy přichozí měli představu, že Německo bude po dlouhou dobu okupováno a k obnovení politických stran nedojde, proto považovali za důležité, aby se především dostali do nejvyšších pater nové správy, případně aby na ni měli vliv přes své dosazené loutky.⁴(Weber, 2003, str. 15-24)

Až 5. června 1945 v tzv. Červnové proklamaci převzaly vítězné mocnosti (USA, SSSR, VB a Francie) nejen oficiálně správu nad Německem, ale také pravomoci vlády. Nejvyšším orgánem se stala Spojenecká kontrolní rada, kde zasedali vrchní velitelé okupačních armád. Jenže právě tento tah umožnil fakticky Německo rozštěpit. Velitelé okupačních zón mohli samostatně rozhodovat ve svých zónách a vydávat zákony. V sovětské okupační zóně tak vzniká Sowjetische Militäradministration in Deutschland (Sovětská vojenská správa v Německu) zkracovaná jako SMAD, zřízená rozkazem č. 1 dne 9. června 1945. (Weber, 2003, str.24 – 25)

Správní orgány západních mocností sice oficiálně sídlili v Berlíně, ale jejich prezenze zde byla spíše symbolického charakteru. Francie zřídila vojenskou vládu v Baden-Badenu, Američané svou správu vykonávali z Frankfurtu nad Mohanem a Angličané rozdělili svoje správní orgány na vojenské velení v Bad Oeynhausenu a vojenskou vládu rozdělenou do Lübeckenu, Mindenu a Herfordu. I přes to, že sídla v Berlíně byla spíše symbolická, způsobovala tato situace roztržštěných aliančních správ různé potíže a samozřejmě nepřispívala k nějaké hlubší spolupráci. (Benz, 2005)⁵

Navíc je potřeba zmínit, že mezi vítěznými velmocemi probíhaly různé spory. Ať již v uspořádání a pravomocech nové nadsektorové správy, tak také spory o území⁶ – např. Francouzi nechtěli vyklidit okolí měst Karlsruhe a Stuttgart, které mělo spadat pod správu Američanů, ti zase museli opustit, i přes nelibost místního obyvatelstva,

⁴ Příkladem je např. první poválečný starosta Berlína – bezpartijní dr. Arthur Werner, kterého funkce zahltila tolika problémy, že neměl čas se aktivně věnovat politice. V jeho šestnáctičlenném magistrátu sedělo devět komunistů. (Weber, 2003, str. 23-24)

⁵ (Benz - <http://www.bpb.de/geschichte/nationalsozialismus/dossier-nationalsozialismus/39600/besatzung?p=al> – navštíveno 27. 12. 2012)

⁶ I když samotné rozdělení německého území bylo domluvenou již na Jaltské konferenci konané 4. – 11. února 1945

původně obsazenou část Durynska, Meklenburska a Saska, které mělo spadat pod sovětskou správu. Mimoto západní mocnosti nebyly ze začátku schopny spolu konstruktivně spolupracovat – Francie i přes to, že měla vlastní okupační zónu, se neúčastnila Postupimské konference a zároveň žila s představou, že bude o všem rozhodovat sama a není potřeba hlubší koordinace postupů s Anglií a USA.⁷

I situace v jednotlivých sektorech byla nepřehledná: „Nejenže existovaly rozpory mezi jednotlivými frakcemi a agenturami vládnoucích sil, ale vojenské vlády také musely měnit politiku díky nepředpokládaným problémům, které vznikaly za pochodu, a také musely vzít v potaz měnící se mezinárodní vztahy. Kupříkladu prvotní dokument nařízení americké zóny – takzvaná direktiva JCS 1067 – představovala nesourodý souhrn protichůdných politických směrů.“ (Fulbrook, 2012, str. 112)

Všechny okupační síly se však snažily o určité vnesení normality do života obyvatel. Usilovaly například o co nejrychlejší obnovu novin, které měly přinášet nové informace, nebo třeba Američané promítali ve své zóně americké filmy.

1.1. Obnova politických stran v poválečném Německu

K obnově politických stran přistupovali vítězné mocnosti rozdílně. Američané věřili, že k jejich obnově dojde spontánně tím, že lokální organizace si vytvoří své celosektorové zastřešení. Sověti naopak přistoupili k tomuto problému direktivně.

1.1.1. Vznik politických stran v sovětském sektoru

I když si i samotní komunisté mysleli, že budou muset dlouhou dobu pracovat jen pod neveřejnou záštitou své strany, došlo k obnovení politických stran v sovětské okupační zóně relativně dost rychle – Rozkaz č. 2 maršála Žukova zveřejněný v Berliner Zeitung dne 10. června 1945 umožnil obnovení případně znovuzaložení politických stran. Podmínkou pro jejich založení bylo jejich antifašistické zaměření, snaha o upevnění demokracie, zaregistrování stanov a programu u městské samosprávy a na vojenských velitelstvích s tím, že musí být dodán seznam členů, kdy strany jsou

⁷ Srovnej: (Benz - <http://www.bpb.de/geschichte/nationalsozialismus/dossier-nationalsozialismus/39600/besatzung?p=al> – navštíveno 27. 12. 2012) , (Fulbrook, 2012, str. 111 - 112)

„pod kontrolou sovětské správy a musí být vykonávána (jejich činnost – pozn. J.B.) podle jejich instrukcí.“ (Weber, 2003, str. 30)

Sovětská správa, která se tímto krokem snažila utvořit představu o budoucím demokratickém vývoji ve své okupační zóně, tak nechala vzniknout i „pravicově“ orientovaným politickým stranám. Jako první oficiálně vzniká už 11. června 1945 KPD, o 4 dny později je založena její historicky daná velká konkurence Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD)⁸, 26. června 1945 úřady oficiálně zaregistrovaly Christlich-Demokratische Union Deutschlands⁹ (CDUD), ta chtěla být stranou hájící náboženské hodnoty, vnímala se jako most mezi západem a východem a její představitelé si vzali za cíl dosáhnout tzv. „křesťanského socialismu.“ (Konrad-Adenauer-Stiftung)¹⁰ Jako další vznikla dne 5. července 1945 Liberal-Demokratische Partei¹¹ (LDPD). Tím skončila první vlna vzniku politických stran v sovětské zóně.¹² Strany se shodly ještě v roce 1945 na spolupráci v tzv. Antifašistickém bloku, ze kterého se později vyvinula tzv. Nationale Front der Deutschen Demokratischen Republik¹³ v květnu 1949, kdy do Antifašistického bloku byly přizvány další organizace.

KPD byla dále protežována sovětskou správou – např. i tím, že jí byl dodáván materiál pro její práci (papír, propagační plakáty...) nebo jí bylo umožněno pořádat politické meetingy, přičemž jí sovětská správa poskytovala bezplatně veřejné prostory. I přes to se však KPD začala propadat v oblibě u voličů a sama se svými politickými idejemi začala dostávat mimo hlavní politický proud. Z Moskvy přišel na začátku zimy 1945 rozkaz, že je více než nutné se soustředit na sjednocení KPD s SPD. Důvodem k tomuto apelu byly neúspěchy komunistických stran ve volbách v Rakousku a v Maďarsku a naopak úspěch komunistů díky Vlastenecké frontě v Bulharsku. SPD bylo několikrát sloučení nabídnuto, ta ovšem logicky sjednocení odmítala. O to větší byla snaha KPD a jejich představitelů o sloučení těchto stran. Sověti dokonce zapojili i svou kontrarozvědku NKVD¹⁴. Sjednocení těchto dvou politických stran bylo

⁸ Sociálně demokratická strana Německa

⁹ Křesťansko-demokratická unie Německa

¹⁰ (Konrad-Adenauer-Stiftung - <http://www.kas.de/wf/de/71.7195/> navštíveno 28. 12. 2012)

¹¹ Liberálně-demokratická strana

¹² V roce 1948 dala sovětská správa vzniknout ještě 2 stranám – v dubnu vznikla Demokratische Bauernpartei Deutschlands (DBD) – Demokratická rolnická strana Německa, která se měla orientovat na rolníky a měla je přesvědčit k budování socialismu, a v květnu vzniká ještě National-Demokratische Partei Deutschlands (NDPD) – Nacionálně demokratická strana Německa, která měla získat lidi s pravickým a nacionalistickým směřením. Obě strany vznikly uměle jako loutky SED, jejich předsedové byli původně komunisty, a jejich cílem bylo oslabit postavení CDUD a LDPD.

¹³ Národní fronta Německé demokratické republiky

¹⁴ Narodnyj komissariat vnutrennich děl - Lidový komisariát vnitřních záležitostí

obhajováno i špatnou zkušeností z doby Výmarské republiky¹⁵, kdy roztržitá levicová opozice údajně dopomohla převzetí moci Hitlerem. Nátlak trval několik měsíců a byl korunován úspěchem 22. dubna 1946. Na kongresu obou stran vznikla Sozialistische Einheitspartei Deutschlands¹⁶ (SED).¹⁷ KDP zde simulovala programové změny, aby vytvoření SED dosáhla. První velkou výzvou pro SED byly volby 20. října 1946 do Landtage (Zemských sněmů). Opět docházelo k masové podpoře SED ze strany sovětské okupační správy ale i tak byl výsledek pro Sověty a SED zklamáním. V žádné z okupovaných spolkových zemí se nepodařilo získat většinu v Zemském sněmu a celkově dosáhla „jen“ 47,5 %. (Weber, 2003, str. 45 - 72)

Po těchto volbách se v SED rozhořel boj o vliv ve straně. Komunistům se dařilo vytlačovat sociální demokraty z vedení a vracet se postupně k původní líně, a navíc případnou vnitřní opozici označovala za „socialdemokraty“ a nevhodné návrhy jako prvky „socialdemokratismu“. (Konrad-Adenauer-Stiftung)¹⁸ Navíc začala mluvit o nutnosti uznání vedoucí funkce strany.

1.1.2. Politické strany v ostatních zónách

Jak již bylo řečeno, krok sovětské správy byl velkým překvapením, a proto v ostatních sektorech politické strany začaly vznikat později. V britské zóně došlo k povolení zakládání stran od 6. srpna 1945, v americké zóně směly strany pracovat na krajské úrovni od září 1945. Nejprůběžněji k politickým stranám přistupovala francouzská okupační správa. Strany nesměly v názvu používat slovo Německo a teprve od roku 1946 směly pracovat nadregionálně. (Geschichtsverein Koengen)¹⁹

Stran vznikalo velké množství s různými názvy a na různých částech politického spektra – jako např. neonacistická Sozialistische Reichspartei²⁰ až po západní verzi

¹⁵ Období od roku 1919 do převzetí moci nacisty v roce 1933.

¹⁶ Jednotná socialistická strana Německa.

¹⁷ Ne všichni však se sjednocením stran souhlasili – Gerhard Weck, starosta města Werdau, nebo zakladatel SPD Hermann Kreutzer byli odsouzeni sovětským válečným tribunálem za protest proti tomuto sloučení k 25 letům nucených prací. Kvůli obavám, že sjednocení bude zamítnuto, také sovětská správa odmítla dovolit hlasování ve výchovním Berlíně. (Konrad-Adenauer-Stiftung - <http://www.kas.de/wf/de/71.6466/> navštíveno dne 28. 12. 2012)

¹⁸ (Konrad-Adenauer-Stiftung - <http://www.kas.de/wf/de/71.6466/> navštíveno dne 28. 12. 2012)

¹⁹ (Geschichtsverein Koengen - <http://geschichtsverein-koengen.de/DfTeilung.htm> navštíveno dne 31. 12. 2012)

²⁰ Socialistická říšská strana

Kommunistische Partei Deutschlands.²¹ I zde došlo k obnovení SPD, která však v sektorech západních mocností zůstala striktně oddělena od KPD a její činnost a činnost KPD v sovětském sektoru silně kritizovala. Dalšími důležitými stranami, které vznikly, byla v Bavorsku vzniklá katolická Christlich-Soziale Union²² (CSU), dále pak vznikla jako společný projekt protestantů a katolíků Christlich-Demokratische Union²³(CDU) a důležitou stranou se stala i Freie Demokratische Partei²⁴ (FDP). (Fulbrook, 2012, str. 114-117)

1.2. Rozdělení Německa na dva státy

Pokud budeme hledat důvody, proč k sjednocení Německa po druhé světové válce nedošlo, narazíme na jeden hlavní – díky rozdělení budoucích sfér vlivu nedošlo ke vzniku silné centrální správy.²⁵ Sami spojenci si stanovili za cíl tzv. 4 D - denacifikace, demokratizace, demilitarizace a decentralizace. Vznik okupačních zón tedy byl určitým logickým vyústěním, kterým se plnila decentralizace, a zároveň docházelo k vytvoření předem dohodnutých sfér vlivu. Tím, že ale každá správa byla jiná a postupovala ve stejných otázkách jinak či diametrálně odlišně, vytvářelo

se v Německu nesourodé prostředí, které šlo jen stěží propojit. Rozdíly panovaly jak již v ekonomických tak politických strukturách, které si právě ukážeme, abychom toto prostředí pochopili, zároveň nám to ukáže problémy, které bylo potřeba překonat při samotném sjednocení.

K dosažení cílů, které si spojenci stanovili, používali taktiky, které přinášely různé výsledky, jak pozitivní, tak negativní. A zda tyto přerodné procesy měly úspěch, je dodnes otázkou.

Již v 1. proklamaci generála Eisenhowera k německému národu z března 1945 se píše, že: „Německý militarismus, který tak často narušoval světový mír, konečně

²¹ Obě tyto strany pak byly zakázány Spolkovým ústavním soudem – SRP 1951 a KPD 1956. (Schildt - <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-einheit/deutsche-teilung-deutsche-einheit/43652/die-50er-jahre-entscheidungen?p=all> navštíveno 30. 12. 2012)

²² Křesťansko-sociální unie

²³ Křesťansko-demokratická unie

²⁴ Svobodná demokratická strana

²⁵ I když v Berlíně vznikl Aliierten Kontrollrat (Spojenecká kontrolní rada), jako nejvyšší orgán v Německu, neměl sílu prosadit vše dohodnuté do okupačních zón.

společně²⁶ odstraníme.“ (Eisenhower)²⁷

Spojenci v procesu denacifikace však spolu spolupracovali jen v případě Norimberských procesů²⁸. V dalším pak postupovali odlišně. Soudy jednotlivců probíhaly na obou stranách, i když se objevovaly i případy, kdy bývalí nacističtí pohlaváři nebyli vydáni soudům, protože se novým režimům hodili a zastávali pak jako odborníci různé funkce od administrativy až po armádní specialisty. Hledání těch, kteří mají být potrestáni, bylo velice složité. Samotné členství v NSDAP²⁹ totiž nic nedokazovalo.³⁰ V sovětské okupační zóně napomohl proces denacifikace k protlačení komunistů mezi společenskou elitu. Čistky se týkaly jak administrativy, politiky, tak i školství - v roce 1948 bylo údajně v sovětském sektoru 2/3 učitelů ve věku pod 35 let. Čistky zároveň umožňovaly změny celého politického systému tak, jak si sovětská správa přála. V „západních“ sektorech byla vydána směrnice ze dne 7. července 1945, která stanovila 136 zaměstnání, odkud musí být nacisté odstraněni. Tuto směrnici pak následoval zákon č. 8 z 26. září 1945, kde bylo zakotveno, že nacisté smí pracovat jen na nekvalifikovaných pozicích. To vedlo k přejmenování funkcí tak, aby vypadaly nedůležitě. Aby odhalování skalních nacistů bylo jednodušší, byly nakonec v západních okupačních zónách vytvořeny tzv. Fragebogen³¹, kdy jednotlivec po zodpovězení všech otázek byl přiřazen do jedné z pěti kategorií.³² Podle konečného výsledku se rozhodovalo o osudu jednotlivce, který mohl být jak uvězněn, tak pokutován, tak propuštěn ze zaměstnání či plně osvobozen. Na přísnost/slabost řízení bylo mnoho stížností. A jednotlivé sektory se od sebe významně lišily. „Zatímco v britské zóně skoro devadesát procent lidí dostalo status „očistěn“, v americké zóně to byla pouze třetina a jen polovina ve francouzské.“ (Fulbrook, 2012, str 121) Navíc vedly k tvorbě tzv. Persilscheinů, kam lidé sháněli potvrzení svědků o tom, že byli jen formálními nacisty. Ruku v ruce s denacifikací přichází i ekonomická přestavba, kterou právě čistky ve vedeních podniků urychlovaly. Sovětská okupační zóna byla průmyslovější,

²⁶ Myšleno jako spojenci

²⁷ (Eisenhower -

http://www.hdg.de/lemo/html/dokumente/Nachkriegsjahre_erklaerungEisenhowerProklamationNr1/index.html navštíveno 1. 1. 2013)

²⁸ Probíhající od 20. listopadu 1945 do 1. října 1946. Byli zde souzeni nejen jednotlivci ale i celé organizace - jako SS, NSDAP, Gestapo atd.

²⁹ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)

³⁰ Někteří do strany vstoupili, protože museli, navíc pro některá zaměstnání bylo členství povinné.

³¹ dotazník

³² 1 - závažný delikvent, 2 - delikvent, 3 - menší delikvent, 4 - stoupenec, 5 - očistěn

což potencionálně mohlo zrychlit vývoj a zároveň zásobit místní obyvatelstvo potřebnými produkty. Stal se však úplný opak, produkce v sektoru klesla oproti roku 1938 o celých 50%, – Sověti hnaní chutí po reparacích rozebrali do jara 1948 1900 továren³³, 213 firem bylo převzato do sovětského vlastnictví³⁴, dalším firmám byly odebrány finální výrobky. Odhady uvádějí, že si tak SSSR přišlo na 30 miliard dolarů, oproti domluveným 10ti. Došlo také k zemědělské reformě, při níž byla půda z velké části zestátněna. Docházelo k zestátnování dolů a podniků, kdy Sovětům sloužilo jako pádný argument lidové hlasování o vyvlastnění pořádané v Sasku. Za 93 % účasti se pro vyvlastňování vyjádřilo skoro 78 % voličů. Na západě mělo dojít k realizaci tzv. Morgenthanova plánu.³⁵ Vzhledem ale k politické situaci, která mezi spojenci nastávala, bylo jasné, že tento plán nebude realizován. (Fulbrook, 2012, str. 117 - 126)

S rostoucími spory a nedůvěrou mezi Sověty a ostatními spojenci docházelo k ještě větší orientaci na správu vlastních sektorů. Zároveň však západní mocnosti vnímaly potřebu vytvořit ekonomicky silné západní okupační zóny se sjednocenou vládou, které by byly schopné odolat sovětskému vlivu. Proto 1. ledna 1947 vzniká tzv. Bizone - sloučením americké a britské zóny. Udaným důvodem pro sloučení bylo zefektivnění administrativy. (Weber, 2003, str. 72 - 79)

Od března do dubna 1947 probíhala v Moskvě konference ministrů zahraničí, kde došlo k zhroucení vztahů mezi Západem a Východem. 12. března 1947 byla navíc vyhlášena tzv. Trumanova doktrína, která znamenala faktický převrat americké politiky k antikomunismu, kdy zemím, které se rozhodnou zbavit se komunistů, bude od USA nabídnuta pomoc, která později dostala formu tzv. Marshallova plánu. Tímto krokem oficiálně začala Studená válka. Němečtí politikové si ale uvědomovali, že situace nespěje k budoucímu sjednocení Německa ale k jejímu definitivnímu rozdělení a i když věděli, že nejsou dostatečně silní k tomu,

³³ Většinu z nich odvezla do SSSR, pokud vybavení nebylo ukradeno či zničeno při transportu. Často se stávalo, že jeho opětovného sestavení nebyli schopni.

³⁴ V letech 1949 – 1954 byly navráceny do vlastnictví NDR.

³⁵ Tento plán, který se částečně projevil i v Postupimské dohodě, chtěl odprůmyslnit Německo. Životní úroveň Němců měla být uměle držena na úrovni roku 1932, veškerá průmyslová výroba měla být pevně stanovena a hlídána, kdy některé sektory výroby (především zbraně) měly být úplně zakázány.

O tento plán usiloval především prezident Roosevelt. Právě on byl zastáncem placení reparací a zároveň podporoval, aby po 2. světové válce došlo k silnému omezení průmyslu v budoucím Německu. Když se mu jeho plán nepodařilo díky odmítáním takové vize v USA pro Německo prosadit, napsal ministru zahraničí Cordellu Hullovi: „Nikdo neměl v úmyslu udělat z Německa úplně zemědělský stát, ale tak to někdo sdílně naservíroval tisku. Přál bych si, abychom toho dotyčného chytily a za to ho potrestali.“ (Görtemaker, 2004, str. 24) (Překlad J.B.)

aby rozdělení zabránili, snažili se rozdělení zvrátit. Na 6. a 7. června 1947 byla do Mnichova svolána konference ministerských předsedů německých spolkových zemí. Kupodivu se pozitivně, přes vnitřní konflikty³⁶, vyjádřila k účasti i SED, která v tom viděla možnost prosazení svého vlivu. O účasti zástupců východních zemí se jednalo dlouho a sovětská správa si několikrát vynutila přehodnocení stanoviska SED. Nakonec ministerští předsedové ze spolkových zemí východní zóny však do Mnichova 5. června 1947 přijeli, čímž dokázali, že SED ještě není pevně v rukou komunistů, ale že pořád v ní mají bývalí sociální demokraté určité slovo. I přes tento úspěch nedošlo však na konferenci k úspěšnému jednání. Zástupci východu Německa měli zájem jednat jen o budoucím uspořádání, západní ministerští předsedové však jednat o těchto věcech nechtěli i z důvodu, že např. zástupcům z francouzské okupační zóny to bylo vysloveně zakázáno. Tudíž i sem již byly zataženy problémy mezi spojenci. Konferenci tedy nakonec východní strana opustila. Ovšem i kdyby proběhla úspěšně, zřejmě by i tak nevedla k sjednocení země, protože sjednocení by již v kontextu studené války samotní spojenci nedovolili. (Weber, 2003, str. 72 - 79)

V březnu 1948 postupným sjednocení Bizone s francouzským okupačním územím začala vznikat Trizone. 20. března 1948 opustil Kontrolní radu sovětský zástupce a 16. června 1948 také Sověti opustili Spojeneckou komandaturu. Faktickým dnem rozdělení je 20. červen 1948, kdy v západní zóně spojenci provedli měnovou reformu.³⁷ Reakcí na to byla v sovětském sektoru zavedena jako platidlo tzv. Ostmark (východní marka). A začala tzv. Berlínská blokáda nebo také První berlínská krize trvající od 24. června 1948 do 12. května 1949, kdy západní Berlín byl odříznut od světa a musel být zásobován spojenci letecky. (Weber, 2003, str. 79 - 80) Šlo svým způsobem o válku nervů. Sověti věřili, že když západní Berlín odstřihnou od elektrické energie a znemožní jeho pozemní zásobování, Anglie, USA a Francie opustí své sektory. Letecký most byl finančně velice nákladný a aby došlo k dostatečnému zásobování přistávaly letadla s minutovým intervalem. Potom, co letecký most vydržel i zimu a bylo vidět, že spojenci svou část Berlína neopustí, nakonec Stalin od další blokády ustupuje. (Rotman, 2008)

V Trizone se v té době sešli zástupci parlamentů jednotlivých západoněmeckých států k sepsání nového základu vznikajícího nového státu – tzv. Grundgesetz (Základní

³⁶ SMAD zakázal Ulbrichtovi, v té době zástupci generálního tajemníka SED, aby se vyjádřil pro účast.

³⁷ Důvodem pro zavedení byl boj s černým trhem – lidé k placení používali např. cigarety – a usnadnění zavedení Marshallova plánu. (Fulbrook, 2012, str. 127)

zákon). Tento dokument po schválení spojenců vstoupil v platnost 23. května 1949 v Bonnu, čímž začalo období, které se nazývá Bonnská republika. 14. srpna 1949 pak následovaly volby po kterých se stal spolkovým kancléřem Konrad Adenauer. (Hintereder, 2010, str. 30) Byla tak formálně založena Bundesrepublik Deutschland (BRD) – Spolková republika Německo (SRN).

Sovětská okupační správa tak dala ve svojí okupační zóně v reakci na vznik BRD impuls ke vzniku Deutsche Demokratische Republik (DDR) – Německá demokratická republika (NDR), ta se na mapách objevila k 7. říjnu 1949. Prezidentem byl zvolen Wilhelm Pieck. (Fulbrook, 2012, str. 130) O jejím vzniku se rozhodovalo v Moskvě pod dohledem samotného Stalina, kterému špičky SED napsaly dopis s prosbou o rady v přípravě budování vlády. 29. září se delegace vracela z Moskvy do sovětské okupační zóny s instrukcemi, zatímco propaganda pořád ještě hlásila teze o budoucím sjednocení. (Weber, 2003, str. 101)

Podobám a rozdílům obou republik se budeme věnovat v příští kapitole. Sjednocení Německa v této chvíli by již bylo velmi komplikované ale nebylo ještě úplně vyloučené. Ke sjednocení NDR a SRN se objevily ještě dvě příležitosti. V roce 1952 přišla nabídka k jednání o sjednocení od samotného Stalina. Stalin ve svých nótách chtěl vyměnit plány na znovuvyzbrojení SRN za vytvoření sjednoceného neutrálního Německa. O tom, jak vážně byla tato Stalinova nabídka míněna, se historikové přou dodnes. K jednání však nedošlo. „Americké a britské plány na bránění západu byly až příliš rozvinuté na to, aby mohly brát sovětskou nabídku vážně.“ (Fulbrook, 2012, str. 140) Proti sjednocení vystupoval i Konrad Adenauer, který si nedokázal představit sjednocení kapitalistické země se socialistickou. (Fulbrook, 2012 str. 139 - 141)

Stalinův návrh byl obyčejnými lidmi brán s nadějí. Ovšem pro politiky v NDR to byla spíše okrajová záležitost, protože nebylo v jejich silách situaci nějak ovlivnit. Vyřešit to mohla jen dohoda mezi SSSR a západními mocnostmi. (Weber, 2003 str. 125) V roce 1955 přišla ještě jedna nabídka ze SSSR v kontextu připojení SRN do NATO.³⁸ Tato nabídka však byla brána jen jako propaganda Sovětů, kteří chtěli vypadat jako mírutvůrci.³⁹ (Fulbrook, 2012, str. 139 - 141)

³⁸ SRN se stalo plnohodnotným členem 5. května 1955.

³⁹ V roce 1953 zemřel Stalin, což by v kontextu částečného uvolňování poměrů hovořilo pro opravdový zájem SSSR situaci řešit. Nezapomeňme, že v roce 1955 byla situace vyřešena v Rakousku. Rakousko se za podmínky neutrality opět stalo suverénním státem. (Rothenhagen, 2006, str. 34)

2. NDR a SRN – jejich charakteristika

Nově vzniklé země se díky sférám vlivu, v kterých ležely, vydaly jinou cestou. Obě měly svá specifika a jejich vývoj byl odlišný.

2.1. Charakter Německé demokratické republiky za Waltra Ulbrichta

„Německá demokratická republika je socialistický stát, který provádí důslednou mírovou politiku v duchu proletářského internacionalismu a přátelství mezi národy.“ (Tomášek, 1977, str. 8) Takto charakterizuje hned první větou našeho východního souseda jeden z našich turistických průvodců.

Jak již bylo napsáno, NDR vznikla 7. října 1949 – i když suverenitu na Sovětském svazu oficiálně získala až v březnu 1954 (Fulbrook, 2012, str. 114). „Německá demokratická republika je výsledkem dlouholetých bojů německých pokrokových a demokratických sil se silami imperialismu a reakce.“ (Tomášek, 1977, str. 12), pokračuje zmiňovaný turistický průvodce. DDR byl stát s rozlohou 108 178km² a s počtem obyvatel pohybujícím se okolo 16ti miliónů. Hlavním městem se stal Berlín⁴⁰ a hymnou se stala píseň *Auferstanden aus Ruinen*⁴¹.

První ústava sepsaná v roce 1949 měla ještě klasický charakter a v mnohém se podobala ústavě Výmarské republiky⁴², navíc byla potencionálně kompatibilní se Základním zákonem SRN a tudíž i toto naznačuje, že se pořád ještě uvažovalo o sjednocení. Ústava NDR z roku 1949 tak např. garantovala všeobecné, rovné, přímé a tajné volby poslanců, garantovala základní občanská práva, právo odborů na stávkou a také obsahovala článek chránící soukromé vlastnictví. Mimoto ale obsahovala článek č. 6, který se stal bičem pro odpůrce režimu. Díky němu bylo možné postihovat všechny, kteří se dopouští „hanobení demokratických institucí a organizací [...] a všechny ostatní činy, které jsou namířeny proti rovnoprávnosti.“ (Weber, 2003, str. 103)

K úpravě ústavy pak došlo v letech 1968 a 1974. (Fulbrook, 2012, str. 130). Teprve do těchto ústav byl zapracován pravý stav v NDR. V roce 1968 byla do ústavy

⁴⁰ Tedy přesněji jeho východní část.

⁴¹ Vzkříšení z ruin (překlad J.B.) – později se text nesměl zpívat.

⁴² Označení pro německý stát v období 1918 – 1933.

zpracována cesta socialismu a komunismu. NDR byla charakterizována jako „socialistický stát dělníků a rolníků. Je polickou organizací pracujících ve městě a na venkově pod vedením pracující třídy a její marxisticko-leninské strany.“⁴³ (Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik)⁴⁴ Tím byla do ústavy zapracována i vůdčí role SED.

NDR měla 2 komorový parlament skládající se z horní komory Länderkammer (Zemská sněmovna lidu), kde měli zasedat zástupci zemí, a dolní komory Volkskammer (Sněmovna lidu), kde zasedali zástupci politických stran a pak také zástupci některých organizací - jako byly odbory, reprezentované Freie Deutsche Gewerkschaftsbund (FDGB)⁴⁵, či mládežnická organizace Freie Deutsche Jugend (FDJ)⁴⁶, nebo ženský spolek Demokratischer Frauenbund Deutschlands (DFD)⁴⁷. To bylo možné díky vytvoření jednotné kandidátky v rámci Národní fronty, v níž byl stanoven přesný počet zástupců za jednotlivé strany a organizace, což dokazuje, že volby měly spíše formálně-teatrální charakter. Navíc Volkskammer se scházela jen občas a jejím úkolem bylo jen formální schválení již předem připraveného. NDR se vydala cestou k centralizaci moci v Berlíně, proto v roce 1952 došlo ke zrušení spolkových zemí, které byly přetvořeny na 13 Bezirků. Kvůli této změně došlo v roce 1958 i k rozpuštění horní komory parlamentu Länderkammer. Došlo také ke změně v čele státu – od roku 1960, kdy zemřel prezident Wilhelm Pieck, byla funkce prezidenta nahrazena Státní radou (Staatsrat), kterou vedl předseda SED. V roce 1971 byla její důležitost snížena na úkor Rady ministrů (Ministerrat). (Fulbrook, 2012, str. 135 - 137)

I když první ústava NDR zaručovala sdružovací právo, orgány aktivně zakročovaly proti vzniku některých spolků – příkladem můžou být vyhnanci, kterých stát pojal a usídlil 4,3 milionu, což bylo 22,3% obyvatelstva. Vznik jejich spolků byl tedy potlačen. Ale SED, která o jejich potencionálním vlivu věděla, přejala jejich rétoriku, kdy požadovala návrat do domoviny a přehodnocení hranice s Polskem v podobě Odra-Nisa. Tuto rétoriku ukončil Sovětský svaz, který věděl, že NDR se musí do východního bloku integrovat a nemůže rozdmýčávat vášně u východních sousedů. Proto Volkskammer 22. února 1950 schválilo prohlášení, kdy hranice Odra-Nisa

⁴³ Překlad J.B.

⁴⁴ (Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik - <http://www.documentarchiv.de/ddr/verfddr.html> navštíveno 3. 1. 2013)

⁴⁵ Svobodný německý odborový svaz

⁴⁶ Svobodná německá mládež

⁴⁷ Demokratický svaz německých žen

s Polskem byla označena za hranici míru a stát se zavázal hranice se všemi jeho východními sousedy respektovat a nenarušovat. (Ahonen, 2011, str. 45 – 49)

Stejně tak těžkou roli měla v NDR církev – její organizace Junge Gemeinde⁴⁸ byla veřejně špiněna jako organizace, která přechovává cizí špióny. (Fulbrook, 2012, str. 148)

Nově vzniklý stát východního sektoru však měl velmi nezáviděníhodné postavení. Ostatní státy východního bloku si od něj držely na začátku určitý odstup, navíc komunistický režim v NDR byl v mnoha ohledech „papežtější než papež.“⁴⁹ Po válce, kterou Německo vyvolalo, navíc panovaly mezi lidmi protiněmecké nálady.⁵⁰ A Němci sami zase měli problémy se svými sousedy.⁵¹ O aktivnější spolupráci mezi státy východního bloku s NDR se primárně ze začátku staral Sovětský svaz např. v období jednání o remilitarizaci SRN a jejím vstupu do NATO. Později aktivní roli převzala NDR, která potřebovala své východní sousedy především kvůli ekonomickému rozvoji. SSSR však ze svého satelitu velké nadšení zřejmě neměla.⁵² NDR navíc neustále hlídala své východní partnery, aby nenavazovali příliš silné vztahy se SRN, proti případným navazováním hlubších kontaktů protestovala v Moskvě, čímž také své oblíbenosti u ostatních „lidových demokracií“ nepomáhala. (Zimmermann, 2011, str. 83 - 98)

Problematické vztahy mělo k NDR i Československo. Kromě výše zmíněných důvodů stály v cestě k normálním vztahům i se SRN ještě dvě věci – Mnichovská

⁴⁸ Mladá obec – v knize Fulbrookové se objevuje překlad Mladí křesťané

⁴⁹ Východoněmečtí komunisté byli velice ortodoxní, co se komunismu týče, a proto právě z NDR chodily stížnosti do Moskvy na Pražské jaro či jak uvidíme dál, vrcholní představitelé SED aktivně vystupovali proti perestrojce či glasnosti. A spory se např. vyskytovaly i v kulturní politice. Např. zástupci DDR označili názory účastníků konference o dílu Franze Kafky za chybné kulturně politické názory. (Zimmermann, 2011, str. 95)

⁵⁰ Zimmerman tak například uvádí zprávu Fritze Grosse – prvního východoněmeckého velvyslance v Československu: „Praha (leží – pozn. J.B.) jistě ze všech lidových demokracií nejbližší severnímu pólu.“ (Zimmermann, 2011, str. 86) a Lemberg zase uvádí, že v Praze roku 1945 kolovalo pořekadlo „Ďábel mluví německy!“ (Lemberg, 2011, str. 16)

⁵¹ Východní Němci měli problémy s Polskem kvůli územním ztrátám a už v roce 1946 informovala sovětská okupační správa Československo o tom, že kvůli odsunům panují v její zóně protičeskoslovenské nálady. (Zimmermann, 2011, str. 86)

⁵² NDR, i přes jednu z nejvyšších životních úrovní, často žádala SSSR o hospodářskou pomoc. Dochoval se např. výrok prvního tajemníka ÚV KSSS Nikity Sergejeviče Chruščova z rozhovoru s československou delegací v Moskvě ze 7. a 8. 6. 1962, kde se Chruščov nad neustálými požadavky NDR pozastavuje: „Známe to již z minulosti. Vždy přijde (Ulbricht – pozn. J.B.) a žádá od nás pomoc. Ale to přece tak dál nejde. Němci proti nám bojovali, nyní mají vyšší životní úroveň než naše obyvatelstvo a my musíme dávat a dávat.“ (Zimmermann, 2011, str. 94)

dohoda⁵³ a majetkoprávní nároky Československa.⁵⁴ Československo bylo zklamáno postupem vyjednávání na mezinárodních konferencích v období 1946 – 1947 ať již z nízkého výpočtu reparací, tak z povolení spojenců k vytváření krajanských spolků. A právě vznik dvou států pohřbil některé ambice, které Československo mělo. O vznikající SRN se mezi špičkami diplomacie mluvilo jako o americké filiálce. V rámci dobrých zahraničních vztahů východních satelitů se logicky očekávalo, že NDR se stane v optice Československa tím dobrým a hodným Německem – minimálně v očích místního obyvatelstva. Tato určitá nutnost dopomohla k tomu, že o problematice Mnichovské dohody nebylo potřeba příliš jednat, navíc prezident Gottwald s prezidentem Pieckem byli přátelé. V tzv. Pražském protokolu z června 1950 bylo vysídlení Němců prohlášeno jako oprávněné, definitivně vyřešené a nezměnitelné a Mnichovská dohoda byla implicitně prohlášena za neplatnou. (Lemberg, 2011, str. 16 - 17) NDR s Polskem a Československem nakonec vytvoří tzv. severní trojúhelník, s relativně čilou spoluprací.

Západ ve vztahu k NDR díky SRN uplatňoval tzv. Hallsteinovu doktrínu, která pro NDR prakticky znamenala komplikace v navazování jakýchkoli diplomatických vztahů na západ od železné opony. Hallsteinova doktrína vznikla v září 1955 – SRN v tomto prohlášení dávalo na vědomí, že se vnímá jako jediný stát, který může zastupovat německé zájmy, proto navázání diplomatických styků s NDR je „nepřátelský akt“ vůči SRN a konsekvencí bude přerušování vztahů s daným státem.⁵⁵ (Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, 2012)⁵⁶

NDR měla tedy těžký úkol, jímž se stalo vůbec obhájení své existence, jak před světem, tak před vlastními obyvateli. K existenci dvou států, totiž neexistoval, kromě výsledků války, žádný racionální důvod. Bylo potřeba tedy zdůvodnit, proč se neusiluje o sjednocení se západním sousedem. Hlavním argumentem byl proklamovaný antifašismus východního státu. Zároveň z SRN se stal pro NDR symbol imperialismu. To ovšem naráželo na každodenní realitu, kdy ve „fašistickém“ SRN docházelo

⁵³ Mnichovská dohoda nebo také Mnichovský diktát byla dohoda vyjednaná v noci z 29. na 30. září 1938 v Mnichově. V této dohodě bez prezenze Československa sjednal Hitler s Itálií, Anglií a Francií postoupení Sudet Německu.

⁵⁴ Válečné škody vyčíslilo Československo na 17,5 miliardy dolarů (Kučera, 2011, str. 54) a jako reparace Československo nechalo vypočítat až v roce 1959 39,7 miliard Kčs. (Kučera, 2011, str. 59) (O řešení problému SRN a Mnichovské dohody v kapitole 2.3.)

⁵⁵ Hallsteinova doktrína byla použita např. proti Kubě nebo Jugoslávii a doopravdy měla slíbený efekt. Jedinou výjimku udělala BRD v SSSR, kde v Moskvě existovala obě velvyslanectví vedle sebe.

⁵⁶ (Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland - <http://www.hdg.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/DieZuspitzungDesKaltenKrieges/StaatsmannAdenStaa/hallsteindoktrin.html> navštíveno 4. 1. 2013)

k ekonomickému boomu, zatímco v tom správném NDR jde vývoj značně pozvolna. (Jágerová Ondráčková, 2009)⁵⁷ O to horší bylo vysvětlování situace, když se dalo do západního Berlína podívat bez větších překážek. NDR tedy upozorňovala všemožně na svou existenci, proto např. již v roce 1951⁵⁸ pořádala Světový festival mládeže a studentstva (Weltfestspiele der Jugend und Studenten), na nějž do ruin východního Berlína došlo ze 104 zemí 26 tisíc delegátů. I tato událost byla již propagandisticky použita. Mládež z východoněmecké organizace Freie Deutsche Jugend (FDJ) byla vyzývána, aby do západního Berlína chodila agitovat proti SRN, což bylo viděno jako otevřená provokace. Výsledkem byly bitky v ulicích Berlína mezi policií, západními Berličany a FDJ, a pochyby v některých hlavách východní mládeže o socialismu a komunismu.⁵⁹ (Ihden & Laske, 2004)

V reakci na integraci SRN do západních systémů⁶⁰ se NDR připojila do struktur vybudovaných na Východě – v roce 1950 se stala členem Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) a stála u zrodu Varšavské smlouvy v roce 1955. (Tomášek, 1977, str. 12) NDR v době založení Varšavské smlouvy již měla 200 000 členné vojsko⁶¹ tzv. Nationale Volksarmee (Národní lidová armáda), které vzniklo z původní Kasernierte Volkspolizei (Kasernované lidové policie). (Fulbrook, 2012, str. 141) Navíc v NDR zůstalo půl milionu vojáků sovětské armády. Pro ně a jejich rodiny byly budovány nové byty v rámci kasáren. (Ihden & Laske, 2004)

V NDR také velice významnou roli hrálo Ministerium für Staatsicherheit (Ministerstvo státní bezpečnosti) - zkracováno jako MfS ale lidově překřtěno jako STASI, které prakticky plnilo roli tajné policie. Bylo založeno v roce 1950. Největší roli na tomto ministerstvu sehrál Erich Mielke, který se po období v pozadí, stal v roce 1957 jeho hlavou.⁶² Toto „Ministerstvo“ mělo koncem 80. let kolem 91 000 na plný úvazek pracujících spolupracovníků – podmínkou bylo členství v SED. Samozřejmě, že toto zaměstnání bylo prestižní a poskytovalo mnohé výhody.⁶³ Noví zaměstnanci museli být

⁵⁷ (Jágerová Ondráčková - <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=359> navštíveno 28. 2. 2013)

⁵⁸ Prvním organizátorem byla v roce 1947 Praha.

⁵⁹ Tehdy 16ti letá Irene Giesmeier jela na tuto kulturně-sportovní akci z Jeny. V FDJ se několik týdnů politicky vzdělávali a nacvičovali, jak budou v západním Berlíně agitovat. Západní Berličané byli pro ně symbolem zkaženosti a rozmazlenosti. Z toho, co tam ale viděla, ji přecházely oči a z nacvičeného agitování nic nebylo, protože její skupinka agitující mládeže dostala od jedné dámy pytlík s čokoládou. Místo politické činnosti následovala tajná konzumace čokolády, aby se o tom ostatní nedozvěděli. (Ihden & Laske, 2004)

⁶⁰ viz. kapitola 2.2.

⁶¹ Pokud započítáme pohraničníky a ostatní jednotky. Bez nich bylo vojsko o velikosti 100 000.

⁶² V čele STASI stál až do roku 1989. A díky Honeckerovi se vypracoval až do politbyra.

⁶³ Odměny, vyznamenání, speciální tábory pro děti, lepší zboží atd.

pečlivě vybírání. Oficiálním cílem organizace byl boj proti imperialistickým agentům ze Západu. STASI se stala organizací, která si mohla dovolit prakticky úplně všechno⁶⁴, zasahovala lidem více či méně okatě do životů a své informátory měla všude – např. v bytových domech byla zřízená funkce domovního důvěrníka (Hausvertrauensmann). Ten musel v rámci své funkce povinně vést tzv. Hausbuch (Domovní knihu). Do tohoto kontrolovaného dokumentu se musely zapsat návštěvy pobývající déle než 3 dny – pokud pocházely z SRN, musel je důvěrník zapsat okamžitě, stejně tak tato funkce byla spojena i s návštěvami STASI informující se na zbylé obyvatele domu. Důvěrník měl také např. vědět i o autech se západoněmeckou poznávací značkou parkující v okolí. STASI se stávala časem více a více profesionální – navíc používala ke svému špiclování dokonalejší techniku. A měnila svoje strategie od viditelných k těm v pozadí.⁶⁵ Kromě stálých zaměstnanců získávali agenti STASI pro spolupráci i tzv. IMs – Inoffizielle Mitarbeiter (neoficiální spolupracovníci), kteří se buď rozhodli spolupracovat dobrovolně z přesvědčení nebo je STASI nutila donášet na své okolí z různých důvodů, ať už znemožnění budoucí kariéry či uvěznění atd. Na konci 80. let bylo těchto spolupracovníků STASI 174 000. (Beyer, 2006)

Nastolenému režimu se dařilo držet obyvatelstvo relativně v klidu, právě díky STASI. Jediným větším protestem proti režimu se v historii NDR stalo povstání ze 17. června 1953. K tomuto povstání vedlo mnoho rozličných důvodů, jak upozorňuje ve své knize Koop.⁶⁶ Ať již to jsou celospolečenské změny v NDR, názorové neshody v SED, tak i smrt Stalina v březnu 1953, kdy po jeho smrti mohlo docházet k určité míře kritiky systému a další důvody, které se podepisovaly na každodenním životě obyvatel – zvyšující se ceny, nízké platy atd.⁶⁷ Impulzem se však stalo zvýšení pracovních norem, které bez předchozí diskuze schválil odborový svaz (FDGB). Hlavními iniciátory protestů se stali dělníci ze Stalinalle⁶⁸. Již 15. června začali stávkovat pracující z bloku 40 a k nim se postupně přidávali další. (Koop, 2003, str. 22 - 111)

⁶⁴ Např. protiústavně kontrolovala veškerou poštu na území NDR – díky speciálně zkonstruovanému automatu byla poštovní kontrola STASI schopna rozlepovat stovky dopisů za hodinu, aniž by došlo k poškození obálek. Speciálně školení zaměstnanci jich pak denně přečetli přes 750. A každý den touto kontrolou procházelo přes 90 000 dopisů.

⁶⁵ Např. v dokumentu z roku 1976 - Richtlinie Nr. 1/76 se píše, že nepřítel státu má být: Rozložen díky organizovaným systematickým pracovním a společenským neúspěchům. Podkopáním sebedůvěry jednotlivých osob. Vytvořením nedůvěry a vytvořením vzájemného podezřívání. (Překlad J.B.) (Beyer, 2006)

⁶⁶ Der 17. Juni 1953 - Legende und Wirklichkeit

⁶⁷ První stávky probíhali už od prosince 1952. (Koop, 2003, str. 105)

⁶⁸ Ulice, která se měla stát výkladní skříní východního Berlína.

Stávka pokračující 16. června se stala demonstrací nespokojenosti s režimem. Pracující ze Stalinalle se vydali k sídlu odborových svazů, kde je však nikdo nepřijal a proto procházeli městem dál k Haus der Ministerien, kde se dovolávali zodpovědných ministrů. Mase demonstrantů se postavil ministr Fritz Selbman, který oznámil stažení nových pracovních norem. To však již rozvášněnému davu nestačilo, chtěli hlubší změny systému. Proto byla na 17. června 1953 vyhlášena další stávka, které se zúčastnilo asi 370 000 pracujících, čímž se zároveň ukázala nespokojenost těch, kteří měli být jádrem celého režimu. Povstání ještě 17. června odpoledne potlačily ruské tanky. A při jejich potlačení bylo zabito 21 lidí. Vůdci původních stávek a protestů⁶⁹ s účastníky povstání byli krutě potrestáni, i přes to že právo na stávku bylo součástí ústavy. Dále pak povstání zahájilo čistku ve straně, kdy se strana zbavila především bývalých sociálních demokratů. Zajímavým faktem je, že díky tomuto povstání se ve funkci udržel Walter Ulbricht, který sám zastával tvrdé názory a byl to on, který nesouhlasil s jakýmkoli pochybováním nad Stalinovými názory a vedením. Moskva sice uvažovala nad jeho nahrazením někým jiným, ovšem nakonec se rozhodla Ulbrichta ve funkci nechat, aby nedestabilizovala celou NDR. (Fulbrook, 2012, str. 149 - 150)

Ekonomika NDR byla řízena plánem – prvně pětiletým, který byl v roce 1959 nahrazen plánem sedmiletým. Stejně jako v Československu se NDR orientovala primárně na těžký průmysl. Po povstání z roku 1953 však se pokoušela tuto orientaci opouštět a spíše se orientovat na drobné zboží pro spotřebitele. Stejně tak došlo ke kolektivizaci v zemědělství, kde byly založeny Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaften⁷⁰ (LPG). (Fulbrook, 2012, str. 151 - 152) Ekonomika DDR se několikrát snažila projít určitou reformní proměnou - v šedesátých letech byl např. vyhlášen program Neues Ökonomisches System - ten však šedesátá léta nepřezil.

Netypicky pro socialistické zřízení NDR dovolovala i jistou formu soukromého vlastnictví – tzv. Individuelles Eigentum (individuální vlastnictví), pokud se zakládalo na lidské práci a sloužilo prospěchu lidu. Byli tak např. trpěni malí řemeslníci či rodinné firmy. Počet zaměstnanců nesměl přesáhnout deset, jinak byl tento majetek zestátněn. Využívání majetku pro obohacení (např. pronajímání bytu či auto používat jako taxi) bylo zakázáno.⁷¹ (Konrad-Adenauer-Stiftung)⁷²

⁶⁹ Povstání 17. června nevytvořilo žádné jednotné vedení.

⁷⁰ Jednotná zemědělská družstva

⁷¹ I když i zde existovaly výjimky – třeba v turistických oblastech bylo částečně dovoleno nemovitosti pronajímat.

⁷² (Konrad-Adenauer-Stiftung - <http://www.kas.de/wf/de/71.6638/> navštíveno 19. 3. 2013)

V roce 1971 po 22 letech byl oficiálně ze zdravotních důvodů „odejit“ Walter Ulbricht, kterého nahradil na dalších 18 let Erich Honecker.

2.2. Spolková republika Německo do uznání NDR

SRN vzniká jako pokračovatelka Výmarské republiky, do svého Základního zákona (Grundgesetz) zapracovala takové úpravy a mechanismy, které podle jejích představitelů znemožnilo převzít moc jedné straně. Tyto úpravy byly především inspirovány postupem nacistů při likvidaci demokratického systému Výmarské republiky. Pozice prezidenta byla oslabena a prezident se volí nepřímou. Pro vstup do parlamentu byla stanovena hranice 5 %⁷³. SRN vzniká také s dvoukomorovým parlamentem – dolní komoru Bundestag volí lidé, horní komora Bundesrat vzniká jako místo, kam jsou posíláni zástupci Landtage (Zemské parlamenty). Tato pojistka má za úkol zaručit, že jen těžko obsadí jedna strana obě komory parlamentu. (Fulbrook, 2012, str. 133 - 137)

SRN po jejím vzniku zažila celkem rychlý a silný ekonomický rozmach⁷⁴. Navíc s ní nebylo nakládáno jako se zemí, která vyvolala válku. V roce 1951 západní mocnosti vyhlásily bez mírové smlouvy konec válečného stavu. Díky tomu, že došlo k rozštěpení Německa na dva státy, nebylo možné tuto smlouvu vyjednat. Již v říjnu 1949 byla SRN přijata do Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OECE)⁷⁵. SRN stojí pak u zakládání Evropského sdružení uhlí a oceli (ESUO), stává se v květnu 1951 členem Rady Evropy, 5. května 1955 se přes nelibost východního bloku stává členem NATO, čímž byla ukončena okupace západního území a SRN se opět stalo státem plně suverénním, a už v roce 1957 je u Římské smlouvy jako spoluzakladatel Evropského společenství.

I SRN byla vystavena silnému proudu vysídlelců, kterých musela pojmout kolem 8 milionů, což bylo více než NDR, tvořili však „jen“ 16% populace nově vzniklého státu. „V roce 1947, jak se postupně konfrontace studené války mezi Sovětským svazem a západními mocnostmi stávala stále otevřenější, objevily západní mocnosti politickou užitečnost problematiky německých vyhnanců. Zdůrazňováním

⁷³ To zajistilo absenci malých stran v parlamentu a také zamezilo vstupu extremistů do parlamentu, kde by se mohli zviditelňovat (toho Hitlerova NSDAP plně po roce 1928 využívala, i když získala ve volbách jen 2,6% hlasů.)

⁷⁴ Ekonomika rostla až o 8% HDP a mezi 50. a 60. lety vzrostl čistý příjem domácností v průměru o 400 % (Fulbrook, 2012, str. 142 - 143)

⁷⁵ V roce 1961 se přetřansformovala do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)

nespravedlností vyhnání a s ním spojených ztrát německého území se západní spojenci snažili sledovat dva důležité cíle najednou: na jedné straně získat loajalitu ze strany Němců a na druhé straně znesnadnit situaci novým nepřátelům v Moskvě.“ (Ahonen, 2011, str. 30 - 31) V důsledku toho nebylo bráněno aktivitám vysídlenců v původních sektorech a v budoucí SRN. V SRN tak vznikla i polická strana Gesamtdeutscher Block/Bund der Heimatvertriebenen und Entrechteten⁷⁶ (GB/BHE) a paleta organizací, které mezi sebou soupeří o vliv, aby se nakonec v roce 1958 sjednotily do Bund der Vertriebenen (BdV)⁷⁷. Všechny tyto organizace propagovali tzv. Heimatpolitik (Domovská politika), kdy hlavním požadavkem byl návrat vyhnanců do Heimat (domoviny) a její připojení zpět k Německu.⁷⁸ Koncepty těchto skupin se stalo tzv. Heimatrecht (právo jedince na vlast), kdy lidé a etnické skupiny mají nedotknutelné právo na život ve své tradiční vlasti a na právo na své sebeurčení. To by znamenalo, že vysídlenci by se nejen mohli vrátit do míst, kde bydleli ale zároveň by si mohli zvolit svůj vlastní politický a společenský systém. Do konce 60. let tuto rétoriku převzaly i špičky politiky SRN, což ve spojení s Hallsteinovou doktrínou⁷⁹ vedlo k praktické izolaci SRN se sovětskými satelity, které vnímaly tyto otázky velmi silně, protože šlo o ohrožení jejich existence a integrity jejich území. Nutno však podotknout, že tato rétorika přinášela politikům SRN pak plusové body u vyhnanců ve volbách. (Ahonen, 2011, str. 30 - 45)

Kromě vyhnanců, musela SRN absorbovat i utečence od svého východního souseda, kterých přišlo během 50. let asi 3 miliony. Ze začátku sice jejich příchod způsoboval problémy, později však byli potřebnou pracovní silou, která začala v SRN chybět. Kvůli nedostatku pracovních sil, i přes proces denacifikace, došlo v rámci Obnovovacího zákona z roku 1951 k návratu bývalých nacistických pohlavárů⁸⁰ do vedoucích funkcí – odhaduje se, že v padesátých letech bylo až 80% státních úředníků bývalými členy NSDAP. Po postavení Berlínské zdi⁸¹ v srpnu 1961 se přísun pracovní síly z NDR zastavil, proto bylo nutné zajistit nový zdroj pracovní síly. Pomoci měli tzv. Gastarbeitři, pracovníci pozvaní především ze Středomoří, kteří byli do SRN

⁷⁶ Celoněmecký blok/Svaz vyhnanců a práv zbavených

⁷⁷ Svaz vyhnanců

⁷⁸ O tom bylo ještě relativně možné uvažovat na hranici Odra/Nisa, které vyhnanecké spolky považovaly jako dočasné řešení.

⁷⁹ viz. Kapitola 2.1.

⁸⁰ Např. Hans Globke – autor výkladu Norimberského zákona se stal vojenským poradcem. (Fulbrook, 2012, str. 146)

⁸¹ O Berlínské zdi a jejím vzniku více v podkapitole 3.2.

pozvání vykonávat nekvalifikovanou práci. A v roce 1973 tvořili již 10% pracujících v SRN (Fulbrook, 2012, 144 -157)

SRN hrála také důležitou roli v evropské integraci.⁸² 25. března 1957 bylo SRN jedním ze signatářů tzv. Římských smluv zakládající Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství atomové energie. (Hintereeder, 2010, str. 70 - 78)

CDU s Konradem Adenauerem v čele byla po dlouhou dobu velmi silná, ale od roku 1959 její vliv začal slábnout. Adenauer pod tíhou okolností⁸³ v roce 1963 podal rezignaci na funkci kancléře. V roce 1966 se otevírá nová kapitola západoněmeckých dějin – vzniká velká koalice CDU-CSU a SPD s kancléřem Kurtem Georgem Kiesingerem a Willi Brandtem jako ministrem zahraničí. (Fulbrook, 2012, 156 - 157)

SRN prošla do konce 60. let velkou proměnou. Ze země zničené se stala země žijící v přepychu. Tento přepych se ovšem začal stávat terčem a byl vystaven kritice, především ze strany umělců. Vznikaly levicové skupiny, které upozorňovaly na rozdíly mezi bohatými a chudými a také na to, že celý stát se vyprázdnil jen na ekonomické otázky a na zisk. Kritiky systému se stávali především studenti, kdy studentské hnutí začalo v 60 letech nabírat na síle.⁸⁴ (Fulbrook, 2012, str. 155 - 158)

Jak jsem psal v kapitole o NDR tamějšímu systému se obyvatelé dařilo držet relativně v klidu. SRN měla až do konce 60. let také minimální problémy. Stávka byla něco opravdu mimořádného a nedošlo tu ani na rozdíl od NDR k povstání. O to horší se na konci 60. let objevila hrozba. Hrozba terorismu.

Studentské protesty začaly především jako nesouhlas s válkou Američanů ve Vietnamu. 2. června 1967 přijel do západního Berlína na státní návštěvu perský šáh Muhammed Perzí Pahlaví. S jeho návštěvou však kvůli poměrům v Persii studenti nesouhlasili a demonstrovali. Jejich demonstrace však byla násilně potlačena, jak policií, tak i agenty perského šáha, které policie bez zásahu nechala mlátit studenty tyčemi. Při rozhánění protestů vodními děly padl výstřel z policejní pistole a byl zastřelen student Benno Ohnesorg. Tento incident se stal základem pro vznik prvních studentských teroristických skupin. Situace se ještě zhoršila potom, co byl 11. dubna 1969 na jednoho ze studentských vůdců Rudiho Dutschke spáchán atentát pravicovým

⁸² Stála jak v roce 1951 u vzniku Evropského sdružení uhlí a oceli čili tzv. montanní unie.

⁸³ Důvodem byla aféra Spiegel – kdy po zveřejnění kritického článku časopisem Spiegel byla redakce zavřena a vydavatel byl zatčen.

⁸⁴ V roce 1961 byl založen Sozialistische Deutsche Studentenbund, který se stal základem studentských nepokojů.

extrémistem. Ze spoluúčasti na atentátu bylo studenty obviněno také vydavatelství Axel Springer GmbH⁸⁵, které ve svém bulvárním deníku Bild proti studentskému hnutí silně brojilo. Protesty proti tomuto vydavatelství se zvrhly v pouliční boje. Mezitím však vzniká teroristická skupina, která se stane obávanou součástí SRN na několik desítek let – Rote Armee Fraktion (Frakce rudé armády), také známá jako Baader – Meinhof Bande. První teroristický útok proběhl 2. dubna 1968, kdy zakladatelé ještě nepojmenované skupiny Andreas Baader a Gudrun Ensslin založili požár ve dvou frankfurtských obchodních domech a za tento čin byli také souzeni. Ovšem podařilo se jim uvěznění vyhnout. Během vyšetřování se seznámili s již tehdy známou, levicově orientovanou žurnalistkou Ulrikou Meinhofovou, která pracovala pro levicový časopis Konkret tajně financovaný NDR. Ensslin a Baader tohoto kontaktu pak využili a u Meinhofové se skrývali. Baader byl později zatknut a právě Meinhofová dopomohla k jeho osvobození 14. května 1970, když s ním naoko chtěla psát knihu.⁸⁶ Skupina pak přes východní Berlín odletěla do Jordánska, kde se u teroristické skupiny Fatah cvičila. Po návratu do SRN skupina potřebovala sehnat peníze – během 10 minut zvládla přepadnout 3 banky a získat 200 000 Marek. RAF⁸⁷ v té době vydává svůj politický program, sepsaný Ulrikou Meinhofovou – Das Konzept Stadtguerilla (Koncepte městské guerilly). Skupina tím začíná „pracovat“ – bombami útočí na policejní stanice, sídla americké armády, jedince z establishmentu ale i na vydavatelství Axel Springer. (Aust & Büchel, 2007)

Začátkem června 1972 byly vedoucí špičky RAF – Andreas Baader, Holger Meins, Gudrun Ensslin, Ulrike Meinhof - zatknuty. Mnozí si tehdy mysleli, že teror končí. (Dean, 2007)

2.3. Začátek sblížení – Ostpolitik

V roce 1969 ve volbách v SRN sice vyhrálo CDU-CSU, koalice však vznikla z SPD a FDP a Willy Brandt se stal kancléřem. Brandt byl v době stavění Berlínské zdi starostou západního Berlína a tak měl do problémů vztahů s NDR větší vhléd. Brandtovo období pak bylo snahou o vyrovnání vztahu obou republik aspoň

⁸⁵ Dnes aktivně působí i v ČR – vydává zde mnoho časopisů (Reflex, ABC...) a deníky Blesk, Aha! a Sport. (Ringier Axel Springer CZ - <http://www.ringieraxelspringer.cz/> navštíveno 5. 1. 2013)

⁸⁶ Skupina měla původně v plánu jen Baadera osvobodit, zatímco Meinhofová měla zůstat v knihovně, ve které mělo sepsování knihy probíhat. Došlo však neplánovaně k použití zbraní a Meinhofová nakonec utekla s celou skupinou a tím se oficiálně stala její součástí.

⁸⁷ Zde poprvé figuruje jméno teroristické organizace.

na důstojnou úroveň sousedů, kdy Brandt se stal hybnou silou, která se o tuto změnu snažila. Mezi oběma státy bylo dost konfliktů, které byly dlouhodobě neřešeny. NDR např. neuznávala německou národnost a deklarovala se jako „socialistický národ“. Ostpolitik, která se orientovala na změny pomocí sblížení, tak dopomohla k tomu, že byl právě „odejit“ Walter Ulbricht. Ulbricht totiž byl kritikem sblížení s SRN a SED ho raději odstranila, než by ohrozila sblížovací procesy. Od března 1970 také jednali v Berlíně velvyslanci Francie, Anglie a USA v Bonnu s velvyslancem SSSR v Berlíně. Výsledkem byla 3. září 1971 tzv. Berlínská smlouva. (Weber, 2003, str. 248 – 249)

Smlouva prakticky znamenala zjednodušení pravidel. SSSR se zavázala nebránit tranzitu mezi SRN a západním Berlínem, byla zopakována proklamace, že za Berlín zodpovídají všichni spojenci, byly posíleny vazby mezi SRN a západním Berlínem, zároveň bylo stanoveno, že území západního Berlína oficiálně na mezinárodní úrovni reprezentuje SRN a smlouva také řešila cestování občanů SRN do NDR. (Klein & Schubert)⁸⁸

„Podle dohody zůstala nadále zachována práva všech čtyř mocností v Berlíně, Sovětský svaz se zavázal k maximálnímu usnadnění tranzitu mezi Berlínem a SRN a Západní Berlín měl dále rozvíjet své zapojení do Západního Německa.“ (Aubrecht, 2006)⁸⁹

Mezitím se začalo jednat mezi NDR a SRN – Willy Brandt byl přivítán s nadšením, když přijel na jednání v březnu 1970 do Erfurtu. Východoněmečtí zástupci pak navštívili západoněmecký Kastel v květnu 1970. (Fulbrook, 2012, str. 163)

V prosinci 1971 došlo k uzavření dohody o tranzitní dopravě mezi NDR a SRN, která byla strategická především pro západní Berlín. Od srpna 1972 pak započala vyjednávání o podobě smlouvy, která by vyrovnala konečně vztahy obou států tzv. Grundlagenvertrag. Proti vzniklé smlouvě se stavěla především opozice reprezentovaná CDU-CSU a také spolková země Bavorsko. I přes to byla smlouva v Bonnu schválena 8. listopadu 1972. (Aubrecht, 2006)⁹⁰

Smlouva, sestávající z preambule, kde se uvádělo, že byla sjednána, aby došlo k uvolnění a zvýšení bezpečnosti v Evropě, ze samotného textu a ze závazných ujednání, příslibů a protokolárních poznámek proklamovala „...normální sousedské

⁸⁸ (Klein&Schubert - <http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/politiklexikon/17175/berlin-abkommen> navštíveno 5. 3. 2013)

⁸⁹ (Aubrecht - http://www.valka.cz/clanek_11867.html navštíveno 6. 1. 2013)

⁹⁰ (Aubrecht - http://www.valka.cz/clanek_11867.html navštíveno 6. 1. 2013)

vztahy na základě rovnoprávnosti.“ (Weber, 2003, str. 249) Obě strany se pak zavázaly respektovat svrchovanost souseda, stejně tak jeho státní území, nezávislost a samostatnost. Ovšem nedošlo k definování druhého státu, jak si přála NDR, jako ciziny. Spolková vláda uvedla: „V souvislosti s dnešním podpisem smlouvy o zásadách vztahů mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou dovoluje si vláda Spolkové republiky Německo konstatovat, že tato smlouva není v rozporu s politickým cílem Spolkové republiky Německo přispívat k míru v Evropě, v níž německý národ ve svobodném sebeurčení znovu nabude své jednoty.“ (Weber, 2003, str. 249)

Smlouva dále také obsahuje, že případné konflikty budou řešeny mírovou cestou bez používání výhrůzek a násilí. U sídel vlád budou zřízena stálá zastoupení.⁹¹ (Tschentscher & Christmann, 2012)⁹²

Uzavřením smlouvy padla působnost Hallsteinovy doktríny. Obě země tak mohly začít navazovat diplomatické vztahy na opačné straně železné opony. NDR to považovala za faktické uznání státu. Ještě v roce 1970 měla diplomatické vztahy jen s 36 státy na planetě. V roce podpisu smlouvy 1972 stihla rychle otevřít své zastoupení ve 20 dalších státech a do roku 1978 byla uznána 123 státy celého světa, kdy důležitým momentem bylo navázání diplomatických vztahů s USA v roce 1974. NDR se mohla již také stát členem mezinárodních organizací – v roce 1972 se stala členem UNESCO a 18. září 1973 se stala členem Organizace spojených národů jako 133. stát.⁹³ A účastnila se i Helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), přičemž v srpnu 1975 podepsala její závěrečná ustanovení. (Weber, 2003, str. 250)

I SRN toto vyrovnání pomohlo. Jak již bylo zmíněno, stala se členem OSN ale mimoto došlo k ulehčení cestování jejích občanů do NDR a v závažných případech i občanů NDR do SRN. Pro SRN to však znamenalo i stabilizaci vztahů se sovětskými satelity ve východní Evropě, se kterými obchodovala, ale díky ostrážitému oku NDR a tzv. Ulbrichtově doktríně („Hallsteinova doktrína naruby“) nemohla navázat hlubší vztahy.⁹⁴ Díky smlouvě tedy došlo v roce 1973 i k navázání klasických diplomatických kontaktů např. mezi SRN a Československem, Maďarskem či Bulharskem. Jak již bylo zmíněno, ve vztazích s Československem bylo potřeba ještě vyřešit minimálně otázku Mnichovské dohody, která ležela nastolením diplomatických vztahů v cestě. O formě

⁹¹ Ne však na úrovni velvyslanectví.

⁹² (Tschentscher & Christmann - <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv036001.html> navštíveno 6. 1. 2013)

⁹³ Ve stejný den vstoupila i SRN jako 134. stát.

⁹⁴ Např. s Československem po dlouhém a tajném jednání byla zřízena 3. srpna 1967 jen Obchodní mise.

proklamace ze strany SRN se několikrát jednalo. Československo očekávalo, že SRN prohlásí Mnichov za neplatný, jako by nikdy neexistoval⁹⁵. A jednání o této věci probíhala dokonce ještě před vyrovnání vztahů s NDR. Blížící se dohodu v roce 1968 nakonec ukončil srpnový příjezd tanků do Prahy. Jednání Československa s SRN bylo dokonce Francií označeno jako pokus SRN vytrhnout Československo z východního bloku. Po dalších jednáních a proklamacích, byla nakonec Mnichovská dohoda prohlášena za neplatnou dle pravidel této smlouvy v tzv. Pražské smlouvě 11. prosince 1973 (Niedhart, 2011, str. 99 - 117)

2.4. Charakter Německé demokratické republiky za Ericha Honeckera

Erich Honecker pro mnohé znamenal naději na změnu. Tuto naději podpořilo právě i uvolňování vztahů se SRN. Honecker se navíc ze začátku jevil jako „osvícený“ generální tajemník. Po nástupu do funkce prosadil v kultuře politiku - Žádná tabu, což znamenalo obohacení kultury o umělecké směry, které byly dříve označovány za dekadentní. „Na ekonomické frontě, mezitím co byla ekonomika znovu centralizovaná a političtí ideologové znovu získali výhodu nad technickými specialisty, se nyní opět začalo orientovat směrem k pragmatické, na zákazníka orientované politice a zajímat se o materiální spokojenost. Utopistické ideje „marmeláda zítra“, které byly rozšířené za Ulbrichta, způsobily, že se lidé pokoušeli získat více chleba, másla a dokonce dortů již dnes.“ (Fulbrook, 2012, str. 168) O iluzi, že NDR pod Honeckerem bude jiná, přišli lidé v listopadu 1976, kdy byl vyhoštěn (Ausbürgerung) z NDR levicový písničkář Wolf Biermann, který se znelíbil, kvůli kritičnosti svých textů. Biermann, původně občan SRN, který se však kvůli svým ideálům přestěhoval do NDR, byl puštěn na šňůru koncertů do SRN, kde také ostře kritizoval tamější poměry. Když se chtěl vrátit zpět do NDR, zjistil, že se vrátit nemůže – bylo mu odňato občanství. Tento nepochopitelný krok SED v obyvatelích DDR vyvolal zděšení.⁹⁶ (Beyer, 2006)

Biermann nebyl první ani poslední, kterého takový osud potkal, ovšem proti jeho vyhoštění se zvedl protest jak v SRN, tak v NDR a proti jeho vyhoštění se postavila jak kulturní elita, tak i obyčejní lidé. (Fulbrook, 2012, str. 170 - 171)

⁹⁵ tzv. ex tunc

⁹⁶ „Udeřilo to jako bomba, nikdo to nedokázal pochopit. Hrůza, strach, když si teď dovolují vyhazovat vlastní lidi. Co se teď ještě může stát? [...] Co se ještě odváží dělat s vlastním národem?“ komentuje své tehdejší pocity a obavy farářka Thea Ilse. (Beyer, 2006)

Z ekonomického hlediska byla NDR závislá na 2 věcech – první byly energie, které se musely dovážet ze SSSR. Jediným zdrojem, kterého měla NDR dost, byl lignit, což je málo kvalitní hnědé uhlí. To sice dokázalo pokrýt část spotřeby, ale na druhou stranu způsobovalo silné znečištění prostředí, protože při jeho spalování vzniká spousta kouře a prachu. Druhá byla závislost na zahraničním obchodu. NDR začala pilně obchodovat s SRN za velice dobrých podmínek. Neexistovaly obchodní bariéry ani poplatky a SRN navíc poskytovala NDR výhodné úvěry. NDR proto byla k obchodu s SRN čím dál více ochotná, protože jí z těchto vztahů plynuly do státní pokladny potřebné valuty. (Fulbrook, 2012, 169 - 170)

Německo-německý obchod tedy kvetl až do znovusjednocení, protože se vyplatil obchodníkům. Na východě byla pracovní síla levná a kvalita byla ovlivněna požadavky západního trhu. Zboží bylo prodáváno přes importní firmy, které měly s NDR uzavřeny exkluzivní smlouvy. Za tento export z NDR bylo dále zodpovědné Ministerstvo pro zahraniční obchod. To stanovovalo, co a pro koho budou jednotlivé podniky produkovat, tudíž ani zaměstnanci nevěděli, kam bude jejich produkce směřovat. Z NDR se do SRN vyváželo zboží od potravin (maso, mléko, zelenina) přes textil, nábytek až po fotoaparáty a další techniku. A tak zboží NDR plnilo obchodní domy SRN i tehdy módní zásilkové obchody jako bylo Quelle nebo známý obchod s nábytkem IKEA, pro který DDR vyráběla skládací nábytek od 60. let, kdy ještě také fungoval jako zásilkový obchod, až pro něj pak permanentně pracovalo přes 60 podniků v NDR. NDR však ve svých podnicích narážela na problém s nedostatkem pracovníků. A tak se stalo, že pro západní produkci začaly tajně pracovat východoněmecké věznice, ve kterých byla zřízena výroba, nebo byli vězni dováženi do blízkých podniků, kde pro ně vznikaly speciální prostory. V NDR platila pracovní povinnost pro všechny, tudíž i pro vězně – odmítnout práci bylo nemožné, a pokud k tomu došlo, následoval tvrdý trest.⁹⁷ Ve vězeňských výrobnách panovaly otřesné podmínky a tvrdé normy. Příkladem může být ženská věznice v zámku Hoheneck ve Stollbergu. Tato věznice sloužila vlastně jako fabrika. V jedné části věznice byla výroba dámských punčoch pro státní podnik ESDA – malá místnost bez klimatizace, osmi hodinová směna - pro většinu ve stoje, norma 1400 punčoch, pauza možná jen v jediné místnosti – na záchodech. V další části se pro státní podnik VEB Planet Wäsche vyrábělo povlečení

⁹⁷ Ingo Krüger, vězeň kvůli nevydařenému útěku z NDR přes Polsko, byl nucen k práci v galvanizaci. Když ji odmítl, kvůli špatným pracovním podmínkám ve věznici, byl tvrdě potrestán. Přivázali ho k posteli na rukách a nohách pouty, oblečen jen do kombinézy, tak ležel několik dní 24 hodin denně.

– norma 900 povlaků na polštáře za směnu. Trojsměnný provoz, který se mění pro zaměstnance každý týden. Výplata 5 východních marek za směnu⁹⁸, prodejní cena 1 punčoch v NDR 14 výchovných marek, v SRN 1 západní marku. Další příklad z 80. let: košile v NDR nakoupená za 0,65 západních marek za kus, prodaná v katalogu zásilkového obchodu za 10,90 západních marek. Ovšem o tom, odkud zboží pochází a že na zboží pracovali i političtí vězni, se většina zákazníků nikdy nedozvěděla. „Nebyl to náš koncept, my jsme prodávali zboží Quelle. Z tohoto důvodu jsme také zboží pořízené ze Západu nebo Východu podložili naši značkou.“ (Worst, Westware aus dem Ostknast, 2012) komentoval tento problém Willi Harrer předseda představenstva firmy Quelle. Věděli vlastně západní firmy o tom, kdo pro ně v NDR pracuje? Údajně ne.⁹⁹ (Worst, Westware aus dem Ostknast, 2012)

Zatímco se tedy na Západ exportovalo vše, co se jen dalo, ve výsledku to byl občan NDR, který žil v nedostatku, protože export a výnos z něj byl pro politiky NDR přednější.¹⁰⁰ Toho, co v SRN byly plné obchody, se v NDR buď nedostávalo, nebo to bylo drahé. Případně se muselo obyvatelstvo NDR spokojit s všelijakými náhražkami. Díky tomu, že zboží na trhu NDR bylo menší kvality a že o výrobcích prodávaných v SRN z NDR se nemluvalo jako o výrobcích z NDR, panovala představa, že vše z NDR je nekvalitní. S rostoucím nedostatkem zboží v prodejnách ve východním Německu a rostoucím exportem na Západ, se Honecker rozhodl pro řešení subvencovat zboží každodenní potřeby a zásobovat obchody v zemi zbožím z SRN.¹⁰¹ Případně je přímo v NDR vyrábět díky zakoupené licenci.¹⁰² Díky plánování však docházelo k určité rigiditě výroby. Na požadavky, které přicházely ze Západu, se musel složitě shánět materiál, a příprava na výrobu nového či nějak jinak modifikovaného zboží trvala mnohem delší dobu. A naopak, plánování způsobovalo i masivní nadprodukcii

⁹⁸ Výplata v kupónech, za které šlo ve věznicích nakupovat, ovšem z „výplaty“ se ještě strhávalo např. za nedodržení normy.

⁹⁹ I když tím hodně riskovaly, snažily se vězenkyně dát o tom, kdo pro ně šije, zprávu tak, že do povlečení balily motáky a doufaly v jejich zveřejnění v SRN. Firmě Quelle se tak několik povlečení od zákazníků vrátilo i s tímto „bonusem.“ „Ty motáky byly nepolitické, byl to, řekneme, pozdrav z vězení pro Západ. A k tomu zpráva: „My pro vás šijeme povlečení,“ (Worst, 2012) hájí svoji tehdejší nečinnost Harrer z Quelle. Ikea se za zneužívání vězňů v DDR omluvila v minulém roce, také se ale prokázalo, že management o zneužívání politických vězňů pro práci na jejich nábytku věděl. (Šnidl - <http://byznys.ihned.cz/c1-58613980-nabytek-ikea-vyrabeli-v-ndr-politicti-vezni> navštíveno 6. 1. 2013)

¹⁰⁰ Příkladem může být východoněmecký státní podnik Zekiva – Musterbau. Jejím výrobním artiklem byly kočárky. Ve výrobě se dělaly rozdíly – pro SRN se vyráběly kočárky z materiálů, které se byly o moc kvalitnější. Děti NDR se musely spokojit s průměrnou kvalitou a s obyčejnými materiály a s prakticky žádnou výbavou. A u výroby kočárků pro SSSR platilo pravidlo „Masse statt Klasse“ – Množství místo kvality.

¹⁰¹ A tak např. v roce 1974 nakoupila NDR u firmy Salamander bot za 40 milionů západních marek.

¹⁰² Na licenci se v NDR pak vyráběli i boty Salamander.

zboží, aniž by bylo komu je prodat. O prodej a profit se pak opět postaral Západ.¹⁰³ V SRN však za tak dumpingové ceny nedokázal stejné zboží nikdo vyrábět a proto na některé zboží, především potraviny a textil, se začala vztahovat množstevní omezení. Ale i přes kvetoucí obchod za valuty rostl státní dluh NDR čím dál víc. (Worst, Ostprodukte im Westregal - Geschäfte mit der DDR, 2012)

Relativně lépe na tom v Honeckerově době byly církve. I když počet věřících ve státě klesal – poslední statistika z roku 1950 uváděla 14,8 milionů protestantů a v roce 1978 se odhadoval počet věřících na 7,9 milion protestantů a 1,2 milionu katolíků. Právě v roce 1978 po zasedání s představiteli NDR se církve domluvili na postavení církví ve státě, to vedlo k uvolnění poměrů.¹⁰⁴ Nové fungování církví však napomáhalo k určitému podkopávání režimu a proto se církevní představitelé snažili mírnit některé aktivity, navíc se církve dostaly do hledáčku STASI, která mapovala jejich činnost a jejich členy. (Fulbrook, 2012, str. 209 - 214)

2.5. Charakter Spolkové republiky Německo v 70. a 80.

letech

Do roku 1974 byl kancléřem SRN Willy Brandt. Jeho rezignace právě v roce 1974 přišla z důvodů odhalení vážného skandálu – jeden z jeho blízkých poradců Günter Guillaume byl odhalen jako špión NDR. Že je špión se tušilo už v roce 1973 a o tomto podezření byl informován i Brandt, přesto proti jeho působení v okolí kancléře nebylo celý rok nijak zasáhnuto a Guillaume byl jen pozorován. Po Brandtově abdikaci nastoupil na jeho místo Helmut Schmidt. (Görtemaker, 2004, str. 573 - 578)

SRN jsme opouštěli v době, kdy byly zatčeny špičky Rote Armee Fraktion. Klid nenastal. Za zlepšení poměrů vůdců RAF ve vězení se pořádaly demonstrace a shromáždění.¹⁰⁵ Proto bylo nejužší vedení teroristické skupiny Baader, Raspe,

¹⁰³ Quelle tímto způsobem prodalo 10 milionů zástěr. Nákupní cena byl 1 fenik. Prodávaly se jako balení po třech za 9,90 západních marek a tuto nadprodukcí prodala za měsíc a získala obrat necelých 30 milionů západních marek.

¹⁰⁴ Církve se pak v NDR staly prostorem, kde se organizoval a kam se uchýloval disent. Církev povolovala ve svých kostelech a farách pořádání shromáždění a různých koncertů (např. punkových), čímž podporovala občanskou společnost i takovou formou, která by v Československu byla nepředstavitelná. Pomáhala třeba i vytvářet společenský život pro sexuální menšiny v DDR (Hick & Stohfeldt, 2011)

¹⁰⁵ Vězení bylo doopravdy přísné – např. Ulrike Meinhof byla 8 měsíců držena v naprosté izolaci, Holger Meins vyhlásil protestní hladovku proti izolacím spolubojovníků a byla u něj nařízena nucená výživa. Meins se obětoval pro skupinu a svou hladovku dovedl do konce, což rozpoutalo další protesty a ještě aktivnější spolubojovníky na svobodě.

Ensslinová a Meinhofová nakonec odvezeni do speciálně upravené věznice ve Stammheimu¹⁰⁶, kde tito vězni spolu bydleli v sedmém patře a mohli spolu část dne trávit. Aby ženy a muži spolu mohli bydlet na patře v jedné věznici a mohli spolu „pracovat“, bylo před tím nepředstavitelné. Pomocí právníků vynášejících motáky mohli RAF dále řídit tzv. druhou generaci, která se snažila svými akcemi o osvobození svých spolubojovníků. 24. dubna 1975 obsadili teroristé RAF velvyslanectví SRN ve Stockholmu. Tato akce však neproběhla tak, jak si představovali.¹⁰⁷ Vedoucí skupina RAF se začala rozpadat, tedy spíše z ní byla ostatními vyčleněna Ulrike Meinhofová,¹⁰⁸ která se nakonec ve své cele 9. května 1976 oběsila. RAF oficiálně mluvila o politické vraždě.¹⁰⁹ Rok 1977 je v dějinách SRN rokem teroru RAF. 7. dubna 1977 byl spáchán atentát na generálního prokurátora Siegfrieda Bubacka. 28. dubna 1977 byli Baader, Raspe a Ensslinová odsouzeni k doživotnímu vězení. 30. července 1977 byl zabit bankéř Jürgen Ponto při pokusu o únos. A vše vyvrcholilo tzv. Deutscher Herbst (Německý podzim), což je období od září do října 1977. Vše začalo 5. září, kdy byl unesen prezident Konfederace německých zaměstnavatelských svazů (Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände) Hanns Martin Schleyer.¹¹⁰ Teroristé požadovali za život tohoto rukojmí 10 vězňů RAF. Když bylo jasné, že tento únos zřejmě nic nepřinese, odletěla část RAF do Bagdádu za vůdcem Lidové fronty pro osvobození Palestiny poradit se, jak dál pokračovat, aby se tlak na vládu SRN ještě zvýšil. Tehdejší vůdce Abu Hani nabídl 2. generaci RAF dvě možnosti – první možností bylo obsazení ambasády SRN v Kuvajtu nebo druhá možnost únos letadla společnosti Lufthansa. 13. října 1977 tak bylo uneseno čtyřmi palestinskými teroristy při letu z Mallorky letadlo Lufthansy se jménem Landshut s 86 pasažéry a pětičlennou posádkou. Landshut se tak vydala na dlouhou cestu pod „kapitánem mučedníkem Mahmudem“, jak si nechal vůdce teroristů říkat, což zrovna příjemný let nebyl.¹¹¹ S mezipřistáními v Římě, Larnace a Dubaji letadlo do hlavního města tehdejší Jihojemenské lidové republiky Adenu, kde byl zřejmě původně naplánován konec letu.

¹⁰⁶ Vedle věznice byla dokonce postavena i soudní budova právě kvůli procesu s RAF.

¹⁰⁷ Teroristé zabili 2 zaměstnance ambasády a budovu obsadili, z neznámých důvodů došlo k výbuchu budovy, při níž byli smrtelně zraněni další 2 zaměstnanci.

¹⁰⁸ Vedení skupiny se oficiálně vymezilo od útoku na vydavatelství Springer, za který byla Meinhofová zodpovědná s tím, že nezapadá do jejich koncepce.

¹⁰⁹ Nutno říct, že část obyvatel této verzi uvěřit mohla, protože věznice, ve které byla Meinhofová uvězněna, byla proklamována, jako nejbezpečnější a nejhlídanější věznice v SRN.

¹¹⁰ Jeho doprovod a ochranka byli doslova rozstříleni.

¹¹¹ S pasažéry bylo tvrdě zacházeno – byli bití, museli se polít alkoholem, aby lépe hořeli, teplota v letadle dosahovala i 60°C, protože stálo na přímém slunci bez klimatizace.

Místní politické špičky se ale rozhodly, že se nechtějí proklamovat jako stát, podporující a ukrývající teroristy a nechaly přistávací plochu zaplnit letištní technikou tak, aby letadlo nemohlo přistát. Ovšem kvůli nedostatku paliva letadlo přistát muselo. Pilotům se podařilo nouzově přistát vedle runwaye, aniž by došlo k nějakému viditelnému poškození letadla. Kapitán letadla Jürgen Schumann dostal od teroristů povolení zkontrolovat letadlo. Při této kontrole odešel od letadla a apeloval na vedení letiště, ať za žádných okolností nedovolí letadlu odletět, protože při nouzovém přistání motory nasály písek a letadlo může být vážně poškozeno. Vedení letiště to zamítlo a kapitán byl za doprovodu vojáků odveden zpět do letadla, kde byl před zraky všech pasažérů zastřelen vůdcem teroristů. Letadlo pak i přes velké riziko odletělo do hlavního města Somálska – Mogadiša. Na letišti v Mogadišu padlo ultimátum, do kdy mají být uvězněné špičky RAF vyměněny za pasažéry Landshut. Pokud k výměně nedojde, letadlo bude vyhozeno do vzduchu. Teroristům bylo nakonec oznámeno, že vězni budou propuštěni, ovšem kvůli velké dálce odkud přiletí, musí být protáhnuo dané ultimátum, s čímž teroristé souhlasili. Za slíbenou „rozvojovou pomoc“ pro Somálsko bylo umožněno, aby na letišti v Mogadišu zasáhly německé protiteroristické jednotky. Ty teroristy přemohly a 3 ze 4 teroristů zabily. K více obětem na životech našťěstí nedošlo, jen k jednomu lehkému zranění. Po pěti strastiplných dnech byli pasažéři volní. Ve stejný den, 18. října 1977, uvězněné špičky RAF ve vězení ve Stammheimu – Baader, Ensslinová a Raspe spáchali sebevraždu.¹¹² Po smrti jádra první generace RAF byl již prezident Konfederace německých zaměstnavatelských svazů Hanns Martin Schleyer, který byl skupinou vězněn několik týdnů, k ničemu. Jeho vězňitelé ho odvezli z Bruselu, kde ho schovávali, a na hranicích Belgie a Francie ho 18. října 1977 zastřelili. (Aust & Büchel, 2007)

Tím skončil Německý podzim. Ale RAF se tím rozhodně nestala minulostí. Dále působilo v SRN a po druhé generaci přišla ještě generace třetí. Ale po lidech z tzv. druhé generace se najednou slehla zem. Až po pádu režimu se zjistilo, že vysloužilci trávili „důchod“ v NDR. A to ne tajně, naopak, za podpory státu a STASI od níž dostali novou identitu i vymyšlený nový životopis a STASI je učila, jak žít a chovat

¹¹² Baader a Raspe se zastřelili pistolemi, které jim jejich právníci ve skrýších v šanonech do vězení propašovali. Ensslin se oběsila na kabelu. Dodnes existuje otázka, zda těmto sebevraždám šlo zabránit. Cely vězňů byly totiž odposlouchávány a vězni koordinovali svá rozhodnutí pomocí zařízení, kterým propojili cely.

se v NDR nenápadně.¹¹³ Potom normálně pracovali ve výrobních a na úřadech a byli řádnými občany NDR. Když některým z nich hrozilo odhalení, STASI se postarala o změnu identity i pobytu. Důvody, proč vlastně NDR podporovala exteroristy, dodnes není přesně známý. A zda to věděla SRN, se také neví.¹¹⁴ (Schlosshahn, Hartl, & von der Heyde, 2007) Stejně tak se neví, zda se v pomoci RAF DDR neangažovala ještě mnohem více.

RAF však nebyla jediná věc, kterou SRN musela v tomto období řešit. Ekonomika narážela na výrazný problém, čímž byla palivová a energetická krize, kvůli velkým výkyvům v cenách ropy. Částečně Schmidtova garnitura situaci vyřešila zapojením jaderné energie, což však vyvolalo protesty. (Fulbrook, 2012, str. 166) Také nezaměstnanost byla vysoká. Práci hledalo více jak milión západních Němců a Gastarbeitři, dříve do Německa zvaní, se stávali postupně nadbytečnými a nechtěnými.¹¹⁵ Do toho ještě platidlo západního Německa bylo vystaveno neustálým turbulencím. (Görtemaker, 2004, str. 581 - 582)

V roce 1982 se FDP rozhodla, že nechce dál držet koalici s SPD. Kacelář Schmidt nepřežil hlasování o nedůvěře a byl nahrazen Helmutem Kohlem z CDU-CSU. Nad takovou změnou bez voličů se vedly dlouhé debaty a vyvrcholily nakonec novým, schválně prohraným, hlasováním o nedůvěře, a rozpuštěním parlamentu. Po volbách v roce 1983 tak byla tato koalice potvrzena oficiálně. Od roku 1983 také ve vysoké politice SRN hrají roli Zelení (Die Grünen), k jejich výstupu do výšin politiky přispěly právě protesty proti atomové energii a snaha o lepší ochranu životního prostředí. (Fulbrook, 2012, str. 166 - 168)

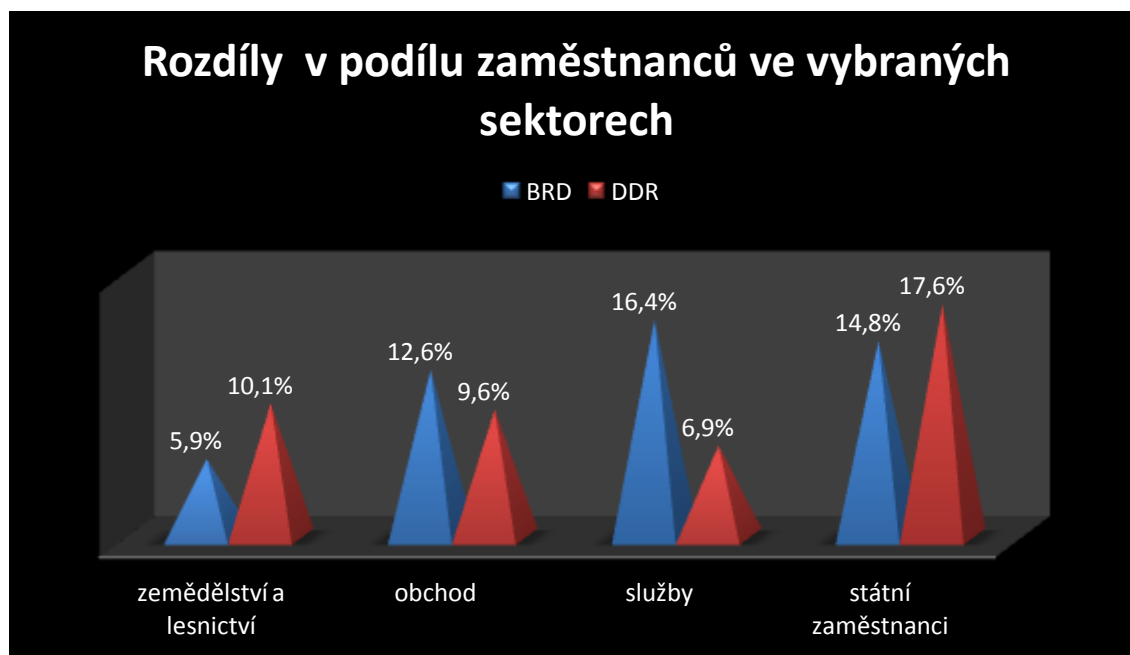
¹¹³ STASI připadl celkem nelehký úkol. Tito noví občané poměry v NDR neznali a tak na sebe upozorňovali nevhodným chováním – např. jedna z teroristek si v hospodě objednala koňak. Koňak se však v hospodách NDR neprodával, jen ve specializovaných obchodech a byl drahý.

¹¹⁴ „Bylo to v dobách, kdy německo-německé vztahy byly velmi dobré. [...] Toto téma bylo zmiňováno, v nejvyšších kruzích ale já měl dojem, že se to nerado slyší, že je to vnímáno jako narušování zlepšujících se vztahů. A pak bychom najednou přišli s obviněním z terorismu a s obeznámením, že o těch věcech víme. Byl jsem zklamán, že odezva od odpovědných mužů byla tehdy, řekněme, znuděná.“ říká na toto téma tehdejší ředitel Spolkového úřadu vyšetřování (Bundeskriminalamt) Hans-Ludwig Zachert. (Schlosshahn, Hartl, & von der Heyde, 2007)

¹¹⁵ I když podíl Gastarbeitřů na trhu práce v 80. letech klesl na 8%, v některých oblastech tvořili až 50%. A samozřejmě to dopomáhalo k nacionálním zabarveným náladám. (Fulbrook, 2012, str. 167)

2.6. Kontrasty obou německých společností před znovusjednocením Německa

Jak jsme již viděli, obě země procházely úplně odlišným vývojem a tento vývoj se samozřejmě podepsal jak na jednotlivých obyvatelích, tak na celé společnosti. V této kapitole si ukážeme ty nejmarkantnější rozdíly.

Graf 1 – zdroj informací (Fulbrook, 2012, str. 174) – BRD (SRN), DDR (NDR)

Jak lze vidět nejmasovější rozdíl je v oblasti služeb, kde SRN měla skoro o deset procent více zaměstnanců. DDR zase zaměstnávala více státních zaměstnanců a pracovníků v zemědělství a lesnictví.

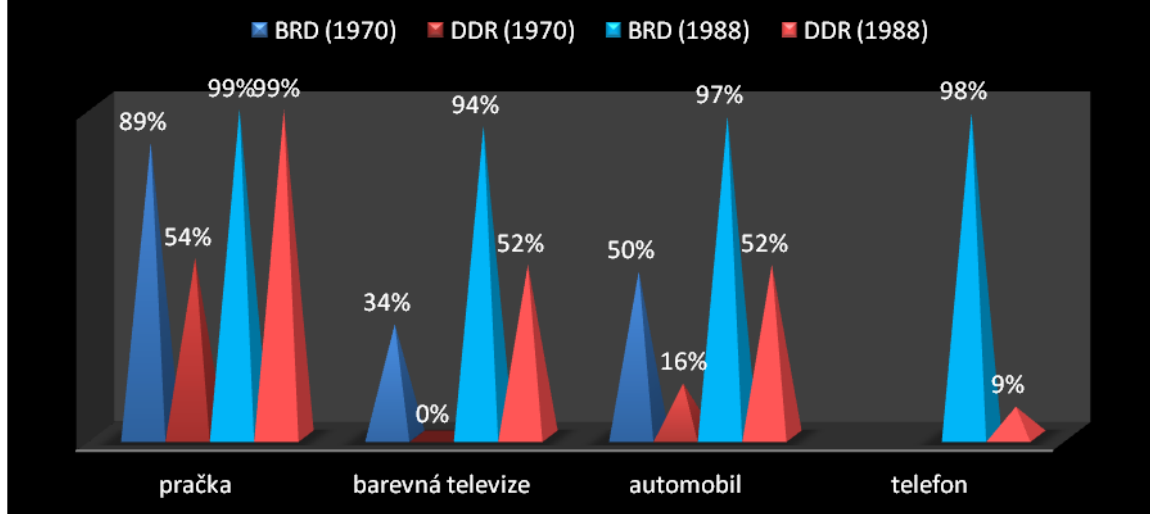
To se odráželo i na struktuře obyvatelstva ve městě a na vesnici. Oba státy začínaly v roce 1950 s 29% obyvatel žijících v sídlech o méně než 2000 obyvatelích. V roce 1980 v SRN žilo ve stejně velkých sídlech jen 6% obyvatel, v NDR celých 24%. Tím se jasně promítá, proč oproti SRN tolik lidí pracovalo právě v primárním sektoru výroby. Většina obyvatel v SRN žila ve městech od 10 000 do 100 000 obyvatel, které také zaznamenaly největší nárůst – v roce 1950 21% a v roce 1980 40%. V NDR došlo za toto období ve stejně velkých sídlech jen o 3% nárůst na 31%. (Fulbrook, 2012, str. 174) Vertikální sociální mobilita byla komplikovanější samozřejmě v NDR, protože pohyb po sociálním žebříčku směrem nahoru byl možný jen pod podmínkou politické

přizpůsobivosti.¹¹⁶ Ale ani vysoké postavení v NDR neznamenal automaticky vysokou životní úroveň. Životní úroveň mezi oběma státy nejde srovnat třeba průměrným platem, protože by to nemělo odpovídající vypovídající hodnotu. Navíc v NDR byly rodiny relativně finančně dobře zajištěné a to proto, že pracovala i žena. Navíc stát dotoval bydlení a potraviny. Ale již bylo řečeno, že např. zásobování zbožím v NDR vážlo. I když je nutno zmínit, že špičky SED se snažily hledat řešení nedostatků některého zboží na trhu NDR. A některá tato řešení byla poněkud „extravagantní.“¹¹⁷

I přes to některé zboží se dalo koupit jen v Intershops, což byly prodejny jako československý Tuzex, ale platidlem zde byla západní marka. Lepší výpovědní hodnotu má tedy srovnání v konzumaci určitého zboží. I když i mezi tímto zbožím byly rozdíly, protože automobil Trabant rozhodně nebyl na stejné úrovni jako západoněmecká auta. (Fulbrook, 2012, str. 175 - 178)

¹¹⁶ Zlepšení své společenské situace bylo komplikované - např. odmítnutím klasické armádní služby a vykonáváním tedy alternativní služby (Bausoldaten) nebo nezúčastněním se tzv. Jugendweihe, což byla slavnost, kde se mladí stávali dospělými – součástí byla i přísaha (s frázemi o boji proti imperialismu).
¹¹⁷ Některé zboží bylo prostě nedostatkové, tudíž bylo dostupné jen občas či byli zákazníci nuceni volit nějaké alternativní řešení, ke kterým je nabádaly „reklamní kampaně.“ Nedostatek masa v 60. letech, způsobený tím, že SSSR přestal dodávat, byl řešen brojlery, z nichž bylo získáváno maso už za 56 dnů. Inspiraci hledal Ulbricht ve velkochovech v Jugoslávii, které sám navštívil. Když byl nedostatek vajec, hlásila televize, že jejich konzumace je nezdravá. Když jich bylo moc, objevovalo se heslo: „Vezmi o jedno vejce víc.“ Navíc se v obchodech v době nadprodukce prodávala i Trink-eier – vejce určená k pití. DDR se podle západní inspirace také snažila o vytvoření sítě rychlého občerstvení s východním sortimentem – dominantní byl právě brojler, pak tzv. Ketwurst (Hot dog ala NDR) či Grilletta (Hamburger ala NDR). (Richter, Mahlzeit DDR - Broiler, Ketwurst und Grilletta, 2003) Typickým problémem a nedostatkem pro obyvatele byly třeba banány, kterých NDR dokázala importovat jen 1,5kg na 1 občana za rok. NDR se snažila tento problém vyřešit v Mozambiku. Tam chtěla investovat peníze v tzv. „Banánovém projektu“, aby problém s banány byl natrvalo vyřešen. Ovšem čáru přes rozpočet a plán na 250 000 tun banánů ročně udělala občanská válka. Když tento plán v roce 1975 nevyšel – bylo zákazníkům nabídnuto, aby začali konzumovat více okurek, zelí či jablek. Také pomerančů byl nedostatek – ty z Kuby se obvykle používají do džusů a zákazníka NDR jejich chuť prostě neuspokojovala. (Richter, 2003) A kvůli kávě se byl schopen i východoněmecký stát zadlužit. Po 2. světové válce se stala pravá zrnková káva platidlem na černém trhu. Do roku 1954 s importem pomáhal Sovětský svaz. Potom už se o zásobování musel stát starat sám – jenže to šlo nakoupit jen ze Západu a na to chyběly valuty. Střídala se proto období, kdy káva nebyla nebo byla pro spotřebitele drahá. Pokud byl opravdový nedostatek, docházelo k přebalování kávy nakoupené v SRN. Podle projevu generální tajemníka Honeckera z roku 1977, stál tehdy ročně import nepražné kávy do NDR 300 milionů dolarů. Aby se ušetřilo, DDR vytvořilo tzv. Kaffee-Mix (přezdívané Honeckers Krönung), do kterého se k 50% kávy přidávala mimo jiné třeba řepa. Když tato směs neuspěla, řešení bylo originální - zákaz konzumace kávy na stranických zasedáních. NDR, aby uspokojila své obyvatele, tak nakonec vyměňovala kávu v Etiopii za municí a vyvinut byl podobný plán, jako byl s banány. Od roku 1980 investovala NDR mnoho peněz, pracovní síly a techniky do rozvoje kávových plantáží ve Vietnamu. První káva určená pro export do NDR uzrála koncem roku 1989. (Richter, Mahlzeit DDR - Kosta, Rondo & Kaffee-Mix, 2003)

Vlastnictví některých komodit čtyřčlennými domácnostmi s průměrným platem

Graf 2 – zdroj informací (Fulbrook, 2012, str. 178) – BRD (SRN), DDR (NDR)

Ve školství NDR byly silně protežovány děti z dělnické třídy. Pro vstup na univerzitu to byl pozitivní bonus, protože byly stanoveny kvóty, které měly podpořit vizi rovnosti. V 50. letech tak v NDR bylo 53% všech univerzitních studentů z dělnické třídy. V SRN to byla jen pouhá 4%. V roce 1967 po částečné revizi kvót klesl počet studentů z dělnické třídy na univerzitách na 38%. Nakonec musela být místa na univerzitách omezena celkově, protože NDR měla nakonec moc vysokoškolských absolventů, pro které neměla dostatek kvalifikované práce. (Fulbrook, 2012, str. 181 - 183)

Specifické postavení měla v NDR také žena. 50% - takový podíl měly ženy v NDR na pracovním trhu. Východní Němky pak pracovaly v zaměstnáních s nižší výplatou a samozřejmě i s nižším sociálním statusem. Málokterá také dosáhla na nějakou vyšší funkci v SED - čím vyšší politika, tím méně žen.¹¹⁸ Ženy v NDR byly silně podporovány v mateřství. Po porodu mohly být celý rok na 100% platu. Mateřskou dovolenou mohl v NDR čerpat jeden z rodičů, prarodičů nebo dokonce i jeden ze sousedů, který se o dítě staral. Ovšem NDR kvůli zvýšení zaměstnanosti vytvořila také velkou síť jeslí a školek. Východoněmecké ženy, které ze zákona pracovat musely, byly tak vystaveny většímu stresu, protože bylo nemyslitelné, aby zůstaly doma delší dobu než bylo nutné a po dni stráveném v práci je čekala ještě starost o děti a domácnost. I když se stát staral i o odpolední „zábavu“ dětí – do 15ti let zde byli

¹¹⁸ Vyjímkou byla Honeckerova žena, Margot, pracující přes 20 let jako ministryně školství.

Junge Pioniere (Mladí pionýři) a od 15 – 25 let se o odpoledne mládeže starala Freie Deutsche Jugend (Svobodná německá mládež). V SRN bylo v klidu možné, aby se žena starala jen o domácnost, protože ji manžel uživil. Zde záleželo na její dobrovolnosti pracovat. Pokud se ale pro práci rozhodla, nastával problém s hlídáním dětí. Síť jeslí a školek nebyla tak velká a míst byl nedostatek. V roce 1984 bylo na pracovním trhu BRD jen 39%, tudíž tento podíl byl menší, a to ještě většina drtivá většina pracovala na zkrácené úvazky a vydělávala asi o 30% méně než co by ve stejném zaměstnání vydělával muž. (Fulbrook, 2012, str. 183 - 188)

3. Sjednocení Německa

Erich Honecker v lednu 1989 prorokoval, že pokud k tomu budou důvody, Berlínská zeď bude stát ještě 50 nebo 100 let. (Moravcová, 2000, str. 10) Jeho vize byla silně lichá, jak dokáže tato kapitola.

3.1. Náhlá smrt ve 40 letech

NDR v roce 1989 slavila svoje 40. narozeniny. I když se chystaly velké oslavy, byla otázka, zda je co slavit.

Ekonomická krize trávající od začátku 80. let se markantněji projevovala v NDR. Největším problémem byl dluh, který narůstal a kvůli kterému hrozil státní bankrot. Situaci řešily půjčky od SRN v roce 1983 a 1984. Dluh vzrostl ze 2 miliard východoněmeckých marek v roce 1979 až na 49 miliard v roce 1989. (Vilímek, 2011, str. 174)

V březnu 1985 nastoupil do čela SSSR Michail Gorbačov. I přes určité počáteční nadšení u Honeckra a SED, došlo relativně rychle k vystřízlivění. Gorbačov převzal SSSR v problematickém stavu, kdy SSSR kvůli vlastním problémům měl méně času řešit ovládání svých satelitů. Gorbačov dal podnět ke změnám jak v SSSR, tak i v satelitech. Satelit NDR však tento signál ke změnám přijmout nechtěl. Kostrbaté a přestárlé vedení SED o perestrojce a glasnosti nechtělo nic slyšet. „Vezmeme-li v úvahu odpor staré východoněmecké gardy ke Gorbačovovým reformám - byly přirovnány k vytapetování, pouhé dekoraci, zbytečné pro NDR – nastolila otázka nástupnictví diskuzi, zda někde v zákulisí nečeká východoněmecký Gorbačov.“ (Fulbrook, 2012, str. 250) Příchod Gorbačova, tedy nejenže způsobil určitou neposlušnost vůči SSSR, ještě začal podkopávat Honeckrovu pozici ve straně a v zemi. SSSR se pod Gorbačovem vzdala Brežněvovy doktríny, která znamenala, že pokud dojde k ohrožení socialismu v některé ze zemí východního bloku, smí jeho spojenci proti tomu zasáhnout¹¹⁹, a byla nahrazena tzv. Sinatrovou doktrínou, což fakticky znamenalo proklamaci, Sovětský svaz respektuje vaše rozhodnutí a nebude nijak intervenovat. Tento krok znamenal velké uvolnění v politickém chování ve východním bloku. (Fulbrook, 2012, str. 247 - 250)

¹¹⁹ Použita byla v Československu, kde ukončila Pražské jaro v roce 1968, a pak v roce 1979 v Afghánistánu.

První trhliny začala mít železná opona 2. května 1989. V tento den začalo rozebírat opevnění na svých hranicích Maďarsko. Díky této trhlině se dalo relativně dobře dostat na Západ, a proto se pro letní dovolenou v Maďarsku rozhodlo velké množství obyvatel NDR.¹²⁰ I když neustále platila přísná pravidla pro kontrolu hranic a jejich překročení bez dovolení bylo nadále trestné, byl to nejjednodušší způsob, jak východní blok opustit. Občanům NDR se k těmto přečinům přičítal ještě podle zákona z 11. prosince 1957 trestný čin Republikflucht (Opuštění/útěk z republiky), za nějž hrozily až 3 roky odnětí svobody.¹²¹ (Schaefer, Der letzte Sommer der DDR - Teil 1, 2009)

Tato vlna „turistů“ samozřejmě způsobovala v Maďarsku i problémy.¹²² Obzvláště potom co jim vypršelo vízum. Místo návratu domů se však rozhodli zůstat a vycestovat přes velvyslanectví SRN v Budapešti. K tomu ale bylo potřeba i maďarské vízum. Tak nastal pro SRN, NDR a Maďarsko nepříjemný diplomatický problém. 10. září 1989 nakonec maďarská vláda po jednání s BRD rozhodla, že povolí východním Němcům z Maďarska bez problémů odjet. (Schaefer, Der letzte Sommer der DDR - Teil 1, 2009)

Počet uprchlíků z NDR se neustále zvyšoval. Zatímco v období od roku 1961 do roku 1988 podle seznamů STASI uteklo 77 136 lidí, od ledna do září 1989 se podařilo utéct 17 987 lidem. Režimu bylo jasné, že něco musí udělat, protože v prvních 3 dnech po otevření maďarsko-rakouských hranic emigrovalo dalších 15 tisíc. Další cesta k úniku, která se otevřela, byla přes Československo. Od srpna 1989 se na pražskou ambasádu SRN podařilo dostat asi 10 000 emigrantům. Po jednání s Honeckerem, který byl po operaci, tudíž nemohl situaci nějakou dobu sledovat, bylo 30. září 1989 dohodnuto, že těmto uprchlíkům bude dovolenou vyjet na Západ. Ještě ten den bylo speciálně vypravenými vlaky, vypraveno na cestu 6 000 lidí. Vlaky byly vypraveny přes území NDR, což vyvolalo protesty v okolí nádraží. V Drážďanech došlo k prvním bitkám s policií a armádou. Ty zde měly nádraží hlídat, protože vlaky v Drážďanech měly zastávku. Třem lidem se doopravdy podařilo do jednoho z vlaků dostat. (Schaefer, Der letzte Sommer der DDR - Teil 1, 2009)

¹²⁰ Fulbrooková uvádí 220 000. (Fulbrook, 2012, str. 251)

¹²¹ Navíc, kdo opustil NDR, automaticky propadl majetek, který zde zanechal, státu. Stát pak tento majetek veřejně prodával. Stávalo se tak, že z Akademie umění se stala prodejna s nábytkem emigrantů. (Schaefer, Der letzte Sommer der DDR - Teil 2, 2009)

¹²² V Maďarském městečku Fertőrákos, které leží na hranicích s Rakouskem, např. zůstávala zaparkovaná auta z NDR, která najednou neměla majitele.

Kromě útěků přes Maďarsko a Československo se vyskytovaly pokusy o útěk přes Polsko, kam již v době léta 1989 bylo potřeba vízum. Pohraničníci tyto utečence bez víz vraceli zpět. A stejný stav, jaký byl na ambasádě v Praze, nastal i na ambasádě ve Varšavě. Lidé se také snažili dostat jakýmkoli způsobem na ambasádu USA ve východním Berlíně. Ambasáda proto musela být uzavřena a venku ji hlídala policie. I přes to se objevovaly různé pokusy o vstup do budovy, až byl prostor před budovou vyklizen a trvale hlídán. NDR ve snaze co nejvíce znemožnit svým občanům emigraci, zavedla i pro cesty do ČSSR víza. (Schaefer, Der letzte Sommer der DDR - Teil 2, 2009)

5. října 1989 tak NDR započala oficiálně slavit své čtyřicetiny jako velká klec pro svoje občany a jako stát v komplikované situaci. 6. října do Berlína dorazili pozvaní státníci. Do Berlína přijel i Gorbačov, ulicí provoláván jako Gorbij, který před zástupci médií zopakoval, že do vnitřních věcí NDR nebude nijak zasahovat. 7. říjen – oslavil stát dělníků narozeniny mírovou vojenskou přehlídkou, ovšem i demonstrací na Alexanderplatzu, kde účastníci skandovali Neues Forum (Nové fórum). (Schaefer, Der letzte Sommer der DDR - Teil 2, 2009)

Neues Forum je organizace vzniklá 9. září 1989 bojující za lidská práva. Ve svém zakládajícím dokumentu *Aufbruch 89 – Neues Forum* proklamuje, že chce být zaregistrována jako hnutí. A předkládá požadavky od dostatečného zásobení, přes prostor k podnikání až po podílení se na reformních přeměnách společnosti, protože: „V naší zemi je komunikace mezi státem a společností zjevně narušená. Doklady pro tento stav jsou od rozšířeného rozčarování po ústup do privátního života až k masové emigraci.“ [...] „Všechny snahy, pro které se Nové fórum chce vyjádřit a propůjčit svůj hlas, jsou základem touhy po spravedlnosti, demokracii, míru a ochraně přírody.“ (Neues Forum)¹²³

Před kamerami západních médií nemohlo dojít k žádnému tvrdšímu zásahu. A demonstrantům nebylo ani bráněno, aby se vydali na pochod před Palác republiky¹²⁴, kde probíhaly další neveřejné oslavy. K brutálním útokům proti demonstrantům docházelo jen, když na dosah nebyla žádná média a v jiných městech, kde se také tyto demonstrace sešly pod příkrovem noci. Ve východním Berlíně bylo v ten den zatčeno přes tisíc lidí. Další demonstrace to nezastavilo. V Lipsku vznikla také tradice tzv. *Montagsdemos* (Pondělní demonstrace). Hlavním heslem byla změna.

¹²³ (Neues Forum - <http://www.neuesforum.de/> navštíveno 13. 1. 2013)

¹²⁴ Palast der Republik

Aby se ukázala schopnost reformovat stav v zemi, byl po 18 letech z funkce „odejit“ 18. října 1989 Erich Honecker a na jeho místo nastoupila mladá krev - Egon Krenz. Tato změna však nezapůsobila, tak jak si špičky SED představovaly. 4. listopadu 1989 ve východním Berlíně demonstruje milión lidí. (Schaefer, Der letzte Sommer der DDR - Teil 2, 2009)

3.2. Zeď padá

Berlínská zeď obepínala západní část města (americkou, britskou a francouzskou zónu) od 13. srpna 1961. O jejím postavení se sice šířily zvěsti, ale jen málo kdo si myslel, že její postavení je reálné. Sám Walter Ulbricht, tehdejší hlavní osobnost v NDR, tehdy tvrdil: „Nikdo nemá záměr zbudovat zeď.“ (Renneberg, 2006) Hlavním důvodem pro zbudování zdi, bylo zastavení emigrace do západní části Berlína. Za rok 1960 tak totiž uprchlo přes 200 000 lidí z celé NDR, jejichž pracovní síla pak chyběla.¹²⁵ Během jednoho dne tak nedošlo jen k rozdělní území Athén na Sprévě¹²⁶, ale i rodin a přátel. A Berlín získal novou turistickou atrakci. (Renneberg, 2006)

Jejímu postavení předcházela tzv. Druhá berlínská krize, což byla další snaha o připojení západního Berlína do NDR. 27. listopadu 1958 Sovětský svaz zasílá západním spojencům protestní nótu, kde jsou tito spojenci obviněni z porušení závěrů Potsdamské konference. Do šesti měsíců má být okupovaná část Berlína vyklizena a z Berlína se má stát svobodné město. V případě neřešení této situace SSSR uzavře s NDR separátní mír – ve výsledku to znamená předání správy nad celým Berlínem NDR. Proti Chruščovovu ultimátu se ještě ten den staví starosta Willy Brandt. Zároveň dochází k odmítnutí ultimáta u západních spojenců a Sověti po uběhnutí ultimáta stejně nijak nezasáhly. (Bundeskanzler- Willy- Brandt- Stiftung)¹²⁷

Aby se však zabránilo emigraci pracovní síly, byla postavena zeď. Oficiální důvod, který NDR uváděla, pro stavbu zdi byl ale jiný. Zeď měla chránit její občany před nebezpečím ze Západu. Tím nebezpečím měl být západoněmecký fašismus a v rétorice SED se pro zeď objevovalo přízvisko „Protifašistický val.“

¹²⁵ Ještě v prvních dnech se podařilo utéct několika desítkám lidem přes ostaté dráty nebo skokem z okna na ulici, která patřila k západnímu Berlínu.

¹²⁶ Údajná přezdívka pro Berlín

¹²⁷ (Bundeskanzler- Willy- Brandt- Stiftung - http://bio.bwbs.de/bwbs_biografie/Chruschtschow-Ultimatum_und_zweite_Berlin-Krise_B167.html navštíveno 11. 3. 2013)

Ve výsledku však zeď ochraňovala spíše obyvatele západního Berlína a lidi, kteří už ze země emigrovali, před STASI. Protože do doby jejího postavení zde STASI operovala jako na vlastním území a kritiky režimu odsud odvážela do NDR. Za bílého dne 8. července 1952 uprostřed ulice tak byl unesen třeba Walter Linse pracující v západním Berlíně pro organizaci zabývající se a mapující porušování lidských práv.¹²⁸ STASI unášela lidi, především novináře píšící o poměrech v NDR, však i méně okatě za pomoci uspávacích medikamentů. Tito lidé mizeli, aniž by se kdokoliv dozvěděl o jejich osudu. A končili ve speciálním vězení STASI v Berlíně - Hohenschönhausenu. Pokud toto uspání přežily.¹²⁹ Vězni v tomto vězení měli být zlomeni, aby na konci „vyšetřování“ podepsali doznání. Několikaměsíční samotka, bití či fiktivní poprava, je jen pár ukázek technik, které k tomuto přesvědčování byly použity. Po postavení zdi již nebylo tedy tak jednoduché unášet lidi a tak pokud to bylo nutné, obvykle se STASI rozhodla k likvidaci protivníků. (Frey, 2012)

Čím déle zeď stála, tím dokonalejší byla (minová pole, výběhy se psy, elektrické dráty, osvětlení, pozorovací věže, protitankoví ježci, 2,9 metrů vysoký plot, samostřily¹³⁰, po pokusech zeď podhrabat byly postaveny podzemní tunely).¹³¹ Ve vnitrozemí NDR také vzniká cvičiště, kde byla replika zdi postavena, aby se mohla v reálném prostředí cvičit hraniční stráž. Práce u pohraničnicků byla prací elitní s vyšším platem. Celkově jich NDR měla 40 000 a vybírání byli především mladí muži - otcové rodin, členové SED, aby pravděpodobnost útěku byla doopravdy minimální. Dále museli být odhodlaní, každého kdo bude chtít hranici překročit, chladnokrevně zastřelit. „Když střílíme,“ řekl v rámci stavění zdi generál Volksarmee Heinz Hoffman, „tak to slouží tomu nejlidštějšímu cíli, k zabránění toho, aby ve válce musel Němec střílet po Němci.“¹³² (Renneberg, 2006) Lidé však byli vynalézaví a kromě „klasických pokusů“ o překročení zdi, se objevily i pokusy zeď přeletět na rogalu či přeplavat nebo projet přes hranice ve všelijakých úkrytech v autech. Některé byly úspěšné a lidé se na vytouženou svobodu dostali, jiní za svůj pokus zaplatili životem. (Renneberg, 2006)

¹²⁸ Linse byl po výsleších a několikaměsíčním věznění STASI, i přes plán udělat s ním politický proces, předán Sovětům, kteří si ho vyžádali. Ti ho odvezli do Moskvy, kde byl v prosinci 1953 tajně odsouzen k trestu smrti za špionáž a za budování protisovětské organizace.

¹²⁹ Spekuluje se, že např. bývalý politik SED Robert Bialek, uprchlý na Západ a tam působící pro německou mutaci BBC, v jejíchž pořadech poměry v DDR ostře kritizoval, únos STASI kvůli vysoké dávce uspávacích prostředků nepřežil. Dokumenty však k jeho únosu chybí.

¹³⁰ Jednou z podmínek BRD při poskytnutí půjčky DDR, bylo odmontování tohoto zařízení z plotů, čemuž NDR nakonec vyhověla.

¹³¹ Náklady na ochranu hranice vycházely ročně až na 500 milionů východních marek.

¹³² Překlad J.B.

9. listopadu 1989 probíhala na Ministerstvu vnitra NDR jednání, jak mají být upraveny podmínky pro cestování a případně pro vystěhování do SRN. Situace byla nezáviděníhodná. Přes ČSSR se od 1. listopadu valila další vlna lidí, kteří utíkali do západního Německa. Již dohromady 230 000 lidí se s NDR navždy rozhodlo rozloučit. Na jednání na Ministerstvu vnitra se tedy prosadila myšlenka, že je potřeba, aby všechna omezení, která dosud platila, padla. Nejde totiž dovolit vystěhovat se rodinám na Západ a přitom bránit ostatním lidem např. v návštěvě blízké rodiny. Podmínkami pro cestování a vystěhování měl být platný pas a platné vízum. Ovšem tentokrát bez zkoumání všelijakých detailů a povolení od STASI. Cestovat měli mít příležitost všichni. S vydáváním víz se mělo začít 10. listopadu. O tomto návrhu byl informován Egon Krenz, který o něm informoval Zentalkomitee SED (Ústřední výbor SED). S tím, že platnost tohoto návrhu bude oznámena právě až 10. listopadu v prvních zprávách rozhlasu ve 4 hodiny ráno. Generální tajemník Egon Krenz předal svůj exemplář Güntrovi Schabowskému. Schabowski měl média po zasedání informovat o výsledcích jednání. (Hertle & Scholz, 1999)

Od této tiskové konference se nic mimořádného nečekalo. Žurnalista Tom Brokaw z americké NBC k situaci na konferenci říká: „Nakonec jsme byli už znuženi typickou monotónností komunistického politika, jehož výpovědi nebylo možné z našeho pohledu nijak ověřit.“ (Hertle & Scholz, 1999) Po skoro hodině trvající konferenci přišel dotaz na cestování. „Bylo přijato nařízení, které umožňuje každému občanovi NDR vycestovat přes hraniční přechody NDR.“ (Hertle & Scholz, 1999) odpověděl Schabowski. Na otázku od kdy toto nařízení vstupuje v platnost, odpověděl Schabowski: „Podle mého povědomí to vstupuje... hned, neodkladně.“ (Hertle & Scholz, 1999)

I když se východní média snažila okamžitě mírnit Schabowského výrok a začala informovat o nutnosti mít vízum, bylo pozdě. Lidé se začali shromažďovat u hraničních přechodů a dožadovali se přechodu na území SRN. O to víc byli překvapeni celníci. Ty totiž nikdo o nastalé situaci neinformoval. Počet lidí a tlak na celníky byl vyšší a vyšší. O situaci na hranicích se Egon Krenz dozvěděl od šéfa STASI Milekeho až kolem deváté hodiny, kdy skončilo jednání Ústředního výboru. Krenz se chtěl o postupu poradit s Gorbačovem, jenže v Moskvě se nebylo s kým spojit, bylo pozdě v noci. „Sovětská centrála nebyla schopna mne spojit. Určitě bych k němu spojení dostal, kdybych řekl, že jsme na pokraji války, ale schválně jsem nechtěl věc dramatizovat.“ (Hertle & Scholz, 1999) Po novém zjišťování situace volal Mielke

Krenze znovu: „Mielke byl tentokrát víc rozrušený a říkal, že pokud teď neuděláme nějaké rozhodnutí, může nastat velmi komplikovaná situace. Já jsem mu na to řekl: Co navrhuješ? A na to odpověděl: Generální tajemník si ty! Musel jsem se rozhodnout, jestli uděláme hraniční přechody tak nepropustné, že se k nim nikdo nebude moct přiblížit, což by znamenalo postavit tam tanky, nebo necháme věcem volný průběh. Nakonec jsem se rozhodl dát věcem volný průběh a řekl jsem: Zvedněte závory.“ (Hertle & Scholz, 1999)

Kolem 21:30 se otevírá na Západ první hraniční přechod - Bornholmer StraÙe. Bylo použito tzv. ventilové řešení. Ti, kteří se vycestování silně dožadují, jsou puštěni, ale neví, jak je NDR tímto přechodem na Západ trestá. Každý totiž dostal přes fotku v pasu razítko, což znamená, že tím byl automaticky vyhoštěn. Ovšem toto řešení se nakonec ukazuje jako protichůdné. Místo nastolení klidu na hraniční přechod přichází víc a víc lidí, podporované ještě informacemi ze západních médií. To vede k otevření dalších přechodů. (Hertle & Scholz, 1999)

Přesto se informace o padnutí hranic nedostala ke všem. V jednu v noci u Brandenburské brány, kam se vydali lidé jak ze západního tak východního Berlína, pohraniční stráž vyděšeně sleduje příchozí, protože ještě o ničem neví. Západní Němci procházející se po zdi jsou bráni jako provokace. A proto jsou na ně puštěna vodní děla, stejně tak na východní Němce stojící za branou. Potom stráž nasadí vyčkávací pozici. Postaví se mezi obě skupiny. Po chvíli se pár západních odvážlivců rozhodne seskočit ze zdi na východní území a pohraničníci je pouští na východ. Berlín se stává opět jedním městem a lidé to slaví. Ve 3 hodiny ráno však přichází vystřízlivění – k Brandenburské bráně dováží auta 500 záložních vojáků ve zbraní. A lidé jsou zahráni na strany, kam patří. Od brzkého rána začaly znovu platit na východních hranicích kontroly. Bez kontroly již projít nešlo. (Hertle & Scholz, 1999)

Helmut Kohl, kancléř SRN, se o této situaci dozvěděl ve Varšavě na státní návštěvě Polska ještě ten den večer. Věděl, že by měl být v ten historický moment v Berlíně. Proti jeho odjezdu se však vyjádřili jeho hostitelé. Zpráva se šířila a během chvíle ji věděl prakticky celý Západ. Koho ovšem nebylo možné kontaktovat, byly špičky SSSR. I když se o to snažila jak ambasáda SSSR v Berlíně, tak i sídlo KGB v Berlíně. Nakonec přišla zpráva z Moskvy. „Ta otázka z Moskvy zněla: Bylo to s námi vlastně smlouveno? Moje odpověď byla, to byste měli raději přezkoumat v Moskvě.

Nejsme v obraze.“¹³³ (Hertle & Scholz, 1999) vzpomíná na první reakci z Moskvy tehdejší zastupující velvyslanec ve východním Berlíně Igor Maximytschew. Při jednání se zástupci Sovětského svazu v NDR Krenz zalže, že vše bylo dopředu s Moskvou domluveno. Sověti nakonec jednání NDR posvětili. Gorbačov se o tom, co se v noci odehrálo v Berlíně, dozvěděl až ráno od vyslance NDR v Moskvě. „Dal mi na vědomí, že otevřeli všechny hraniční přechody. Řekl jsem, že jednali správně a vyzval jsem ho, aby to vyřídil.“ (Hertle & Scholz, 1999) Méně nadšení se odehrávalo ve Francii a Anglii (více k této problematice v kapitole 3.3). (Hertle & Scholz, 1999)

Mezitím vzali lidé útokem úřady. Nešli do práce a místo ní si šli vyřizovat dokumenty k cestování. Pokračovala také další jednání. Večer – v 17:00 - již za přítomnosti kancléře Kohla a desetitisíců lidí u radnice v Schönebergu bylo přečteno oficiální prohlášení. Na východě je o hodinu později také pořádáno masové shromáždění. Egon Krenz zde oznámil otevření dalších 10 hraničních přechodů. Ještě ten večer se začalo s rozebíráním zdi - na Bernauer StraÙe začala stavba nového hraničního přechodu. A město opět slavilo u Braniborské brány. Druhý den ve zdi byly už 3 nové „hraniční přechody“ nebo tedy spíše průchozí díry a vízum již mělo charakter jen razítka. Začalo další rozebírání zdi¹³⁴ za asistence západoberlínské policie. (Hertle & Scholz, 1999)

3.3 1+1=1čili Problém sjednocení

Tato podkapitola se bude věnovat problémům, týkajících se procesu sjednocení Německa. Z důvodu větší přehlednosti jsem rozdělil tento proces na dvě podkapitoly. V první je popisován proces v rámci zahraniční politiky. Druhá se věnuje problémům uvnitř Německa a problémů obou států mezi sebou.

3.3.1. Vítězné mocnosti a problém sjednocení čili 4+2

V kapitole 3. 2. jsme se dívali na pád Berlínské zdi především ve vztahu NDR a Sovětský svaz. Na novou situaci v Německu však museli reagovat ostatní spojenci, pro které to byl stejný šok, jako pro SSSR. O německé otázce se až do pádu zdi mluvilo v obvyklých floskulích. Americká administrativa tak po nástupu George Bushe seniora

¹³³ Překlad J.B.

¹³⁴ A u zdi se tak tvoří nové fenomén a nové německé slovo Mauerspecht (z německého Mauer = zeď a Specht = datel). Tak jsou označováni lidé, kteří zeď rozbíjí a její kousky prodávají. (Winterberg & Peter, 2010)

v lednu 1989 o sjednocení psala: „Téma sjednocení Německa nebylo nikdy pod povrchem, nicméně Němci samotní si v tomto okamžiku nepřejí zvyšovat význačnost tohoto tématu. Stejně tak i ostatní Evropané. Není to již ožehavé a rozdělující téma a americkým zájmem není toto téma pozvednout a řešit.“ (Ehler, 2006, str. 20) Nikdo netušil, že konfrontace s ním však bude tak rychlá a že se stane ze dne na den důležitým tématem k vyřešení.

Nejvyšší představitelé se informaci o pádu zdi dozvěděli především přes média. Tehdejší prezident USA na ten moment vzpomíná: „Vzpomínám si, jak ke mně do Oválné pracovny přišly první zprávy. Pak jsem zavolal zástupce médií k sobě do kanceláře. Novináři, mezi nimi i známá reportérka ze CBS Leslie Stahl, s níž jsme dobří přátelé, se ptali: „Proč s námi nesdílíte to nadšení, které z pádu zdi máme?“ Byl jsem pohnutý. Ale nechtěl jsem, aby se Spojené státy nějak masově zapojovaly. V této krizové situaci jsem nechtěl pana Gorbačova nějak dráždit a strkat prsty do rány. To by bylo to nejhorší, co bychom mohli udělat.“ (Hertle & Scholz, 1999) Velké nadšení však nepanovalo v Anglii a Francii. Její představitelé měli strach z potenciálu velkého Německa. Margaret Thatcher se také obávala, že situace v NDR ohrozí Gorbačovovu pozici v Moskvě. I přes tyto obavy druhý den vystoupila před novináře a noční události z 9. listopadu 1989 ohodnotila kladně: „Myslím, že je to velký den pro svobodu. Sledovala jsme ty události včera v noci i dnes v televizi. Když člověk viděl tu radost v obličejích těch lidí, ví, co pro ně znamená svoboda. Člověk pochopí, že touhu po svobodě nelze potlačit.“ (Hertle & Scholz, 1999) Postoj Velké Británie poznamenává i antipatie Thatcherové k Němcům.¹³⁵ Podle ní by Německo potřebovalo ještě minimálně 40 let od roku 1990, aby se zapomnělo, co Hitler Anglii způsobil. Byla to právě Thatcherová, která 25. března 1990 pořádala odborný seminář o Německu. Výsledek byl vůči Němcům nelichotivý – za typické německé vlastnosti byly označeny strach, agresivita, arogance, bezohlednost, egoismus, komplex méněcennosti a sentimentalita. (Ehler, 2006, str. 33)

François Mitterrand reaguje v kruhu svých spolupracovníků zděšeně. Údajně se měl vyjádřit: „Gorbačov neměl nikdy akceptovat takovýto vývoj. Zahráváme si se světovou válkou, aniž bychom si toho všimli.“ (Hertle & Scholz, 1999) Na návštěvě Dánska, kde se k situaci v Německu vyjádřil, však svůj postoj mírní. „Opouštíme etablovaný pořádek a ten nový ještě nedokážeme předpovídat. Nezačíná se

¹³⁵ Ehler ji nazývá přímo germanofóbií. (Ehler, 2006, str. 33)

ještě projevovat. Nepochybně zažijeme období bez rovnováhy.“ (Hertle & Scholz, 1999)

K tomu, aby byl nastolen pořádek a znovu nastolena rovnováha, bylo potřeba začít jednat o budoucnosti. A tak otázka sjednocení se stala otázkou aktuální. A jako vždy se představy o tom, jak to dál bude s Německem, značně lišily. Z vítězných mocností se nejpozitivněji ke sjednocení vyjadřovaly Spojené státy. Ty měly k sjednocení ale i své požadavky, které se v listopadu 1989 zdály i bezpečnostním expertům jako nesplnitelné. „Znovusjednocení Německa musí vycházet z nezpochybnitelného členství v NATO.“ (Ehler, 2006, str. 32) Proti velkému Německu, jak již bylo naznačeno, stály Velká Británie a Francie, ze strachu z jeho potencionálně obnovené síly, a SSSR, především Gorbačov, věřili v udržení současného stavu, maximálně ve vytvoření konfederace – tzv. Vertragsgemeinschaft byla i podoba soužití navrhovaná Modrowem. (Ehler, 2006, str.33)

Z ostatních částí Evropy přichází nadšení pro obnovené velké Německo ze Španělska od tehdejšího premiéra Felipa Gonzáleze. Naopak premiér Nizozemí, blízký Kohlův přítel Ruud Lubers, je proti. (Lamby & Rutz, 2005) Československo se ke znovusjednocení Německa vyjádřilo relativně vstřícně. Václav Havel se na návštěvě Německa 2. ledna 1990 vyjádřil: „Vůči mírumilovnému a demokratickému státu, ať už je jakkoliv velký, není třeba mít obavy a strach.“ (Kunštát, 2011, str.199)

28. listopadu 1989 se Helmut Kohl ujímá vlastní aktivity v procesu sjednocování a bez konzultací se spojenci a s koaliční FDP představuje svůj 10ti bodový program:

- 1) Okamžitá opatření – Kohl v tomto bodě požaduje usnadnění cestování mezi SRN a NDR. Dále v tomto bodě je zahrnuta i humanitární pomoc pro občany NDR v oblastech jako zdravotní péče.
- 2) Rozvoj spolupráce tam, kde to umožní zjednodušení života obyčejných lidí – telekomunikace, ochrana životního prostředí nebo dopravní spojení.
- 3) Tento bod se týká ekonomické pomoci, kterou SRN poskytne ve chvíli, kdy budou do chodu v NDR přivedeny takové ekonomické a politické změny, které nedovolí navrácení do minulého politického systému. Podmínkou jsou svobodné volby a změna ústavy.

- 4) Tento bod je praktickou reakcí na Modrowovu požadavek Vertragsgemeinschaft (Smluvní společenství). Kohl tuto variantu připouští ovšem ne jako konečné řešení. Nabízí NDR vytvoření společných komisí.
- 5) V pátém bodě Kohl chce vytvářet konfедераční orgány, jejichž výsledkem je vytvoření federace.
- 6) Tento bod se vyjadřuje k zahraniční politice. Vývoj v Německu musí být napojen na celoevropské prostředí a vztah Východ-Západ. Konečné uspořádání musí podpořit mír v Evropě.
- 7) Evropské společenství musí být připraveno na další integraci středo- , jihovýchodních- a východoevropských států. Kohl zdůrazňuje, že Evropské společenství má být připraveno na brzké jednání s NDR.
- 8) V tomto bodě požaduje energické jednání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, aby došlo k vytvoření orgánů, které umožní rychlejší spolupráci – např. organizaci ke koordinaci ekonomické spolupráce mezi Východem a Západem.
- 9) Bod se týká odzbrojování a kontroly zbrojení.
- 10) Desátý bod je vrcholem celého procesu – sjednocené a svobodné Německo ve sjednocené a svobodné Evropě. (Kohl)¹³⁶

Kohlův 10ti bodový program se však nesetkává s pozitivní odezvou. NDR, která v té době nepochybovala o svém nepřežití, je aktivitou západoněmeckého kancléře popuzena. Předseda SED Krenz 28. listopadu v reakci píše prezidentu USA: „Existence dvou německých států a jejich členství v rozdílných aliancích je „fundamentální“ element pro bezpečnost Evropy. [...] Nacionalismus a oživení nacistických myšlenek a usilování o revizi výsledků antihitlerovské koalice jsou škodlivé pro dosažení míru v Evropě.“ (Ehler, 2006, str. 38) Krenz tím zřejmě chtěl vyprovokovat Bushe k podpoře aktuálního stavu. Jenže Bush byl v té době již odhodlaný sjednocení podporovat, přestože z Kohlova kroku nebyl nijak výrazně nadšen. Kromě trvalých řečnických obrátů z Francie a Anglie, bylo ještě Kohlovi vyčítáno, že do své proklamace nezahrnul i platnost hranic Odra-Nisa. 29. listopadu vydává ministerstvo zahraničí USA čtyři principy, podle kterých by mělo v optice USA dojít. Prvním principem bylo právo

¹³⁶ (Kohl - http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=132&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=627 navštíveno 6. 2. 2013)

Němců na sebeurčení, ať již výsledná varianta bude jakákoli. Druhý: Německo se sjednotí v rámci NATO a v rámci Evropského společenství. Bude zároveň zohledněna role spojenců. Třetím principem je postupné, mírumilovné znovusjednocování. A jako poslední je zohledněna otázka hranic, při níž USA podporuje principy helsinské konference. (Ehler, 2006 str. 31 - 41)

Kohlův krok vůči sjednocení vyvolal reakci především na americké straně. Pokud Američané chtěli docílit toho, čeho si předsevzali, museli začít být aktivní. Bush s Gorbačovem se sešli na konferenci na Maltě 2. – 3. prosince 1989. Jejich setkání však nepřineslo žádné výrazné výsledky. Gorbačov prakticky zopakoval to, co do Washingtonu napsal Krenz. Na to opět pozitivně zareagoval Londýn a Paříž. Bush si ale oddychnul, že Gorbačov nechtěl přenechat rozhodování o německé otázce KBSE. Tu považovala americká zahraniční politika za neškodnou a extrémně těžkopádnou. I když se vztah USA ke KBSE měnil, když zjistily, že i přes ni se může podařit protlačit část svých zájmů, přesto bylo pro USA neakceptovatelné, aby KBSE nahradila prezenci NATO v Německu. SSSR, Francie i Velká Británie to však považovala za ideální řešení – KBSE měla nahradit Varšavskou smlouvu a NATO. Také proto se konference konala o dva roky dříve v roce 1990, než bylo původně plánováno. Po ukončení setkání na Maltě se Bush vydal do Bruselu. V Bruselu jednal s Kohlem o dalším postupu. Zároveň Bushe čekal 4. prosince 1989 vrcholný summit NATO. Bush na tomto summitu předestřel své plány a požadavky USA, a i přes některé protesty Italů a Britů, se Bushovi podařilo americkou představu prosadit. (Ehler, 2006 str. 41 - 46)

Ve stejný den probíhalo zasedání Varšavské smlouvy v Moskvě. Gorbačov zde vystoupil proti Kohlovi, s tím že jeho 10ti bodový plán je pokus o anexi NDR. Gorbačov zřejmě doufal v to, že Thatcherová s Mitterandem se postaví proti sjednocení. Moskva dále iniciovala setkání zástupců mocností na 11. prosinec v Berlíně. SSSR ovšem nedokázal prosadit, aby se aktivně řešil problém sjednocení. Navíc ze schůzky nebyli nadšeni zástupci NDR a SRN, protože se jednalo bez nich. Situaci se za americkou stranu snažil zachránit ministr zahraniční Baker, který navštívil jak Kohla, tak Modrowa¹³⁷. 6. prosince 1989 se sešel Mitterand s Gorbačovem, což v USA nevyvolávalo nadšení, následovalo ho setkání Mitteranda s Bushem na Martiniku 16. prosince 1989. Mitterand přišel s novým konceptem, kde USA měly být jen jakýmsi garantem a sjednocení se mělo řešit primárně v Evropě. Mitterand svou představu pak

¹³⁷ Krenz ze své funkce odstoupil.

ještě rozvedl ve svém novoročním projevu. Pro něj bylo dominantní sjednocení na půdorysu evropské integrace, kdy poznamenal, že „je nutné nepřehlížet výtky Sovětů, Poláků, Čechů, Belgičanů, Dánů a Italů.“ (Ehler, 2006, str. 51) S řešením bez role Američanu však nebyli srozuměni západní spojenci a ani Sověti, proto Mitterandova koncepce prakticky padla. Mitterand se však tímto postupem zřejmě snažil proces sjednocení brzdit, když mu zabránit již výrazně nešlo. (Ehler, 2006, str. 46 -52)

8. a 9. prosince 1989 Kohl jednal o situaci v Německu na zasedání Evropské rady ve Štrasburku. Podle jeho slov byla atmosféra mrazivá především kvůli jeho prezentaci 10ti bodového programu. Především Francie nebyla ochotna jednat o Německu na evropské úrovni, kdy toto jednání by údajně nemělo žádný výsledek. Štrasburský summit uznal Němcům právo na sebeurčení a jednotu a pověřil Komisi ES, aby byl vypracován strategický dokument ke sjednocení Německa. Kohl byl především nucen jednat dále s Francií o dalším postupu. (Moravcová, 2000, str. 15 - 16)

Kohl si také uvědomoval, že pokud bude chtít sjednotit Německo, tak že bude muset převzít myšlenku členství budoucího státu v NATO za svou. Americké administrativě se tedy podařilo přenést myšlenku členství do Německa, hrozilo ovšem, že Moskva se pokusí svolat mírovou konferenci, která by znamenala ve výsledku neutrální Německo. Také ale hrozilo, že pokud se proces znovusjednocování protáhne, že Německo udělá výrazné ústupky SSSR třeba v otázce NATO nebo že dojde k obratu v sovětské politice a Gorbačov již nebude mít sílu sjednocení prosadit, protože již v tomto období byla německá otázka v Moskvě druhotná. Ehler uvádí, že v roce 1990 se celých 80 % jednání politbyra točilo kolem vnitropolitických problémů SSSR. Aby se podařilo prosadit vše, co si USA předsevzali, naplánoval Dennis Ross a Robert Zoellick podle původní koncepce George Rogera mechanismus, podle kterého se bude jednat, známý jako 2+4. Aby tato jednání v tomto formátu mohly být, byly stanoveny tři podmínky – NDR budou reprezentovat lidé vzeší z demokratických voleb 18. března, obě Německa budou jednat s ostatními ne jako poražené národy ale na stejné úrovni a spojenci veřejně budou proklamovat, že jednání vyústí ve znovusjednocení Německa.¹³⁸ 25. ledna 1990 o budoucnosti Německa a o diplomatickém postupu jednaly sovětské špičky. Sjednocení a členství v NATO bylo nemyslitelné. Moskva se logicky

¹³⁸ Koncepce byla vystavena kritice. Jako alternativa bylo navrženo, aby jednala obě Německa spolu a do jednání zasahovali spojenci jen diplomatickými kanály. Navíc panoval strach z toho, že jednání ve formátu 2+4 nedovolí Polsko, které se jednání bude chtít také aktivně zúčastnit.

rozhodla orientovat na Francii a Anglii a chtěla podmínit odchod svých vojáků s odchodem vojáků amerických. Gorbačov dokonce interně navrhl jednání 4+1 – tedy bez zástupců NDR, což ukazuje, jaký význam pro něj tento satelit v tuto dobu měl. Tento návrh byl ale doopravdy interní, do jeho prosazování se Moskva nepustila. 31. ledna 1990 ministr zahraničí SRN Genscher přednáší v Tutzingu projev, jehož obsahem je teze, že sjednocení má proběhnout v rámci NATO a ES ale NATO se nemá rozšiřovat k hranicím SSSR. Tedy pro část NDR má být vymyšlen nějaký speciální status. Genscher se svým projevem snažil přiblížit požadavkům Sovětskému svazu a chtěl zabránit sjednocovacímu procesu. Jeho projev je však opět nekonzultován ani s Kohlem ani s USA. Reakce jsou proto negativní. Genscherovi je vyčítáno, že usiluje o neutralizaci Německa. Moskva poprvé 1. února 1990 kývla oficiálně na znovusjednocení. Udělala tak při návštěvě Hanse Modrowa, který zde ten den představil svůj plán, kdy výsledkem měla být konfederace států a tato konfederace měla být do budoucna neutrální. (Ehler, 2006, str. 52 - 60)

Baker přijel plán 2+4 prezentovat do Moskvy od 7. do 10. února 1990. Sověti s ním souhlasili. Gorbačov sice poznamenal, že jednání 4+2 by se mu líbilo více. Dále se také jednalo o budoucnosti NATO v Německu. Baker zdůvodňoval budoucí prezenci NATO z důvodu nebezpečnosti neutrálního Německa. To by se mohlo stát v rámci své tradice opět militantním a způsobit další válečný konflikt. NATO se tedy má stát garancí klidu. Aby bylo možné, aby se znovusjednocené Německo stalo členem NATO, vymyslel jeho tehdejší generální tajemník Manfred Wörner koncept zvláštního statusu – pro východní část státu bude platit speciální režim: nebudou tam umístěny ani jaderné zbraně ani vojáci NATO, ale území bude pod díkci NATO spadat. 10. a 11. února probíhala v Moskvě jednání Kohla a Genschera, kde Gorbačov Němcům dal svolení k tomu, aby si o znovusjednocení rozhodli. Dohodlo se jednání ve formátu 2+4, Sovětský svaz se vyjádřil proti členství Německa v NATO a zároveň požadoval opětovné uznání hranice s Polskem. SRN věděla, jak na SSSR zapůsobit. Kohl věděl, že pokud chce docílit znovusjednocení, je potřeba „zaštěrchat prasátkem.“ Dorazil tak do Moskvy s příslibem další hospodářské pomoci, na kterou Gorbačov slyšel. V Německu bylo toto jednání viděno optikou historické události. Anglie a Francie se cítily ostrčeně, navíc si uvědomovaly, že zbrzdit sjednocení již není možné. Na konferenci Varšavské smlouvy a NATO v Ottawě bylo definitivně potvrzeno jednání ve formátu 2+4. S tímto uspořádáním však měli problémy spojenci, kteří do jednání nebyli zahrnuti – Holandsko, Itálie. Těm bylo příslibeno bilaterální jednání

spojenců v průběhu jednání a promítnutí jejich zájmů do jednání. Ovšem jednání ve formátu 2+4 však nemělo vlastně ve výsledku nic řešit – podle americké administrativy to mělo být spíše konzultační fórum, kde se mělo jednat jen o nevyhnutelných tématech a vše již mělo být prakticky předjednané. Pro SSSR, Francii, Velkou Británii a NDR to mělo být spíše jen divadlo, které jim mělo dokázat, že také o něčem rozhodují. Přičemž ještě před pořádáním tohoto jednání bylo pořád co řešit. Thatcherová, již srozuměna s budoucí podobou Německa, tak například chtěla, aby sovětsí vojáci v Německu zůstali, aby garantovali polské hranice. Kancléř Kohl navštívil 24. – 25. února letní sídlo amerického prezidenta Camp David, kde se domlouvali na tom, jak co nejnázemně projít jednáním 2+4. Důležitým výsledkem byla dohoda, že členství NATO obě strany předjednají s tím, že podobu členství sjednoceného Německa položí SSSR na stůl, a že Sovětský svaz bude přemlouván k souhlasu opět hospodářskou pomocí ze SRN. Aby při jednání nedošlo k vytvoření opozice na straně západních spojenců, domluvili se Bush a Kohl na intenzivních jednáních ve formátu 1+3. Problém polských hranic byl vyřešen až 20. března. Poláci chtěli garanci zachování stávající hranice ještě před sloučením. Kohl to však odmítal a argumentoval tím, že nemůže něco takového před sjednocením slíbit. Nakonec bylo dohodnuto, že bude vypracována německo-polská smlouva, ta bude před sjednocením potvrzena oběma nejvyššími orgány SRN a NDR. Smlouvu potvrdí v Polsku Sejm a po sjednocení pak dojde znovu k potvrzení stavu Bundestagem. Vypracování smlouvy mezi NDR, SRN a Polskem začalo 3. května. 21. června 1990 ji posvětily parlamenty obou německých států a znovu uzavřena za sjednocené území byla 14. listopadu. (Ehler, 2006, str. 60 – 75)

28. dubna 1990 se v Dublinu pořádalo speciální zasedání Evropské rady o důsledcích sjednocení Německa pro politiku Evropského společenství. Toto zasedání nakonec přivítalo sjednocení Německa a začalo se pracovat na úpravách, které budou znamenat integraci území NDR do Evropského společenství. SRN se zavázala nést finanční zátěž na transformaci ekonomiky NDR, s tím že ze strukturálních fondů bude do roku 1992 možno čerpat maximálně 1 miliarda ECU. Budoucí sjednocené Německo nechtělo více hlasů v orgánech Evropského společenství, aby ale mohlo nové území a noví obyvatelé mít své zástupce v Evropském parlamentu, bylo potřeba začít uvažovat o zvýšení počtu poslanců za Německo. (Moravcová, 2000, str. 17 - 18)

Před začátkem jednání 2+4 bylo USA interně pevně stanoveno, o čem se při těchto jednáních bude a nebude jednat. Tabu se tak stávají témata jako závazky

NATO vůči části NDR, členství Německa v NATO, jaderné zbraně na území Německa nebo velikost budoucí německé armády s tím, že pokud na tato témata přijde řeč, bude poukázáno na to, že se jedná o oblasti, kde musí suverénně rozhodnout Německo. První jednání 4+2 se uskutečnilo 14. března v Bonnu a jednání se účastnili tajemníci ministrů zahraničí, ti měli dojednat témata budoucí vrcholné schůzky. Jak již bylo zmíněno, došlo i na předjednání 1+3. Angličané trvali na tom, aby výsledkem budoucího jednání byla mírová smlouva. Francie zase usilovala o větší spolupráci se SSSR. I přes to, byla domluvená témata – otázka hranic, Berlín, zrušení práv vítězných mocností a politicko-vojenské otázky. Nepodařilo se dohodnout, jak na jednání budou participovat Poláci. Sovětský svaz se pokoušel protlačit požadavek, aby jednání 2+4 probíhalo ve Varšavě. Na ministerské úrovni se další schůzka měla pořádat po volbách v NDR, tedy 5. května. Voliči zvolením Aliance pro Německo (viz. příští podkapitola) si zvolili rychlou variantu sjednocení podle článku 23 Základního zákona, což byla součást programu této volební koalice. S tímto rozhodnutím nebyl spokojen Sovětský svaz, protože počítal s pomalejším sjednocením. S výsledkem voleb se tak zástupcem východního Německa v jednáních stává Lothar de Maizière z východní větve CDU, který do vládního prohlášení zapracovává větu o budoucí integraci Německa do NATO. Nová německá reprezentace měla nutkání začít do vyjednávání aktivně zasahovat, začala např. mluvit o větší roli KBSE v bezpečnostní politice sjednoceného Německa – proti tomu zasáhl Bush 11. června, kdy de Maizièremu na jeho návštěvě Washingtonu dal najevo, že jeho aktivity jsou nežádoucí. 30. dubna 1990 se opět sešla 2+4 na úrovni tajemníků ministerstev zahraničí. SSSR přitvrdila v rétorice. Důvodem byl především tlak na Gorbačova od konzervativních křídel strany a armády, které vyžadovaly proti USA tvrdý postoj. Navíc Gorbačov byl vystaven dalšímu tlaku kvůli litevskému pokusu o odtrhnutí od Sovětského svazu. USA s SRN se tedy domluvilo na počátku strategie domluvené v Camp Davidu – SRN v jednáních před konáním domluveného jednání na 5. května nadhodí možnost stimulačního balíčku, USA začne jednat se SSSR o problémech NATO s tím, že učiní určité ústupky. 5. května se sešli ministři zahraničí na předem dojednaném jednání. Jednání se však nikam dál nepohnula, protože většina témat byla řešena právě od 30. dubna. Tudíž jediné nové události byla domluva na dalších jednáních 2+4 v Moskvě, Paříži a Berlíně. Pařížských jednání se mělo účastnit i Polsko, ovšem jen části týkající se jejich hranic. (Ehler, 2006, str. 75 – 90)

Aby Gorbačova a ministra Ševarnadze přesvědčili o členství Německa v NATO, poslali do Moskvy vyjednávat poradce spolkového kancléře Horsta Teltschika

v doprovodu významných německých bankéřů. Teltschik slíbil financovat přesun sovětských vojsk zpět domů, s tím že o vojáky bude postaráno i po návratu do SSSR, a především nabídl úvěr SSSR. 30. května 1990 přiletěl na návštěvu USA Gorbačov. Témat k jednání bylo více než dost – mezi nimi i německá otázka. Gorbačovi zde byla slíbena reforma NATO, i přes to Gorbačov trval na Německu v NATO i Varšavské smlouvě. Ovšem s postupem jednání došlo k překvapujícímu obratu. Na to, kdo ho způsobil, existují 2 varianty. Podle sovětské Gorbačov zjistil, že situace je nevyhnutelná a vyčítal Američanům vtažení Německa do NATO, aniž by si o tom Němci sami konstruktivně rozhodli. Americká verze zase mluví o aktivní intervenci Bushe, na kterou nakonec Gorbačov reagoval kladně, protože Němcům uznal právo na sebeurčení, i kdyby to znamenalo členství v Severoatlantické unii. 3. června 1990 tedy bylo vydáno společné prohlášení, které sice ještě neznamenalo svolení pro Německo vstoupit do NATO, ale bylo již výrazným posunem ve věci jeho členství. (Ehler, 2006, str. 75 - 99)

11. července 1990 se podařilo Michailu Gorbačovovi uspět na XXVIII. sjezdu ÚV KSSS a stal se opět generálním tajemníkem. To mu umožnilo opět se aktivněji zapojit do vyjednávání o sjednocení, přičemž reformy NATO, které právě probíhaly, SSSR vítala. Do Moskvy se vydal na oficiální návštěvu 15. a 16. července 1990 kancléř Kohl. Kohl byl Gorbačovem pozván na Kavkaz do jeho rodiště, kam pak oba odjeli. Pro jednání se tak vžilo označení Kavkazská jednání. 17. července tu byla v Železnovodsku uzavřena rozhodující dohoda, kterou Kohl shrnul do 10ti bodů – Sjednocena bude NDR, SRN a Berlín, práva a zodpovědnosti vítězných mocností budou zrušena, takže Německo bude suverénním státem, je na Německu, kterou alianci zvolí, bude uzavřena smlouva se SSSR o odchodu jeho vojsk z německého území do čtyř let, do odchodu vojsk nebudou na území NDR žádné struktury NATO, i když smlouva o členství bude platit i na toto území, neintegrované vojsko do NATO smí být rozmístěno i na území NDR, do odchodu sovětských vojsk v Berlíně zůstanou vojska i ostatních vítězných mocností, po odchodu sovětských vojsk smí být po území rozmístěny jen jednotky NATO bez jaderných zbraní, armáda sjednoceného Německa bude mít 370 000 mužů a Německo se vzdá výroby, užívání a vlastnictví zbraní jaderných, biologických a chemických a zůstane členem smlouvy o jejich nešíření. Kancléře Kohla celá tato akce nakonec vyšla minimálně na 15 miliard¹³⁹ západních

¹³⁹ Görtemaker dokonce uvádí částku 17,5 miliard západních marek. (Görtemaker, 2004, str. 766)

marek.¹⁴⁰ O tolik si Gorbačov řekl. Oficiálně se tato informace však na veřejnost nedostala, aby to nevypadlo, že SSSR Německo prodal. Kohl byl v Německu oslavován, Gorbačovův krok byl oficiálně prezentován jako jediné možné řešení. Již za rok ohodnotí příští ministr zahraničí Alexander Bessmertnych tuto událost jako „jednu z nejvíce nenáviděných událostí v dějinách sovětské zahraniční politiky a v následujících desetiletích jí zůstane.“ (Ehler, 2006, str. 107) 17. července se uskutečnilo další zasedání 2+4 tentokrát v Paříži, kde byly přijaty výsledky kavkazského jednání a také londýnského sněmu NATO mimoto zde byla také za přítomnosti Polska potvrzena domluva stran západní polské hranice. 12. září bylo poslední jednání 2+4 v Moskvě – před ním ještě probíhala dlouhá jednání k přípravě závěrečné smlouvy. Přes předchozí úmluvy se objevily ještě 2 problémy, které bylo potřeba vyřešit. Oba problémy se týkaly vojsk a zbraní na území zanikající NDR. Prvním byl problém s používáním zbraňových systémů, které mohou používat jak konvenční, tak jadernou výzbroj. SSSR trvalo na tom, že takové systémy nelze na území NDR po sjednocení používat, protože se jedná o zbraně, které mohou jadernou výzbroj používat. To by znamenalo, že na východním území Německa by se např. nemohla používat vojenská letadla. Přeformulováním v budoucí smlouvě byla nakonec situace vyřešena. Bylo stanoveno, že v daném území je zákaz atomových zbraní a jejich nosičů. Druhý problém se týkal překračování hranic NDR cizími vojsky. Podle dohody z Kavkazu, se v Německu nesměla žádná cizí vojska zdržovat. Spor tedy vyústil o to, zda cizí vojska nebudou moct východním Německem ani projet, proletět, případně zde cvičit nebo toto území v rámci mezinárodních smluv bránit. Tento problém byl vyřešen ke spokojenosti především Německa v noci na 12. září, kdy byl oznámen slavnostní podpis smlouvy. K podpisu smlouvy pak došlo, jak bylo naplánováno 12. září krátce před polednem. (Ehler, 2006, str. 99 – 126)

3.3.2. Německo-Německá situace

Po pádu zdi se začalo řešit, jak se bude situace vyvíjet dál. Protifašistický val se stal minulostí a to spustilo obrovskou lavinu cestování – především do západní části Berlína. Obyvatelé NDR se tak konečně mohli podívat do paláců konzumu. Nakupovali by určitě také rádi. Jenže za co? Naštěstí pro východní Němce existovalo

¹⁴⁰ 12 miliard na náklady na odchod a integraci vojáků zpátky v Sovětském svazu a 3 miliardy západních marek na bezúročnou půjčku.

tzv. Begrüßungsgeld (Uvítací peníze)¹⁴¹, což byla jednorázová dávka 100 západních marek, na které měl nárok každý východní Němec, který se dostal na území SRN. I když to po pádu zdi, znamenalo velké zatížení – jak logistické, tak finanční. Nicméně to mělo pro SRN význam v tom, že tuto dávku značná část okamžitě v SRN utratila.¹⁴² (Winterberg & Peter, 2010)

18. listopadu 1989 vzniká v NDR nová vláda pod Hansem Modrowem. Sama strana SED začala mít velmi velké vnitřní problémy. Někteří významní členové byli ze dne na den vyloučeni a na některé padaly i rozkazy k zatčení. Stát se rozkládá a obyvatelé mají strany a slibů dost. Chtějí řešení. A z ulic se začíná ozývat nový požadavek. Požadavek na sjednocení. I přes to, že hranice jsou otevřené, obyvatelé pořád „utíkají“ do západní části Německa za lepším životem. Nicméně na západní části hranice už nebyli vítáni s takovým nadšením jako před pádem zdi. Začali panovat nacionalistické nálady a názor, že již není důvod utíkat a že by se měli snažit zlepšovat svůj život tam, odkud přišli. Ještě před vánočními svátky navíc padla povinnost mít pro vstup do NDR vízum. To znamenalo, že vrátit se může do NDR každý, aniž by riskoval trestní postih za trestný čin Republikflucht¹⁴³. (Winterberg & Peter, 2010)

Mezitím ta velice významná strana SED začala bojovat o své přežití – do ledna 1990 vrátila stranickou knížku více než polovina členů, kterých ještě před nedávnem bylo 2,3 milionu. V lednu 1990 byla také zatčena bývalá hlava systému – Erich Honecker. V tomto období se také SED přejmenovala na Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – Partei des Demokratischen Sozialismus¹⁴⁴ (SED-PDS), přičemž první část názvu se postupně vypouštěla. 15. ledna 1990 se při jedné z mnoha demonstrací, podařilo dostat demonstrantům i do centrály STASI. Tam došlo k ničení materiálů, které STASI začala již skartovávat. Nutno tedy říct, že demonstranti spíše pomohli STASI v její současné činnosti. Skartace probíhala dál až do konce léta. Argumentem bylo především narušení soužití společnosti, pokud by došlo ke zveřejnění akt STASI. Proti ničení těchto důkazů se stavěli ochránci lidských práv. Když ovšem oficiální protesty k ničemu nevedly, rozhodli se k radikálnímu kroku. 4. září 1990 byla centrála archivu STASI obsazena asi dvěma desítkami aktivistů. Ti se v budově zabarikádovali

¹⁴¹ Překlad J.B.

¹⁴² Rainer Laser – vlastníci v pohraničí obchod s elektronikou – vzpomíná, že několikrát denně se musela vyprazdňovat pokladna, protože nebylo kam další bankovky ukládat. Obrat jeho obchodu se navíc zněkolikanásobil. A to také proto, že lidé měli strach. „Mnoho našich zákazníků mělo obavy, že se hranice opět uzavřou. [...] Nikdo v tu chvíli nevěřil tomu, že by to bylo definitivní dlouhodobé řešení.“ (Winterberg & Peter, 2010)

¹⁴³ Viz. kapitola 3.1.

¹⁴⁴ Sjednocená socialistická strana Německa – Strana demokratického socialismu

a požadovali po ministerstvu vnitra, aby svazky byly otevřeny pro oběti režimu, aby byl založen úřad starající se o akta STASI a aby starost o svazky se stala součástí smluv o sjednocení. Před archivem se sešla skupina sympatizantů, kteří s umělci čin těchto aktivistů podporovali. Nadšení z těchto protestů však u oficiálních míst nebylo nijak veliké. Požadavky demonstrantů byly vyslyšeny – vznikl speciální zákon a úřad s názvem Behörde des Bundesbeauftragten für die Stasi-Unterlagen (BStU) – hlavou tohoto úřadu tzv. zvláštní zástupce (Sonderbeauftragte) – byl jmenován současný prezident BRD Joachim Gauck. (BStU)¹⁴⁵ Pokud se vrátíme ještě do ledna 1990, vidíme, že společnost se začíná měnit – další obyčejní lidé začínají být aktivní a tak např. živelně vznikají spousty alternativních východních novin a časopisů, které se již nebojí říkat to, co si společnost v NDR myslí.¹⁴⁶ (Winterberg & Peter, 2010)

Jak již bylo zmíněno, z čela komunistické strany byl Egon Krenz odejit ze všech důležitých funkcí a byl nahrazen v čele strany Gregorem Fysikem a v čele vlády Hansem Modrowem. (Fulbrook, 2012, str. 259) Teprve v únoru 1990 se ukázalo, jak na tom původní NDR byla. Dluh narostl na 20 miliard dolarů¹⁴⁷ a stát již nebyl schopný své dluhy splácet. Modrow se tedy vydal do SRN ke kancléři Kohlovi, žádat o okamžitou půjčku 15 miliard marek. Kohl tento požadavek odmítl s tím, že prvně se bude jednat o měnové a hospodářské unii a první peníze dostane NDR až po prvních demokratických volbách. A od této chvíle se stává Kohl v Německu tou nejdůležitější postavou, protože začal určovat, kam, kdy a jak bude vývoj dále směřovat. Tématem se stává zavedení západní marky na východě. Obyvatelé východu ji chtějí. Na pozadí toho probíhají tedy první demokratické volby s předvolební kampaní západního stříhu. Objevují se první billboardy, rozdávají se barevné letáky a dárky. Programy jsou různé a sliby taky.¹⁴⁸ (Winterberg & Peter, 2010)

Právě prezentace desetibodového programu Helmuta Kohla nakonec způsobila, že se sjednocovací proces urychlil, protože desetibodový program počítal s vytvořením

¹⁴⁵ (BStU -

http://www.bstu.bund.de/DE/BundesbeauftragterUndBehoerde/Chronik_der_Behoerde/_node.html navštíveno 1. 2. 2013)

¹⁴⁶ Brzy skončily tyto deníky a časopisy na smetišti dějin - a to ve chvíli, kdy v NDR začala kolportáž západního tisku za východní peníze. S jejich prodejem západní konkurence začala, ještě v době, kdy byl západní tisk na východě zakázán.

¹⁴⁷ Fulbrooková uvádí dluh 12,9 miliard liber, navíc zmiňuje, že tento dluh na jednoho obyvatele je vyšší než např. mělo Polsko. (Fulbrook, 2012, str. 259)

¹⁴⁸ K jejich tehdejší splnitelnosti, Kurt-Dieter Grill – agitátor vyslaný západní CDU, aby pomohl té východní CDU, říká: „Představte si, že byste v roce 1990 těm 16ti miliónům v NDR řekli, musíte 20 let dřít, dřít a dřít. A to stejně nevíme, jestli vám bude líp. Jestli by se na to někdo chytil? Já o tom pochybuji.“ (Winterberg & Peter, 2010)

federace pomocí přechodných stádií. A tak volby původně plánované na 6. května byly přesunuty už na 18. března. Již první termín byl kritizován východoněmeckou opozicí jako uspěchaný. Také počet nových stran v NDR rychle rostl, až se dostal na číslo 160. Do voleb se však dostalo „jen“ 24 stran. „Vzhledem k nedostatku zkušeností a zdrojů, včetně funkčních telefonů a psacích strojů, bylo vlastně jedinou možností východoněmeckých politických sil získat podporu hlavních západoněmeckých stran.“ (Fulbrook, 2012, str. 261) I to je jednou z příčin, proč se lepší výsledek nepodařil některým alternativním hnutím. Fulbrooková mluví ve vztahu k volbám o primitivních útocích CDU na SPD, kterou se CDU snažila prezentovat jako stranu pseudokomunistickou. Pokud by SPD totiž vyhrála v NDR, mohla se stát nejsilnější stranou v Německu. Lidé ale rozhodovali nejen o stranách, ale i o koncepci sjednocení – volbou CDU se voliči klonili k rychlému sjednocení podle článku 23 Základního zákona. Podle tohoto článku se v NDR obnoví spolkové země, které přistoupí k existujícímu západoněmeckému státu. SPD byla pro znovusjednocení pomalejší podle článku 146 Základního zákona. Jejich ideální představou sjednocení byla schůze obou vlád, která by vypracovala úplně novou ústavu pro sjednocené Německo. Tato verze sjednocení mohla přinést např. více sociálních bonusů východního stříhu pro nový stát. (Fulbrook, 2012, str. 261-262)

18. březen 1990 byl tedy den volební v NDR - probíhaly první demokratické volby, kterých se zúčastnilo 11 milionů voličů. V těchto volbách do Volkskammer zvítězila Allianz für Deutschland¹⁴⁹, což byla středoprávní volební koalice stran Christlich-Demokratische Union (CDU-ost), Demokratischer Aufbruch (DA) a Deutsche Soziale Union (DSU), s 48 % hlasů. Následovaná východní verzí SPD s 21,8% hlasů. Jako třetí skončila PDS – tedy dřívější SED – s 16,3% hlasů. Spojenectví 90¹⁵⁰ (kam patřilo i hnutí Neues Forum) získalo jen 2,9%. 5,2% získala volební koalice – Bund Freier Demokraten. A východní Zelení v koalici se Sdružením nezávislých žen¹⁵¹ jen 1,9%. Překvapením byl především neúspěch Spojenectví 90, do kterého se sdružila většina organizátorů protestů proti bývalému režimu. (Winterberg & Peter, 2010)

Měnová unie, jejíž uzavření se blížilo, vyvolávala v občanech NDR spíše strach. Nejdůležitějším faktorem, na jehož stanovení se čekalo, byl kurz, pod nímž bude

¹⁴⁹ Aliance pro Německo

¹⁵⁰ Bündnis 90

¹⁵¹ Unabhängiger Frauenverband (překlad J.B.)

probíhat výměna východní marky za západní. Výměna probíhala podle odstupňovaných podmínek. Čím starší byl občan NDR, tím více marek mohl vyměnit 1:1, protože se předpokládalo, že tím má také větší úspory. 1:1 byly také automaticky převedeny platby. 1. července 1990 o půlnoci vypuklo období výměny – u bank se tvořily dlouhé řady. Do NDR bylo dovezeno bankovek za 25 miliard západních marek¹⁵². (Winterberg & Peter, 2010)

Smlouva¹⁵³ z 18. května 1990, podepsaná ministry financí Waigelem a Rombergem, nebyla jen smlouvou o měnové unii. Vytvářela zároveň unii hospodářskou a sociální. V preambuli smlouvy se mluví o tom, že právě demokratická revoluce v NDR dopomohla k uzavření této smlouvy a díky ní existuje společná vůle zavést v NDR sociálně tržní hospodářství. Je zde také zmínka o tom, že uzavření této smlouvy je předstupeň budoucího znovusjednocení podle článku 23 Základního zákona. Zmiňuje se i dohled mocností nad dohodnutím této smlouvy. Smlouva zavádí na celém území jako platidlo západní marku, pohledávky budou na tuto novou měnu převedeny. Nový hospodářský systém je charakterizován osobním vlastnictvím, výkonnostní soutěží, svobodným stanovováním cen, liberálností práce, kapitálu, zdrojů a služeb. Obě smluvní strany se zavázaly garantovat smluvní práva, svobodu volby povolání, svobodu podnikání a svobodu usídlení podniků. Stejně tak obě strany se zavazují ochraňovat investice investorů. Uzavřením smlouvy dává NDR na vědomí, že veškeré předpisy sepsané v její ústavě se dále již nebudou používat. Ve smlouvě je také domluvena spolupráce úřadů. Pokud by uzavřená smlouva porušovala něčí práva, může se obrátit na soudy. Smlouva dále dává vzniku společnému vládnímu výboru, který bude dohlížet na provádění dohody případně řešit spory. Pro celé území smí emitovat peníze jen Deutsche Bundesbank. V 2. článku II. kapitoly se uvádí, že výhodou nové měnové unie je stabilní hodnota financí pro hospodářství NDR, ovšem musí být zároveň zajištěna stabilita měny v SRN. Proto obě smluvní strany nastavují způsobů výměny tak, aby nedošlo k vyvolání inflace na celém území nové měnové unie a zároveň, aby bylo umožněno podnikům NDR se účastnit konkurenčního boje a aby v tomto boji posílily. NDR se zavazuje vytvořit soukromý trh pro finanční společnosti a banky. Mzdy, výplaty, stipendia, důchody, nájmy a pronájmy a další opakující se platby mají být přepočítávány v kurzu 1:1. Stejně tak budou přepočteny i peníze uložené v bance

¹⁵² Na váhu 460 tun.

¹⁵³ Vertrag über die Schaffung einer Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik.

na kontech.¹⁵⁴ Ostatní platby mají být v kurzu 1:2. NDR se zavazuje ke strukturální změně, díky níž vzniknou moderní pracovní místa, malé a střední firmy a živnostníci, zároveň se bude orientovat na cíle stanovené Evropským společenstvím. Zároveň zaniká Berlínská dohoda z 20. září 1951, která řídila německo-německý obchod. NDR se zapojuje do volného světového obchodu a platí pro ni dohoda GATT. Aby nedošlo ke konkurenci v ceně východních a západních potravin, dojde ze strany NDR k vyrovnání cen se západními cenami. NDR se také zavázala k přísnější ochraně životního prostředí podle norem SRN. Mají vzniknout nová zařízení, která situaci v NDR zlepší. Penzijní, nemocenské, úrazové a pojištění proti nezaměstnanosti mají provozovat soukromé organizace a mají být minimálně z poloviny financovány zaměstnanci nebo zaměstnavateli. Sociální systém je napasován na systém SRN – např. systém penzí získává přechodné období 5ti let. Orgánům NDR je omezena možnost brát si půjčky – v roce 1990 je stanovena hranice na 10 miliard, v roce 1991 pak na 14 miliard. Na tyto dluhy dohlíží spolkový ministr financí, který může dovolit porušit tuto smluvně stanovenou částku. Po sjednocení bude státní dluh NDR převzat a rozpůlen. Půlku podle smlouvy převezme celé společenství a tu druhou převezmou nové spolkové země na území NDR. Dluhy místních samospráv zůstanou nadále těmto obcím k zaplacení a stát do nich nehodlá nijak zasahovat. SRN se smlouvou zavazuje v roce 1990 přidělit novým spolkovým zemím 22 miliard a v roce 1991 35 miliard marek. Dále na financování penzijního pojištění v NDR věnuje SRN v rámci celoněmeckého rozpočtu v druhém pololetí roku 1990 750 milionů marek a pro financování pojištění v nezaměstnanosti 2 miliardy marek. (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1991, str. 11 - 30)

Podpis smlouvy byl kancléřem Helmutem Kohlem označen jako historická hodina v životě německého národa. A vnímal ji jako první významný krok k jejímu sjednocení. „To co tu teď prožíváme, je hodina zrodu svobodného a sjednoceného Německa: před očima světa projevíli zástupci svobodně zvolených vlád obou částí Německa svou vůli, jako jeden lid, jako jeden národ utvářet svou budoucnost v jednom svobodném a demokratickém státě.“ (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1991 str. 31) „Burcuji Němce z východu i západu k tomu: Vytvořme sjednocené Německo ve sjednocené Evropě. Pojdme společně do šťastnější

¹⁵⁴ Zde platila věková omezení pro výměnu.

budoucnosti – pro všechny Němce.“ (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1991, str. 33)

V komuniké ministerského předsedy NDR Lothara de Maiziére se mluví o smlouvě jako o kompromisu, který však není o smlouvání o výhody, ale je vyváženým dílem obou smluvních stran. „Zavedení západní maky, zavedení dynamických důchodů a pojištění proti nezaměstnanosti jako pomoc rozpočtu NDR jsou velkorysým politickým gestem Spolkové republiky Německo. Nikdo by neměl zapomínat, jakou hodnotu by dnes měla východní marka na svobodném trhu. A nikdo by si neměl dělat iluze o hluboké krizi hospodářství NDR. Nemůžeme a nemohli jsme tak dále pokračovat jako dosud.“ (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1991, str. 35) Maiziére ve svém komuniké upozorňuje západní Němce, že primárně zastupuje zájmy Němců v NDR, což ale znamená i zájem na dobré budoucnosti SRN. „Vaši pomoc ze západu rozumíme jako pomoc k svépomoci. Natrvalo nechceme dostat nic darováno. Chceme si svou budoucnost získat prací. [...] Je to odvážné, protože jen 4 týdny po 40ti letech plánovaného hospodářství NDR byla dojednána tato smlouva, která bezprostředně zasáhne do existence a budoucnosti občanů NDR.“ (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1991, str. 36)

O to, zda tak rychlé přijetí západní měny, bylo výhodné, se dodnes vedou diskuze. S tvrdou měnou do obchodů vstoupilo i západní zboží. A o to původní, produkované na východě, tak drasticky klesl zájem.¹⁵⁵ Z 8000 státních podniků zkrachovalo do konce roku 1990 5000. To, v co část společnosti doufala, že bude na půdorysu NDR dál úspěšně pokračovat nezávislý stát s nějakým alternativním státním zřízením, tak nebylo možné. Navíc demokraticky zvolená Sněmovna lidu (Volkskammer) není schopna žádné akce. O těch důležitých věcech, se už rozhoduje jinde – v Bonnu. Volkskammer již jen po dlouhém jednání, pozdě v noci

¹⁵⁵ Příkladem může být výroba Eismaier z Lipska, vyrábějící zmrzlinu. Margot Siedow pracovala v této firmě 28 let a měla na starost výrobu a distribuci. Potom co byla zavedena západní marka a do NDR se dostalo západní zboží. Musela řešit problémy s distribucí. V nedávných dobách patřila zmrzlina Eismaier k těm nejoblíbenějším. V době po 1. červenci 1990 jí volali prodejci, že si má pro zmrzlinu, kterou do prodejen dodala, přijet. V prodejnách dokonce prodejci stavěli mrazáky se západní zmrzlinou před jejich a samozřejmě přestali zmrzlinu Eismaier objednávat úplně. Velká část produkce tak skončila v odpadu. Ochromená výroba řešila se svými zaměstnanci, jak postupovat dál, aby přežili. Výsledek byla změna výroby. Zmrzlinárna začala vyrábět knedlíky a těsto na pizzu. Siedow se ovšem potvrdilo to, co předpokládala. I ve výrobě knedlíků nebyla schopna firma konkurovat západním podnikům v ceně a „atraktivitě“. Proto firma Eismaier nakonec zkrachovala a její zaměstnanci byli bez zaměstnání. (Winterberg & Peter, 2010)

z 23. na 24. srpna 1990 schválilo¹⁵⁶ přistoupení NDR k SRN s platností od 3. října 1990. (Winterberg & Peter, 2010)

31. srpna 1990 byla podepsána ve východním Berlíně smlouva o sjednocení tzv. Einigungsvertrag¹⁵⁷. Signatáři byli spolkový ministr vnitra Dr. Wolfgang Schäuble a generální sekretář NDR Dr. Günter Krause. Smlouva vstoupila v platnost přistoupením NDR ve středu 3. října, což jak již bylo zmíněno, bylo datum schválené a stanovené východoněmeckou Volkskammer na jejím zasedání 23. srpna 1990. Smlouva o sjednocení se skládá z preambule, devíti kapitol a 45 článků. Preambule opakuje pocity Němců, dokládá odhodlání se spojit, odkazuje na kontinuitu dějin a na nutnost ochrany lidských práv a demokracie, stejně tak na ochranu hranic ostatních států v Evropě. NDR přistoupilo k SRN v rámci článku 23 Základního zákona, tím od 3. října 1990 se rozšiřuje paleta spolkových zemí o Braniborsko, Meklenbursko – Přední Pomořansko, Sasko, Sasko – Anhaltsko a Durynsko a 23 Bezirků Berlína vytvoří jeden stát Berlin. Vznikem těchto spolkových zemí a platností smlouvy, začíná automaticky pro jejich území platit Základní zákon SRN. Smlouva dále píše o tom, že hlavní město bude teprve řešeno v budoucnosti ale 3. říjen je oficiálně v textu smlouvy vyhlášen jako státní svátek – Den německé jednoty. Smlouva dále obsahuje změny, které změní Základní zákon s počátkem její platnosti. Kromě toho smlouva obsahuje doporučení vlád obou smluvních stran pro budoucí vládu sjednoceného Německa, aby do 2 let se zabývala záležitostmi Základního zákona a jeho změny např. v úpravě území států Brandenburg a Berlin. Se vstupem smlouvy v platnost se rozšiřuje působnost finanční ústavy i na nové spolkové země. Zároveň smlouva obsahuje přechodná období a výpočty odvodů nových států do státní pokladny. S platností smlouvy je zaveden i právní systém SRN ovšem právo NDR platí do doby, než budou dohodnuty další změny. Zároveň však pro nová území vstupují v platnost všechny právní normy Evropského společenství. Zatímco mezinárodní smlouvy uzavřené SRN zůstávají v platnosti, mezinárodní smlouvy uzavřené NDR budou revidovány a bude rozhodnuto o tom, zda tyto závazky budou pokračovat dále či budou adaptovány na nový řád či jejich platnost zanikne úplně. Ve smlouvě je zmiňována i konzultace s Evropským společenstvím. Správní orgány a organizace (např. kulturní, sportovní atd.) spadají pod vládu spolkové země, kde se tyto orgány nachází. Pokud tyto

¹⁵⁶ Pro připojení bylo 294 poslanců z 500.

¹⁵⁷ Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands.

orgány a organizace mají působnost ve více spolkových zemích, spadají pod správu těchto zemí. Zástupci zemí do dalších voleb dále plní svoje povinnosti. Do doby vzniku celoberlínské zemské vlády plní správu tohoto státu orgány SRN (Senat von Berlin) a bývalé NDR (Magistrat) společně. Zároveň se SRN zavazuje v nových spolkových zemích být logisticky i finančně nápomocna v budování nové správy. Smlouva dále umožňuje rehabilitaci obětí bývalého režimu spojenou i s kompenzacemi. Dluhy NDR budou převzaty do speciálního fondu společného státu, který má pravomoc brát si půjčky na splácení dluhů, úroků a poplatků spojených s pokrytím a vedením těchto dluhů. SRN dále přebírá pohledávky po NDR od třetích stran. Smlouva také řeší sjednocení východoněmeckých státních podniků Deutsche Post a Deutsche Reichsbahn se západními. Vztahy, které si NDR vybuchovala v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci, jsou legitimní a hodny ochrany, přičemž se nový stát bude snažit navázat na tuto spolupráci. Smlouva dále řeší některé sociální otázky. Smlouva obsahuje také článek věnující se rodině a ženám – obě témata mají řešit zákonodárci celé spolkové republiky. Má být vypracován zákon, který zaručí vyrovnání mezi muži a ženami. Zároveň je zde jako úkol označena nutnost řešit skloubení rodiny a zaměstnání pro rodiče dětí. Spolková vláda se zavazuje financovat do 30. června 1991 organizace pro hlídání dětí. Do 31. prosince 1992 má pak vzniknout nová úprava, která bude ochraňovat nenarozené děti a ženy, které jsou nuceny překonávat krizové situace. Zákonodárci se zavazují k vyrovnání úrovně zdravotní péče v NDR na západní úroveň. Kultura je vnímaná jako velký pomocník v revolučním hnutí a proto je potřeba, aby kulturní život v nových spolkových zemích nepřišel po sloučení k žádné újmě. Centrálně organizovaná a financovaná kultura NDR se rozpadá – organizace a jejich financování nově spadá pod vlády států, ve kterých územně leží. Finanční podpora spolkové vlády není vyloučena. Organizace nucené se po druhé světové válce rozdělit,¹⁵⁸ se opět slučují do jedné. Rozhlas¹⁵⁹ a televize¹⁶⁰ budou, po uvedení smlouvy v platnost, přeměněny na samostatné společenské instituce s oprávněním k vlastním právním úkonům a jejich úkolem je poskytovat obyvatelům v jejich dosahu veřejnoprávní službu. Technika, patřící tehdejší východoněmecké poště, je převedena do vlastnictví zmiňovaných médií. Dosažené vzdělání získané na území NDR dále platí pro nové spolkové země, vzdělání získané v SRN je rovnocenné se vzděláním v NDR.

¹⁵⁸ např. Národní archiv nebo Ibero-Americký institut atd.

¹⁵⁹ Rundfunk der DDR

¹⁶⁰ Deutscher Fernsehfunk

O platnosti dosaženého vzdělání z NDR v SRN bude rozhodovat blíže nespecifikovaný „příslušný orgán.“ Vědecké programy financování vědeckého výzkumu mají být rozšířeny i na území nových spolkových zemí. Východní sportovní organizace se spravují nově samy. Některé sportovní organizace jsou přiřazeny k již existujícím organizacím západu, jiné se nově stávají organizacemi s celoněmeckou působností.¹⁶¹ Jako poslední bod přechodných a závěrečných ustanovení obě strany potvrzují, že dotčenou smlouvou nejsou dotčena na území Berlína a německá práva a povinnosti čtyř vítězných mocností a sjednocení je výsledkem jednání s nimi. (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1991, str. 71 - 93)

Po sjednocení přichází vlna pracovníků – ze západu na východ. Jejich úkolem je pomoci v rozvoji zaostalému východu a zároveň vybudovat na východě fungující správu západního stříhu. O východní podniky a především o jejich privatizaci se má postarat organizace Treuhandanstalt (Úřad pro správu svěřeného majetku). Treuhandanstalt se stává nejkontroverznější organizací celého sjednocení. (Winterberg & Peter, 2010)

Původní plán NDR a PDS počítal s tím, že skrze Treuhandanstalt nedojde hned k privatizaci. Počítalo se s jakousi mezifází, kdy majetek podniků bude předán občanům NDR. Každý by z nich měl dostat jednu 16ti miliontinu. A postupnou transformací by se měly podniky otevřít trhu. Kvůli tomu, že ale ve volbách neuspěla, zvolena byla západní verze, kde dominantní bylo přijmout, co nejdřív marku a prakticky okamžitou privatizaci podniků. (Klar & Stoll, 2010)

Dodnes na fungování Treuhandanstalt existují dva způsoby nahlížení. Dovolím si jeden nazvat jako západní – ten sice přiznává, že se během restrukturalizace a privatizace bývalé NDR stalo několik přehmatů, ale že jiný způsob neexistoval a že výsledek je uspokojivý. Stejně tak hájí názor, že zisk z privatizace majetku NDR byl dostatečný. Ten druhý, zastávaný především na východě, je k úspěchům Treuhandanstalt skeptický. Vedoucími jednotlivých poboček Treuhandanstalt byly západní Němci, kteří o každodenním životě v bývalé NDR nevěděli skoro nic, měli problémy chápat fungování podniků a přemýšlení lidí v NDR a to samozřejmě

¹⁶¹ Např. Forschungsinstitut für Körperkultur und Sport (Výzkumný institut pro tělesnou kulturu a sport) v Lipsku nebo Dopingkontrollabor (Laboratoř pro dopingovou kontrolu) v Kreische.

negativně ovlivňovalo jejich rozhodování¹⁶². Otázkou dále zůstává, zda byl vůbec zájem zachovat východní podniky.

V roce 1998 proto vznikla v Bundestagu vyšetřovací komise – jeden z jejich členů Werner Schulz na práci Treuhandanstalt říká: „Nebyl zájem na tom, aby existovala další automobilka ve východním Německu, nebyl zájem na tom, aby byl výrobce bez freonových lednic na východě. Oni ty podniky docela úmyslně zavírali. Zájem byl pouze o filiálky, pobočky a vzdálenější pracoviště.“ (Klar & Stoll, 2010) Manažeři Treuhandanstalt tak třeba za rychlou privatizaci dokonce dostávají odměny. (Klar & Stoll, 2010)

Scharfenstein bylo do konce 2. světové války významné průmyslové město. Jeho továrny byly právě vybrány jako vhodné pro reparace a jejich stroje byly odvezeny do SSSR. V místě prázdných továren vyrostl nový podnik DKK vyrábějící lednice a mrazáky. Firma zaměstnávala 5 500 zaměstnanců. Každých 25 vteřin opouštěla montážní linku nová lednice. I tento podnik prodával své produkty zásilkovému obchodu Quelle. Do zavedení západní marky je podnik ziskový. Přesto Treuhandanstalt uvažuje o jeho zavření. Lednice vyprodukovaná v DKK vyšla na 360 východních marek, což bylo po přepočtu na západní marky 82 západních marek. Po prodeji lednice firmě Quelle získala firma DKK 140 západních marek. To znamená profit na jedné lednici 58 západních marek. Jenže po zavedení západní marky v kurzu 1:1 jsou náklady na jednu lednici 360 západních marek. Když se lednice prodá Quelle za 140 marek, je tu najednou ztráta 220 marek. Zavedení západní marky tedy astronomicky zvedá ceny východních výrobků, protože i vstupy do výroby jsou hned přepočítávány 1:1. Zboží z východu je kvůli vysokým cenám neprodejně. Treuhandanstalt chce tedy podnik DKK okamžitě zavřít. Její zaměstnanci se však nechtějí vzdát představy, že podnik bude pracovat dál. Proto společně s Greenpeace přijdou s novým modelem ekolednice, která pracuje na jiném způsobu chlazení než tehdejší lednice, které do ovzduší vypouštěly freony. Překvapením je, že Treuhandanstalt chce prezentaci nového výrobku všemi způsoby zabránit. Navíc před používáním ekolednic z DDK varují společně západní výrobci, kteří rozesílají skupinové komuniké 50 000 prodejcům. Obsahem textu je upozornění, že nové chlazení lednic DKK způsobuje vysoké riziko zahoření.

¹⁶² Tak např. v Ballenstedtu nechal jeden ze správců Treuhandanstalt odstavit podnik na výrobu dopravníkových pásů, protože podnik předtím exportoval výhradně do SSSR a neměl, díky tomu v roce 1991, žádné zisky. Výroba musela být dotována. Kromě výroby nechal tento správce odstavit i podnikovou elektrárnu. Výsledkem bylo, že Ballenstedt zůstal bez elektrické energie. Právě tyto přehmaty však celý úřad dělaly ještě nepopulárnějším. (Winterberg & Peter, 2010)

Po zavření podniku však tento systém přebírají západní značky a v současnosti se tento způsob chlazení podniku DKK používá u všech vyráběných lednic. (Klar & Stoll, 2010)

Od března 1991 je v Lipsku obnovena tradice pondělních demonstrací – jen obsah plakátů je jiný, na nich se teď objevují hesla lidí, kteří díky sjednocení přišli o práci nebo s novými poměry nesouhlasí. A do boje proti nenáviděné „Treuhand“, se zapojuje i nám již známý nepřítel. Detlev Karsten Rohwedder, ředitel Treuhandanstalt, je ve svém domě 1. dubna 1991 skrze okno zastřelen. Na místě činu je nalezen dopis od Rote Armee Fraktion, kde se tato organizace k tomuto činu přiznává. Dodnes však nebyl Rohwedderův vrah vypátrán. Následovnice Rohweddera – Birgit Breuel – zvyšuje tempo privatizace a přestává s dotováním výroby. Je přesvědčena, že o schopnosti přežití podniků rozhodne volný trh. Ve výsledku to však znamená zavírání dalších továren a ještě větší počet nezaměstnaných, kterých je do konce roku 1991 více jak milión. Podniky, které již nejsou potřeba, jsou zdemolovány. (Winterberg & Peter, 2010)

Treuhandanstalt postupuje při prodeji majetku zajímavým způsobem. Cena není stanovena podle majetku firmy ale podle očekávaného budoucího výnosu. To způsobuje, že firmy jsou prodávány silně pod cenou. Podnik Wärmeanlagenbau Berlin (WBB) s předpokládanou hodnotou 160 milionů marek je prodán za 2 miliony, které správce podniku kupující firmě před odkupem zaplatil za poradenství. Dalším krokem je vyvedení kapitálu z firmy na půjčky dvěma dalším firmám. Podnik WBB se stává insolventní, zaměstnanci jsou propuštěni a nemovitosti jsou rozprodány. Jen za centrálu WBB v srdci Berlína a továrny inkasuje nový majitel 147 milionů marek. Stejně tak snové obchody udělaly na východě i západní bankovní domy. Třeba východní banku Die Berliner Stadtsbank, koupila západní Berliner Bank za 49 milionů marek. Se ziskem této banky však nový západní majitel získal pohledávky za 11,5 miliardy marek. (Klar & Stoll, 2010)

Rohwedder původně odhadoval hodnotu průmyslu NDR bez nemovitostí na 600 miliard západních marek. Treuhandanstalt ale po sobě zanechává dluh ve výši 250 miliard západních marek. (Klar & Stoll, 2010)

Se zavíráním podniků je spojen i růst nezaměstnanosti. V březnu 1991 je 2,5 milionu pracujících bez práce. (Klar & Stoll, 2010) 10. května 1991 je tak kancléř Helmut Kohl na návštěvě východní části země uvítán vejci a rajčaty. Na nacionální strunu začíná brnkat i další debata. Spor se vede o hlavní město. Část obyvatel západu

nechce, aby správa odešla do Berlína. Argumentem je, že změna je zbytečná, navíc se do Bonnu investovalo mnoho peněz. 20. června 1991 o stěhování rozhoduje Bundestag. Pro stěhování do Berlína se vyjádřilo 337 poslanců, čímž bylo stěhování oficiálně potvrzeno. (Winterberg & Peter, 2010)

Od 1. července 1991 vstupuje také v platnost povinnost platit tzv. Solidaritätszuschlag¹⁶³. Vybírá se ze sazby daně z příjmu a jeho účelem má být pokrytí nákladů spojených se sjednocením Německa – platí ho jak západní tak východní Němci. I když to měla být jen dočasná daň – nevybírala se v letech 1993 a 1994 – vybírá se dodnes a jeho hodnota je 5,5% z původních 7,5% vybíraných do roku 1998. V roce 2009 přinesl 12 miliard Euro a ne vždy je používán pro rozvoj nových východních spolkových zemí. (cecu.de)¹⁶⁴ Kromě této daně vznikl ještě tzv. Solidarpakt. Což je dohoda mezi centrální vládou a starými spolkovými zeměmi (západ) o podpoře nových spolkových zemí (východ), aby došlo k vyrovnání úrovně a především k podpoře obcí. Solidarpakt I z období od roku 1995 – 2004 obsahoval 160 miliard marek. Do roku 2019 běží Solidarpakt II, ze kterého opět můžou čerpat východní země.¹⁶⁵ (Duden Wirtschaft von A bis Z)¹⁶⁶

Sjednocení získává pachut', protože národ se štěpí na Wessis (západáky), kteří se podle optiky východu mají za něco víc, a Ossis (východáky), kteří podle předsudků západu jen nadávají a jsou to chudáci¹⁶⁷. Do těchto nálad přichází ještě problém restitucí. Jak již výše bylo napsáno, v případě emigrace propadal veškerý opuštěný majetek NDR. Stejně tak zabavila NDR veškerý majetek patřící původně obyvatelům SRN. Obě skupiny se o tento majetek začaly hlásit. Jenže domy a byty již měly jiné obyvatele. Pole a lesy jiné majitele. Nový stát tedy musel řešit, jestli tito lidé dostanou odškodné nebo dostanou majetek zpět. V restituci je podáno přes milion žádostí, většina z nich byla vyhodnocena jako opodstatněná a byla vyřízena kladně. To znamenalo,

¹⁶³ Solidární příplatek - Lidově nazývaný jako Soli.

¹⁶⁴ (cecu.de - <http://www.cecu.de/solidaritaetszuschlag.html> navštíveno 2. 3. 2013)

¹⁶⁵ Nutno ještě zmínit, že tato podpora je kritizována západními obcemi, které přispívají na 40% Solidarpaktu a v současnosti si na svůj příspěvek do Solidarpaktu musí půjčovat – město Duisburg si např. muselo vzít půjčku na půl milionu euro. (Schwarte <http://www.tagesschau.de/inland/solidarpaktsolidaritaetszuschlag100.html> navštíveno 3. 2. 2012)

¹⁶⁶ (Duden Wirtschaft von A bis Z - <http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/lexikon-der-wirtschaft/20546/solidarpakt> navštívenou 2. 3. 2013)

¹⁶⁷ Moderátorka Andrea Kiewel vzpomíná: „Přišla k nám jedna starší dáma, změřila si nás očima, sáhla do své igelitky, vytáhla tabulku čokolády a řekla: „Tady máte! Vy jste taky z toho východu.“ To bylo hrozné. To bylo tak hrozné. Bylo to tak ponižující. Myslela jsem si: panebože, to mám snad na čele ucho? Vypadám tak žalostně? Myslela jsem si, že vypadám šik. Hodně jsem si toho sama ušila. Myslela jsem si, že nebudu nápadná.“ (Schäfer - <http://www.spiegel.de/video/d-mark-stasi-und-bananen-das-letzte-jahr-der-ddr-2-video-1030780.html> navštíveno 14. 2. 2013)

že dotčená část východních Němců, která na nemovitostech mohla být i několik desítek let a už se cítila být majiteli dotčených nemovitostí, musela tento majetek předat původním majitelům a odstěhovat se pryč. Tato situace pak zvedala emoce a dováděla některé obyvatele nového státu do nezáviděníhodných situací. Restituce umožňuje i nové příležitosti spekulantům. Což je fenomén, který poměry v NDR neznaly, a lidé na něj nejsou připraveni. Do povědomí Němců a taky největší efekt do budoucna má případ Obecního domu ve vesnici Passee¹⁶⁸. Díky tomuto případu je přijat zákon, který garantuje majiteli nemovitosti její vlastnictví, pokud ji postavil v dobách NDR a od té doby ji neustále využíval. Dlouho potlačovaná agrese, způsobená rozčarováním nad sjednocení dostane svůj ventil. Pro vybití této agrese slouží přistěhovalci a utečenci¹⁶⁹. V roce 1994 probíhal výzkum navázaný na výročí znovusjednocení. Více než 1/3 dotazovaných odpověděla, že se v nové společnosti necítí potřebná. Na východě se kupily i další sociální problémy. Dříve privilegované matky s dětmi najednou zjišťovaly, že stát se o ně nepostará tak, jak byly zvyklé. Především pro ty rozvedené, to bylo nepříjemné zjištění. Získat nové místo, však obvykle znamená se „pozápadnit“. Vznikají kurzy, kde se východní Němci učí oblékat, mluvit a chovat se podle západních požadavků. Celé toto rozčarování a pocit lidí ze ztráty původních kořenů, se odráží i v touze po určitém návratu ke stavu předtím – vzniká tak jev zvaný Ostalgie¹⁷⁰. Na začátku to jsou párty, kde se hrají hity NDR, návštěvníkům je uvázán pionýrský šátek, projev pronáší Honeckerův dvojník a na párty se pije za východní marky, které vám vyměnily u dveří. To ovšem není vše. Od roku 1994 se na trh vrací i produkty, které byly pro NDR typické. Potom, co se západní zboží přejedlo, chce se velká část obyvatel původní NDR vrátit ke svým oblíbeným značkám.¹⁷¹ A tak např. na pekárnách

¹⁶⁸ Obyvatelé obce Passee v 70. letech postavili společnými silami Gemeindeforum (Obecní dům), v němž měla sídlo radnice, pošta i obchod. To na východě nebylo nic zvláštního. Problém přišel až v roce 1991, kdy ke starostovi Passee přišel požadavek, za Obecní dům platit nájem. Pozemky pod ním totiž, bez vědomí obce, koupil od spolku restituentů realitní makléř Christoph Wöhlcke. Jeho požadavek na nájemné rostl až na částku přes tisíc marek měsíčně, i když sám pozemek koupil za spíše symbolickou částku. Wöhlcke dává žalobu k soudu. A soud vyhrává. Obchod v Obecním domě musí být vystěhován. Starosta má od soudu oficiálně zákaz vstupu do budovy a určuje před ní. Největší mediální pozornost získává případ ve chvíli, kdy starosta Wittek vyhláší protestní hladovku. (Winterberg & Peter, 2010)

¹⁶⁹ Důkazem jsou nepokoje v saském městě Hoyerswerda trvající od 17. září do 23. září 1991. Konflikt vyprovokovaný neonacisty je za dohledu policie a za podpory místních obyvatel vystupňován tak, že utečenci musí být z tohoto města odvezeni. Za potlesku obyvatel. (Winterberg & Peter, 2010)

¹⁷⁰ „Ostalgie je původně německý termín, který označuje stesk Východních Němců po některých aspektech života v bývalé NDR. Výraz vznikl jako složenina německých slov Osten (východ) a Nostalgie (nostalgie) a jeho vůbec první použití je připisováno drážďanskému kabaretnímu herci Uwe Steimlemu.“ (ABZ.cz: slovník cizích slov - <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/ostalgie> navštíveno 2. 2. 2013)

¹⁷¹ V současnosti existují i speciální webové stránky, přes které lze typické produkty DDR objednat.

se objevují nápisy OST-Schrippen (východní housky) či po úspěchu filmu Good bye, Lenin! nakupují lidé i na západě Spreewaldské okurky. S vlnou ostalgie začala posilovat i PDS. S ostalgií si chtějí poradit západoněmecké politické strany a stejně tak vláda, aby k posilování PDS nedocházelo. Odpovědí mají být investice do východního území sjednoceného státu. Ty měly dosáhnout vyrovnání úrovně mezi východem a západem země. Do roku 1995 se v Berlíně a nových spolkových zemích proinvestuje 840 miliard marek. Ne všechny projekty jsou však podařené, ekonomicky výhodné a pomáhají dostat východ na úroveň západu.¹⁷² Na zelených loukách po celém východním Německu vznikají velké průmyslové zóny. Ovšem přivést tolik investorů, aby se zaplnily, je čistá utopie. (Winterberg & Peter, 2010)

Připojení nových pěti spolkových zemí změnilo politickou mapu Německa. FDP, která byla ještě v nedávných dobách pomyslným jazýčkem na vahách čili strana rozhodující o existenci koalice, byla odsunuta a stala se z ní jen regionální strana. Naopak PDS se stala stranou kumulující nespokojenost Osis s novými poměry – především střední a starší generace nedokázala změnu poměrů tak rychle zpracovat, případně využít pro svůj prospěch. PDS tak získala ve volbách v roce 1998 celkem slušné výsledky – 5%. (Fulbrook, 2012, str. 271)

¹⁷² Tak například vzniká čistička pro 80 000 tisíc domácností. Problémem je, že ve spádové oblasti je jich jen 11 000. Výsledkem je tedy investice, která stála výnos z daní, obyvatelé okolí platí mnohem vyšší poplatky za stočné a efektivita žádná. (Winterberg & Peter, 2010)

4. NDR a znovusjednocení jako téma v německém školství – v příkladu Bádenska-Württemberska

System současného německého školství je pro člověka neznajícího poměrů na první pohled celkem dost nepřehledný. Důvodem je především to, že neexistuje jeden systém, ale existuje jich šestnáct. Každá spolková země má tedy své ministerstvo školství, ministra školství a své penzum informací, které se učí. To samozřejmě představuje i fakt, že žáci se v některých spolkových zemích věnují některým tématům obšírněji, některým na rozdíl od jiných jen okrajově či dokonce vůbec. Pro německý školský systém je však typické, že činnost škol je podporována i různými dalšími organizacemi – neziskovými organizacemi, církvemi atd. Ty připravují pro školy určitou podporu, ať již to jsou materiály použitelné do výuky, nebo budují speciální centra, kam žáci mohou přijít pro určité informace, kde si mohou vyzkoušet nějakou činnost či zde mohou trávit určitou činností volný čas, případně vzdělávají specialisty na dané téma, kteří pak chodí do škol přednášet či vzdělávají pedagogy. Pokud se v Německu rozhodne škola věnovat některému tématu podrobněji, stačí kontaktovat danou organizace nebo např. stáhnout potřebné materiály pro výuku z internetu.

Zkušenost s NDR spadá mimo dalších témat pod dikci Bundeszentrale für politische Bildung¹⁷³ (BPB). Tato organizace vznikla jako podřízená organizace Spolkového ministerstva vnitra. Její historie začíná v roce 1952, kdy se ještě jmenovala Bundeszentrale für Heimatdienst. V roce 1963 získala současné jméno. Jejím hlavním úkolem je pomoci rozvíjet takovou společnost, která bude rozumět politickým otázkám, která bude mít demokratické povědomí a jejíž členové nebudou mít problém participovat na politickém životě státu. Organizace se právě orientuje i na práci s učiteli. Kromě BPB fungující na celostátní úrovni existuje ještě 15¹⁷⁴ poboček – tzv. Landeszentrale für politische Bildung (LPB). (Bundeszentrale für politische Bildung)¹⁷⁵

V této kapitole se budeme věnovat spolkové zemi Bádensko - Württembersko, což je země, která nemá primární zkušenost s režimem SED, přesto toto téma je zřejmě

¹⁷³ Spolkové ústředí pro politickou osvětu (překlad J.B.)

¹⁷⁴ 16tá pobočka v Dolním Sasku byla místní vládou rozpuštěna a nahrazena jinou organizací. (Bundeszentrale für politische Bildung - <http://www.bpb.de/presse/50798/schliessung-der-landeszentrale-fuer-politische-bildung-in-niedersachsen> 8. 3. 2013)

¹⁷⁵ (Bundeszentrale für politische Bildung - <http://www.bpb.de/die-bpb/> navštíveno 11. 3. 2013)

vnímáno jako velmi důležité, protože jeho Landsinstitut für Schulentwicklung, což je organizace mající v zemi za úkol evaluaci a plánování výuky, vytvořil k tomuto tématu speciální kurikulární dokument – Zugänge zur DDR-Geschichte, Anregungen zu projektorientiertem Lernen¹⁷⁶. S tématem bývalé německé diktatury se setkávají žáci v Bádensku - Württembersku na druhém stupni. Druhý stupeň školy nastává v této spolkové zemi po prvních 4 letech docházky na Grundschule (Základní škola). Potom žáci přecházejí na Gymnasium, Realschule nebo Hauptschule. Právě pro tento stupeň jsou zpracovány tzv. Bildungspläne (Vzdělávací plány). Navíc toto téma ještě zpracovává vzdělávací plán pro Förderschule, což je obdoba našich základních škol praktických. V tomto vzdělávacím plánu pro Förderschule se setkáváme s tématem NDR v Kompetenzfeld (Obdoba naší vzdělávací oblasti) Leben mit der Geschichte (Život s dějinami). Na této úrovni se očekávají výstupy blíže označované jako Themen (temata), vzhledem ale k typu vzdělávací organizace jsou všeobecnějšího charakteru - žáci tak na konci vzdělávání např. znají důsledky revolucí, uvedou, jaký byl životní styl v různých dějinných epochách, pojmenují vládce a typy státního zřízení, rozpoznají touhu po svobodě, rovnosti a spravedlnosti jako motiv odporu vůči nedemokratickým režimům, žáci ve výuce vytvoří plakáty s fotkami osobností bojujících za svobodu a vysloveně je zde uvedeno, že žáci znají aspekty vývoje od rozdělení Německa do jeho znovusjednocení. Ostatní zmiňované školy mají již tyto dokumenty více do detailu. V dokumentu pro Hauptschule a Werkrealschule z roku 2004 je toto téma zapracováno do vzdělávacího celku (Fächerbund) Svět – Čas – Společnost a zaměřeno na 9. a 10. třídu. Již v deváté třídě má dojít k seznámení v rámci vzdělávací oblasti Demokratická společnost s tématem rozdělení Německa až do jeho sjednocení a v této problematice se orientují. V desáté třídě dochází ke konkretizaci znalostí – ve vzdělávací oblasti Orientace v místě a čase mají žáci za úkol zdokonalit se v orientaci v čase a především mají umět zařadit historické události především po druhé světové válce. V rámci vzdělávací oblasti Demokratická společnost se žáci dozvědí více o rozdělení Německa a Evropy, o procesu znovusjednocení Německa a o pádu východního bloku a vytvoření nových států. Vzdělávací standarty pro dějepis Realschule (Bildungsstandards für Geschichte Realschule) stanovují téma dotýkající se NDR do 10. třídy a je zařazeno do čtyř okruhů – Vybudování států a jejich vládní struktura, Války – násilné konflikty mezi státy, Základní charakteristiky revolucí, Evropa od národního státu až k sjednocení.

¹⁷⁶ viz. dále

V rámci těchto okruhů se žáci dozvědí základní informace, naučí základní poznatky, ale zároveň již se mají v situaci orientovat tak, že jsou schopni dané historické události hodnotit. V tomto dokumentu je např. výslovně specifikováno, že učitelé mají učinit zřetelným, že aliance z nutnosti, vybudovaná mezi USA a SSSR, se rozpadla a Německo se stalo jejich objektem zájmů. Dokument dále specifikuje tzv. Arbeitsbegriffe (pracovní pojmy) - patří sem jak pojmy (Marshalův plán, Pondělní demonstrace, Berlínská blokáda atd.) tak i data (17. 6. 1953, 13. 8. 1961, atd.) Nejobsáhlejší je dokument pro gymnázia z roku 2004, který také stanovuje standardy – téma sjednocení a NDR se objevuje v 10. třídě a pak v tzv. Kursstufe, což je příprava na maturitu. Téma je zpracováno do dvou okruhů – Německo po roce 1945 v mezinárodním a evropském kontextu a Konfrontace a kooperace v mezinárodní politice. Dokument stanovuje přesné cíle, učivo i data a pojmy, které žáci musí znát. (Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg)¹⁷⁷

K 20tému výročí pádu zdi vznikl další kurikulární dokument o 67 stranách – Zugänge zur DDR-Geschichte, Anregungen zu projektorientiertem Lernen¹⁷⁸ - přímo na podnět tehdejšího ministra spravujícího školství Raua, ten zdůraznil, že bezpráví, které nastalo v NDR, nemá být nikdy zapomenuto, a proto školy se mají orientovat na výuku tohoto tématu především ve formě projektové práce a projektových dnů, protože v klasické výuce není pro využívání některých metod prostor. Zároveň by však neměl projekt nahradit klasickou výuku. Dokument se odvolává na potřebu rozbít určitý zúžený pohled na dějinnou epochu NDR podle optiky „Wessi“ a „Ossi“. (Buske, 2009, str. 4)¹⁷⁹

První část obsahuje zásady, které mají ve výuce být integrovány. Žáci rozhodně nemají vypracovávat obsáhlé dějiny NDR. Dokument výslovně říká, že přes méně témat mají být žáci dovedeni k centrálním problémům NDR. Dějiny bývalého německého státu jsou vnímány jako téma mezipředmětového charakteru, čehož se dá během těchto projektových dnů využít. Navíc při projektu se žáci mohou učit tzv. všemi smysly – číst, psát, malovat, hrát si a tvořit (např. divadelní představení, simulaci, atd.). Výuka má být orientována na praktický život – mají být zohledněny

¹⁷⁷(Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg - http://www.ddd-im-unterricht.de/start_ddd-im-unterricht.html navštíveno 13. 3. 2013)

¹⁷⁸ Přístupy k dějinám DDR, podněty k projektové-orientovanému učení (překlad J.B.)

¹⁷⁹ Buske, Sybille: *Zugänge zur DDR-Geschichte Anregungen zu projektorientiertem Lernen*. Stuttgart: LS Stuttgart. 2009 dokument ve formátu pdf - In *DDR im Unterricht*. <http://www.ddd-im-unterricht.de/fileadmin/ddd-im-unterricht/pdf/Zugaenge.pdf> navštíveno 8. 3. 2013

zájmy žáků, žáci mají být aktivní – mají vyhledávat informace, vytvářet tézy, rešerše, pracovní plány, mají pracovat s historickými materiály a výstupem má být blíže nespecifikovaný produkt. Zároveň by mělo dojít i k prezentaci výsledků. Učitelé jsou vyzýváni k dostatečné přípravě na projektové vyučování, zároveň je zdůrazněno, že předpokladem jsou také u žáků dostatečně rozvinuté některé vlastnosti - vytrvalost, sebekázeň a odolnost vůči frustraci. (Buske, 2009, str. 5 - 7)

Dokument je pak dále rozdělen do 5ti kapitol, každá se věnuje specifickému tématu: 1. rešerše, 2. analýza (nejobsáhlejší – pozn. J.B.), 3. komunikace, 4. kreativní metody a 5. prezentace. V první kapitole se mluví o edutainmentu – zábavné formě vzdělávání – pomocníkem má být internet, který však není automatickým garantem dobrého vyučování. Dokument upozorňuje, že čím méně zkušeností má uživatel, tím více může docházet k mrhání časem a jen ke klikání po odkazech, případně jen k bezduchému kopírování textu. Zodpovědnost za kvalitní práci při rešerši je přenesena na pedagoga přípravu, která má být dostatečně kvalitní a žákům má uvést příklady kvalitní rešerše. Učitelům je nabízená forma tzv. WebQuests. Což je vlastně naplánovaná strukturovaná práce s internetem. Dokument radí nejlépe použít nějaký případ či problémovou situaci nebo klíčovou otázku. Po tom žáci dostanou zadání úkolů. Stanoví se, které zdroje se smí používat, internet by neměl být jediným zdrojem. Dále přechází plánování práce na žáky, stejně tak forma prezentování výsledků, které mají být vystaveny kritice. Zároveň má být kritice vystavena i vlastní práce skupiny. Dokument pak dále předkládá rovnou použitelný příklad rešerše na téma „Každodenní život v NDR“, projekt je určen pro Realschule, Hauptschule či gymnázium. Spojuje údajně dohromady předměty němčinu, dějepis a obdobu naší občanské výchovy (Gemeinschaftskunde) a je určen pro 6 – 12. třídu. Tento příklad uvádí 6 potencionálních podtémat pro zpracování – 1. organizovaný každodenní život a masové organizace, 2. pracovní svět ženy, 3. Stav zásobování, 4. bydlení, 5. volný čas a 6. dovolená a cestování. K motivaci žáků doporučuje dokument film „Alltag in der DDR“. Následuje popis, co má učitel žákům předat za informace. Kromě použitelných internetových odkazů, ke všem podtématům, navrhuje dokument i časové rozložení navrhovaného projektového dne. Celkově je na rešerši naplánováno 300 minut¹⁸⁰ - 30 minut na film, 10 minut na zadání úkolů, 10 minut na představení pramenů, 30 minut na

¹⁸⁰ Což je bez přestávek českou optikou více jak šest hodin.

plánování práce, 140 minut na samotnou rešerši, 60 minut na prezentaci skupin a 20 minut na vyhodnocení rešerší v celém plénu. (Buske, 2009, str. 10 - 12)

Jak již bylo zmíněno, nejobsáhlejší částí dokumentu je část věnující se analýze. Tato část popisuje, jak analyzovat originální dokumenty jako jsou noviny, politické projevy, knihy, fotky, obrázky a karikatury, písně, televizní pořady, filmy a skutečné příběhy. Vše je precizně zpracováno, každá tato část obsahuje teoretickou část, kde pedagog najde ve zkratce historické pozadí a pak následuje, jak má s daným pramenem s žáky pracovat. Následuje příklad, kde je popsáno, kde lze danou analýzu použít, předměty, kterých se dotýká, a třídy, ve kterých je možné ho nasadit. Následují internetové odkazy, kde získat další informace či materiály. Potom jsou zde např. v části o analýze písní, texty doporučené k analýze. A dále pracovní listy¹⁸¹, které lze okamžitě ve třídě použít. Např. část o skutečných příbězích a konfliktech přináší žákům příběh Matthiase Domashka. Ten se za podivných okolností v roce 1981 oběsil v cele STASI. Úkolem žáků není analyzovat důvody, proč se Domashk oběsil či zda byl zabit. To dodnes není jasné. Úkolem žáků je zmapovat, jaké reakce to vyvolalo na straně opozice a jaké kroky pak vůči ní vyvíjela STASI. Opět jsou k tomuto tématu připraveny pracovní listy. (Buske, 2009, str. 13 - 47)

Třetí kapitola pedagogům přináší téma komunikace, to obsahuje jen pódiové diskuze se stanovenou rolí. Žáci mají tímto způsobem odhalit kontroverzi některých témat. Tato aktivita stimuluje mnoho kompetencí a zároveň nutí žáky komunikovat. Diskuze probíhá ve 3 fázích – příprava, provedení a reflexe. V přípravě je zvolen moderátor, téma a průběh diskuze vysvětleno. Dokument upozorňuje hlavně na provedení reflexe, která je stejně tak důležitá jako ostatní části diskuze. Navrhovaný příklad pro výuku, uvádí diskuzi na téma „Byla NDR zločinecký stát?“ – pro žáky na pódiu jsou nachystané postavy jako Angela Merkel, Gesine Schwan či Horst Köhler, do kterých se mají vžít a zároveň mají stejně jako publikum informační karty s tím, jak se mají chovat a jaké názory mají zastávat. (Buske, 2009, str. 48 - 54)

Další kapitola se věnuje živým svědkům událostí – tzv. Oral history. Tato metoda je podporována, ovšem dokument zdůrazňuje, že osobní zážitky jsou svým způsobem kontaminovány např. osobními postoji nebo jsou ovlivněny zapomínáním. Na to by měli být žáci upozorněni. (Buske, 2009, str. 55 - 56)

¹⁸¹ Příklady pracovních listů jsou vloženy v přílohách.

Kreativní metody – další možnost, jak se věnovat tématu NDR a sjednocení. Dokument např. vybízí k soutěži ve třídách, kdy žáci mají navrhnout památník Svobody a jednoty. Žáci dostanou zadání, mají zpracovat textovou část, kde vysvětlí svou koncepci, zároveň uvedou materiály, které se budou používat. Navíc mají vybrat místo v centru Berlína, kde by měl být jejich památník umístěn. Zároveň je požadována samozřejmě i vizualizace plánovaného díla. (Buske, 2009, str. 57 - 61)

Poslední kapitola se nazývá prezentace. V této části dokument doporučuje, aby např. vytvořili žáci ve skupině vlastní noviny ze dne pádu Berlínské zdi či uspořádají knižní veletrh s beletrií z doby mezi pádem zdi a sjednocením. V obou případech musí žáci zpracovat relativně velké penzum informací a dostat se pod povrch daných událostí. (Buske, 2009, str. 62 - 66)

Kromě tohoto dokumentu mohou posloužit pedagogům v Bádensku – Württembersku i webové stránky DDR im Unterricht¹⁸², které spravuje místní Landeszentrale für politische Bildung. Na webu lze najít základní informace o DDR, dále zde jdou např. stáhnout písničky, které jsou doporučené ve výše zmiňovaném kurikulárním dokumentu k analýze, dále jsou zde nabídky pro školní třídy, kde učitelé mohou přes uvedený kontakt domluvit výlet do památníků, vyhlášené soutěže vztahující se k NDR pro žáky. Učitelé a učitelky se zde také mohou přihlásit k dalšímu vzdělávání do kurzů pořádaných Bundesstiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur. Učitelé zde mají také seznamy odborné literatury, seznamy krásné literatury, připravené aktivity a pracovní listy k filmu Barbara z roku 2012 o životě v NDR a tzv. Mediathek, ve které jsou odkazy na videa použitelná v rámci výuky. Přes web lze také nakoupit knihy zabývající se nejen tématem NDR ale i politikou všeobecně, hry o NDR, DVD s dokumentárními filmy a další materiály pro výuku. (Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg)¹⁸³

Pokud z této kapitoly vyvedeme dílčí závěr, musíme říct, že cílem vzdělávání o NDR je nezatížit žáky přílišně detailními informacemi. Spíše je vést k dedukci z podaných či vyhledaných informací. Měli by být schopni udělat si na zřízení NDR vlastní názor. Žáci analýzou třeba zmiňovaných písní mají porozumět tomu, jak se stát snažil pomocí kultury zvnitřnit názory a přesvědčení ideologie již v mateřské škole. Analýzou konfliktů žáci mají být přivedeni ke zjištění o všemocnosti STASI

¹⁸²DDR ve výuce - www.ddd-im-unterricht.de

¹⁸³ (Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg - http://www.ddd-im-unterricht.de/start_ddd-im-unterricht.html navštíveno 13. 3. 2013)

a o komplikovaném normálním „fungování“ občana v NDR. Nový kurikulární dokument Bádenska – Württemberska, jak jsem již zmínil výše, si však také dal za úkol rozbít optiku Wessi a Ossi. Zda ovšem dané metody a techniky vedou ke kýženému cíli je ale sporné. I když např. v diskuzi mohou zaznít argumenty obou stran, které jsou navíc uměle vytvářeny, stejně nevedou k určitému vytváření pospolitosti či pochopení a mohou vést v hlavách žáků k rozdělení na špatné a dobré názory a lidi. Na druhou stranu je potřeba říct, že cíl – čili rozbití potencionálních předsudků – je namáhavá a dlouhodobá práce.

Závěr

Má magisterská diplomová práce se zabývala problematikou znovusjednocení Německa. Jak jsme mohli vidět, byl to problém velice specifický a velice komplikovaný. Německo bylo po druhé světové válce rozděleno do čtyř okupačních zón a spadalo pod dikci spojenců, kteří si do jisté míry nebyli jisti jeho budoucností. Situaci vyřešila studená válka, která definitivně rozdělila zemi na dva státy. I přes různé snahy - např. nabídky ze SSSR – nedošlo k dohodě a situace byla fixována na vzniku 2 států (Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německo). I když mocnosti prakticky tento stav iniciovaly, nenechaly oba státy o sobě plně rozhodovat.

Vzniklo tak určité schizofrenní prostředí – socialistický stát, který se zadlužuje proto, aby svým občanům mohl nabídnout praženou kávu či jiné západní výrobky, protože mu kvůli nim utíkají, a demokratický stát, který nechá demonstrující rozehnat za pomoci bití od iránských agentů či v roce 1972 přijme Radikalenanlass (vyhláška o radikálech), která lidi, jejichž chování je vyhodnoceno jako nepřátelské ke svobodně-demokratickým cílům Základního zákona, připraví o práci ve veřejné správě či jim ji ani nedovolí. Tím nepřátelským chováním může být pouhá prezence na demonstraci či vyhodnocení počítačového programu, že daný člověk by mohl sympatizovat s teroristy. SRN, která prožije ekonomický boom a do svých mocenských struktur přijme bývalé nacisty, a NDR, která o sobě tvrdí, že je desátou nejprůmyslovější zemí na planetě, a svou existenci založí na antifašismu.

Po roce 1961, kdy je postavena Berlínská zeď, dochází k úplnému rozdělení rodin, přátel a známých. Ti během jednoho dne jsou v cizím státě. A není nouze o životní příběhy např. matek, které tak přišly o možnost mít u sebe svoje děti.

Německá demokratická republika musí bojovat dlouhá léta o mezinárodní uznání. Stejně tak celou dobu musí obě země hledat cesty k minimalizaci tenzí mezi sebou. To se daří minimálně na obchodní úrovni, kde byla navázána celkem dobrá spolupráce. I přes všechnu snahu se Německá demokratická republika zadlužuje a se změnami, které spojencům předloží rok 1989, musí dojít k dalšímu řešení situace. Znovusjednocení byl proces, který musel probíhat na dvou úrovních – mezinárodní, protože rozhodnout museli spojenci, a vnitrostátní, kdy bylo potřeba vše logisticky připravit a ujednat. Hlavní ale bylo to, že Němci měli konečně dostatečnou sílu k tomu,

aby došlo ke sjednocení země. Do procesu znovusjednocení se vrhly hlavně USA a západoněmecký kancléř Helmut Kohl.

SSSR chtěl nechat sjednocovacímu procesu spíše volný průběh, Francie a Anglie viděla ve sjednoceném Německu konkurenta a USA nechtěly vprostřed Evropy neutrální Německo.

Helmut Kohl se jako kancléř SRN musel vyrovnávat s mnoha problémy, které vyvstaly – ať už právě nechť spojenců vidět na mapě nový stát či nechtěnou aktivitu politiků NDR, kteří mohli jeho plány s USA zmařit.

Fyzickému znovusjednocení předcházela komplikovaný proces, kdy bylo potřeba dohodnout mnoho podrobností - jak mezi spojenci a německými státy tak i mezi NDR a SRN navzájem. Vyvrcholením bylo znovusjednocené Německo 3. října 1990.

Jak jsem již ale zmínil určité nesjednocení, trvá dodnes. 41 let nejde jen tak vymazat. Proto se v Německu objevuje fenomén Ostalgie. Navíc během znovusjednocování došlo k mnoha sporným krokům a rozhodnutím, které dodnes vyvolávají vášně. Příkladem může být např. privatizace východoněmeckých podniků či zavedení různých stimulačních balíčků pro nové spolkové země. Dodnes trvá v rámci Německa určité rozdělování na Ossi a Wessi. A určité přeučování na západní styl života bylo nutné, ať pro utečence před sjednocením, tak pro východní obyvatelstvo po sjednocení.

Poslední kapitola této práce se věnovala tomu, jak se tak složitě téma učí ve školách. Jako příklad bylo vybráno Bádensko – Württembersko, které primárně s režimem NDR nemá zkušenost. V této spolkové zemi je pedagogům doporučeno věnovat se tomuto tématu pomocí projektů. Ty mají žáky dovést k meritu problémů. U žáků má být také vyvolán osobní zájem a výsledkem má být nějaký kurikulárními dokumenty blíže nespecifikovaný produkt, který si žáci mají odprezentovat. Tato spolková země má precizně zpracované kurikulární dokumenty a zároveň poskytuje učitelům dostatečnou podporu několik sdružení. Jak jsem však podotknul již na konci zmiňované kapitoly, je však sporné, zda lze dosáhnout pomocí těchto metod slibovaného cíle – čili rozrušení potencionálních předsudků.

Tato práce rozhodně nedokázala pojmut všechna témata, která jsou spojena s historií obou států a znovusjednocením Německa. Důvodem je také ještě relativní „novost“ tématu. Primárně bývá zpracováváno téma NDR, které je zřejmě pro badatele atraktivnější. Literární a internetové prameny především popisují NDR či řeší její vnitřní problémy. Některé další jen popisně zmiňují jednotlivé historické události, aniž

by došlo k hlubší analýze. Na širší zpracování téma znovusjednocení Německa zřejmě ještě čeká a jedním z důvodů je asi větší potřeba nestrannosti, které současné generace badatelů nejsou ještě úplně schopni.

Použité zdroje:

Literatura:

Ahonen, Pertti: Vliv vyhnanců a jejich organizací na politiku východního a západního Německa vůči Československu. In: Karlíček, Petr a kol.: *Československo a dva německé státy*, Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová - albis international, 2011, str. 29 – 52, ISBN 978-80-86971-28-5

Ehler, Tomáš: *USA a znovusjednocení Německa - Diplomatický proces v letech 1989 - 1990*. Brno: Masarykova univerzita - Mezinárodní politologický ústav, 2006, str. 136, ISBN 80-210-4067-X

Fulbrook, Mary: *Dějiny moderního Německa*. Praha: Grada Publishing, 2012, str.304, ISBN 978-80-247-3104-9

Görtemaker, Manfred: *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland - Von der Gründung bis zur Gegenwart*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2004, str. 928, ISBN 3-596-16043-X

Hintereder, Peter a kol.: *Tatsachen über Deutschland*. Frankfurt am Main: Societäts-Verlag, 2010, str. 192, ISBN 978-3-7973-1087-3

Koop, Volker: *Der 17. Juni 1953 - Legende und Wirklichkeit*. Berlin: Siedler Verlag, 2003, str. 427, ISBN 3-88680-748-7

Kučera, Jaroslav: Československé majetkoprávní nároky vůči Spolkové republice Německo v době "železné opony". In: Karlíček, Petr a kol.: *Československo a dva německé státy*, Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová - albis international, 2011, str. 53-82, ISBN 978-80-86971-28-5

Kunštát, Miroslav: Znovusjednocení Německa a Československá zahraniční politika. In: Karlíček, Petr a kol.: *Československo a dva německé státy*, Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová - albis international, 2011, str. 197 - 212, ISBN 978-80-86971-28-5

Lemberg, Hans: Bipolární svět a Československo-Německé vztahy 1949 - 1989: Konstancy a zvraty. In: Karlíček, Petr a kol.: *Československo a dva německé státy*, Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová - albis international. 2011, str. 11 - 28, ISBN 978-80-86971-28-5

Moravcová, Dagmar: Německá politika v kontextu mezinárodně politických změn po konci studené války. In: Moravcová, Dagmar a kol.: *Evropská politika sjednoceného Německa 1990-1999*, Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. 2000, str. 7-31, ISBN 80-86130-08-8

Niedhart, Gottfried: *Západoněmecká "Ostpolitik" a normalizace vztahů s Československem*. In: Karlíček, Petr a kol.: *Československo a dva německé státy*, Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová - albis international. 2011, str. 99 - 118, ISBN 978-80-86971-28-5

Presse- und Informationsamt der Bundesregierung: *Die Vereinigung Deutschlands im Jahr 1990 - Eine Dokumentation*. Bonn: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung. 1991, str. 192

Rothenhagen, Richard: *Kurzer Abriss und Zeitüberblick über die Geschichte der deutschsprachigen Länder*. Brno: Masarykova univerzita. 2006, str. 104, ISBN 80-210-3465-3

Tomášek, Radmil: *Německá demokratická republika*. Praha: Olympia. 1977

Vilímek, Tomáš: K příčinám pádu režimu ČSSR a NDR v roce 1989. Srovnání. In: Karlíček, Petr a kol.: *Československo a dva německé státy*, Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová - albis international. 2011, str. 163-196, ISBN 978-80-86971-28-5

Weber, Hermann: *Dějiny NDR*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2003, str. 440, ISBN 80-7106-558-7

Wegs, Robert; Ladrech, Robert: *Evropa po roce 1945*. Praha: Vyšehrad. 2002, str.376, ISBN 80-7021-507-0

Zimmermann, Volker: Proměnlivá společenství. NDR a její vztah k Československu a Polsku v padesátých a šedesátých letech 20. století. In: Karlíček, Petr a kol.: *Československo a dva německé státy*, Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová - albis international. 2011, str. 83-98, ISBN 978-80-86971-28-5

Internetové zdroje:

ABZ.cz: slovník cizích slov. *ostalgie* - ABZ.cz: slovník cizích slov: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/ostalgie> (přístup získán 2. 2 2013)

Aubrecht, Richard: *Willy Brandt a jeho Ostpolitik*. (29. 11 2006). http://www.valka.cz/clanek_11867.html (přístup získán 6. 1 2013)

Benz, Wolfgang: *Errichtung der Besatzungsherrschaft / bpb* (11. 4 2005). <http://www.bpb.de/geschichte/nationalsozialismus/dossier-nationalsozialismus/39600/besatzung?p=all> (přístup získán 27. 12 2012)

Bundeszentrale für politische Bildung: *Schließung der Landeszentrale für politische Bildung in Niedersachsen / bpb.*, (přístup získán 8. 3 2013)

Bundeszentrale für politische Bildung: *Die bpb / bpb* <http://www.bpb.de/die-bpb/> navštíveno (přístup získán 11. 3. 2013)

BStU: *BStU - Chronik der Behörde.*,
http://www.bstu.bund.de/DE/BundesbeauftragterUndBehoerde/Chronik_der_Behoerde/_node.html (přístup získán 1. 2 2013)

Bundeskanzler- Willy- Brandt- Stiftung: *Bundeskanzler-Willy-Brandt-Stiftung.*,
http://bio.bwbs.de/bwbs_biografie/Chruschtschow-Ultimatum_und_zweite_Berlin-Krise_B167.html (přístup získán 6. 3 2013)

Buske, Sybille: *Zugänge zur DDR-Geschichte Anregungen zu projektorientiertem Lernen.* Stuttgart: LS Stuttgart. 2009 dokument ve formátu pdf - In *DDR im Unterricht.*
<http://www.ddr-im-unterricht.de/fileadmin/ddr-im-unterricht/pdf/Zugaenge.pdf> (přístup získán 8. 3 2013)

cecu.de: *Thema Solidaritätszuschlag: Alles über den Soli.*,
<http://www.cecu.de/solidaritaetszuschlag.html> (přístpu získán 3. 2 2013)

Duden Wirtschaft von A bis Z.: *Solidarpakt | bpb.*
<http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/lexikon-der-wirtschaft/20546/solidarpakt>
(přístup získán 3. 2 2013)

Eisenhower, Deight: *Erklärung: Proklamation Nr. 1 von General Eisenhower an das deutsche Volk, März 1945.* In Dokument: Erklärung: Proklamation Nr. 1 von General Eisenhower an das deutsche Volk, März 1945.
http://www.hdg.de/lemo/html/dokumente/Nachkriegsjahre_erklaerungEisenhowerProklamationNr1/index.html (přístup získán 1. 1 2013).

Neues Forum: *Neues Forum*, <http://www.neuesforum.de/> (přístup získán 13. 1 2013)

Funder, Anna: *Anna Funder*, , <http://annafunder.com/stasiland/media-stasiland/watch-stasiland/> (přístup získán 29. 1 2013)

Geschichtsverein Koengen: *Der Weg in die Teilung Deutschlands (1945 - 1949)*,
<http://geschichtsverein-koengen.de/DtTeilung.htm> (přístup získán 31. 12. 2013)

Jägerová Ondráčková, Dominika: *CEPSR - Německá demokratická republika – případová studie nedemokratického režimu*, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=359>
(přístup získán 3. 3 2013)

Klein, Martina & Schubert, Klaus: *Berlin-Abkommen | bpb*,
<http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/politiklexikon/17175/berlin-abkommen>
(přístup získán 5. 3 2013)

Kohl, Helmut: *Helmut Kohl - Erklärung vor dem Deutschen Bundestag: Zehn-Punkte-Programm zur Deutschlandpolitik - 28.11.1998.*, http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=132&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=627 (přístup získán 6. 2 2012)

Konrad-Adenauer-Stiftung: *Die Christlich-Demokratische Union Deutschlands (CDUD), DDR - Mythos und Wirklichkeit*, Konrad-Adenauer-Stiftung., <http://www.kas.de/wf/de/71.7195/> (přístup získán 28. 12 2012)

Konrad-Adenauer-Stiftung: *DDR - Mythos und Wirklichkeit*, Konrad-Adenauer-Stiftung., <http://www.kas.de/wf/de/71.6466/> (přístup získán 28. 12 2012)

Konrad-Adenauer-Stiftung: *Sozialistisches Eigentum, DDR - Mythos und Wirklichkeit*, Konrad-Adenauer-Stiftung., <http://www.kas.de/wf/de/71.6638/> (přístup získán 19. 3. 2012)

Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg: *Bildungspläne.*, <http://www.ddr-im-unterricht.de/bildungsplaene.html> (přístup získán 11. 3 2013)

Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg: *DDR im Unterricht.*, z *DDR im Unterricht*: http://www.ddr-im-unterricht.de/start_ddr-im-unterricht.html (přístup získán 13. 3 2013)

Deutsches Historisches Museum: *Kommunistische Partei Deutschlands (KPD).*, <http://www.dhm.de/lemo/html/weimar/innenpolitik/kpd/index.html> (přístup získán 13. 12 2012)

Riniger Axel Springer CZ: *Ringier Axel Springer CZ* |., <http://www.ringieraxelspringer.cz/> (přístup získán 5. 1 2013)

Rote Armee Fraktion: *(BRD - RAF) Das Konzept Stadtguerilla.*, <http://www.nadir.org/nadir/archiv/PolitischeStroemungen/Stadtguerilla+RAF/RAF/brd+raf/004.html> (přístup získán 5. 1 2013)

Schildt, Axel: *Politische Entscheidungen und Einstellungen* | bpb., <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-einheit/deutsche-teilung-deutsche-einheit/43652/die-50er-jahre-entscheidungen?p=all> (přístup získán 30. 12. 2012)

Schwarte, Georg: *Soli-Zuschlag und Solidarpakte: Ein Erklärstück* | tagesschau.de., <http://www.tagesschau.de/inland/solidarpaktsolidaritaetszuschlag100.html> (přístup získán 3. 2 2013)

Shäfer, Thomas: *D-Mark, Stasi und Bananen: Das letzte Jahr der DDR (1) -Video - SPIEGEL ONLINE.*, <http://www.spiegel.de/video/d-mark-stasi-und-bananen-das-letzte-jahr-der-ddr-1-video-1030794.html> (přístup získán 6. 3 2013)

Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland: *Hallsteindoktrin.*, <http://www.hdg.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/DieZuspitzungDesKaltenKrieges/StaatsmannAdenauer/hallsteindoktrin.html> (přístup získán 4. 1 2013)

Šnidl, Vladimír: *Nábytek Ikea vyráběli v NDR političtí vězni. Švédský koncern to nyní přiznal* | *byznys.ihned.cz - Zpravodajství.*, <http://byznys.ihned.cz/c1-58613980-nabytek-ikea-vyrabeli-v-ndr-politicti-vezni> (přístup získán 9. 1 2013)

Tschentscher, Axel & Christmann, Rainer: *DFR - BVerfGE 36, 1 - Grundlagenvertrag.*, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv036001.html> (přístup získán 6. 1 2013)

Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik: *documentArchiv.de - DDR-Verfassung (06.04.1968/14.10.1974).*, <http://www.documentarchiv.de/ddr/verfddr.html> (přístup získán 3. 1 2013)

Dokumentární filmy:

Adamek, Sascha & Unger, Johannes: *Ulrike Meinhof*, 2007

Aust, Stefan & Büchel, Herman: *DIE RAF*, 2007

Beyer, Britt: *Damals in der DDR - die Stasi*, 2006

Dean, Graham: *Biography - Die Baader-Meinhof-Gruppe*, 2007

Frey, Christian: *Mielkes Menschenjäger Kidnapper im Auftrag der Stasi*, 2012

Hertle, Hans - Herman & Scholz: *Günther Als die Mauer fiel - 50 Stunden, die die Welt veränderten*, 1999

Hick, Jochen & Stohfeldt, Andreas: *DDR unterm Regenbogen*, 2011

Ihden, Sven & Laske, Karsten: *Damals in der DDR - Neubeginn auf Russisch*, 2004

Klar, Herbert & Stoll, Ulrich: *Beutezug OST*, 2010

Lamby, Stephan & Rutz, Michael: *Helmut Kohl Erinnerungen*, 2005

Moersted, Christa: *Ich würde gerne überall sein, auf beiden Seiten, DDR – Kinder im Westen*, 1981

Renneberg, Verena: *Die Mauer - Fluchten und Tragödien - Unter Lebensgefahr in die Freiheit*, 2006

Richter, Kuno a kol.: *Mahlzeit DDR - Banane, Kohl und Zitrusfrucht*, 2003

Richter, Kuno a kol.: *Mahlzeit DDR - Broiler, Ketwurst und Grilletta*, 2003

Richter, Kuno a kol.: *Mahlzeit DDR - Kosta, Rondo & Kaffee-Mix*, 2003

Rotman, Patrick: *Un Mur à Berlin*, 2008

Schaefer, Thomas: *Der letzte Sommer der DDR - Teil 1*, 2009

Schaefer, Thomas: *Der letzte Sommer der DDR - Teil 2*, 2009

Schlosshahn, Ricarda; Hartl, Peter & von der Heyde, Anette? *Die RAF - "Phantom" ohne Gnade*, 2007

Winterberg, Yury & Peter, Jan: *Damals nach der DDR*, 2010

Worst, Anne: *Ostprodukte im Westregal - Geschäfte mit der DDR*, 2012

Worst, Anne: *Westware aus dem Ostknast*, 2012

Seznam příloh

OBRÁZEK 1 – ROZDĚLENÉ NĚMECKO DO SEKTORŮ PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE	- 87 -
OBRÁZEK 2 - ZNAK SED	- 87 -
OBRÁZEK 3 – MAPA ROZDĚLENÉHO NĚMECKA (SITUACE V ROCE 1961)	- 88 -
OBRÁZEK 4 – FOTO Z DOBY PŘED STAVBOU BERLÍNSKÉ ZDI	- 89 -
OBRÁZEK 5 - STÁTNI ZNAK NĚMECKÉ DEMOKRATICKÉ REPUBLIKY.	- 89 -
OBRÁZEK 6 – PRVNÍ POVÁLEČNÝ KANCLÉŘ SRN KONRAD ADENAUER	- 90 -
OBRÁZEK 7 – WALTER ULBRICHT	- 90 -
OBRÁZEK 8 – POHRANIČNÍ STRÁŽ HLÍDÁ HRANICI 13. SRPNA 1961	- 91 -
OBRÁZEK 9 – STAVBA BERLÍNSKÉ ZDI)	- 91 -
OBRÁZEK 10 – LOUČENÍ U BERLÍNSKÉ ZDI	- 92 -
OBRÁZEK 11 – 15. SRPEN 1961 POSLEDNÍ MOŽNOST K ÚTĚKU	- 92 -
OBRÁZEK 12 – HRANIČNÍ PŘECHOD BORNHOLMER STRAßE	- 93 -
OBRÁZEK 13 – BERLÍNSKÁ ZEĎ	- 93 -
OBRÁZEK 14 – POTSDAMER PLATZ KOLEM ROKU 1975	- 94 -
OBRÁZEK 15 – ZNAK ROTE ARMEE FRAKTION	- 94 -
OBRÁZEK 16 – ULRIKE MEINHOF	- 95 -
OBRÁZEK 17 – GUDRUN ENSSLIN A ANDREAS BAADER	- 95 -
OBRÁZEK 18 – ERICH HONECKER	- 96 -
OBRÁZEK 19 – OSLAVY 40TÉHO VÝROČÍ ZALOŽENÍ NDR	- 96 -
OBRÁZEK 20 – GÜNTER SCHABOWSKI NA TISKOVÉ KONFERENCI	- 97 -
OBRÁZEK 21 – HRANIČNÍ PŘECHOD BORNHOLMER STRAßE V NOCI Z 9. – 10. LISTOPADU 1989	- 97 -
OBRÁZEK 22 – BERLÍŇANÉ SE PROCHÁZejÍ PO BERLÍNSKÉ ZDI	- 98 -
OBRÁZEK 23 – ŠŤASTNÁ ZÓNOVÁ GABY	- 98 -
OBRÁZEK 24 – KANCLÉŘ SPOLKOVÉ REPUBLIKY NĚMECKO HELMUT V HEILIGENSTADTU	- 99 -
OBRÁZEK 25 – KANCLÉŘ SJEDNOCENÉHO NĚMECKA HELMUT KOHL V HALLE	- 99 -
OBRÁZEK 26 – GRAFIKA ZNÁZORNŮJÍCÍ ROZDĚLENÉ A ZNOVUSJEDNOCENÉ NĚMECKO	- 100 -
OBRÁZEK 27 – OSLAVY ZNOVUSJEDNOCENÍ 3. ŘÍJNA 1990	- 100 -
OBRÁZEK 28 – DĚLNÍCI ROZEBÍRAJÍ POMNÍK LENINA	- 101 -
OBRÁZEK 29 – IKONA NDR – TRABANT	- 101 -
OBRÁZEK 30 – PŘÍKLAD OSTALGIE	- 102 -
OBRÁZEK 31 - „KAUFHALLE DES OSTENS“	- 102 -
Pracovní list 1	- 103 + 104 -
Pracovní list 2	- 105 -

Obrázek 1 – Rozdělené Německo do sektorů po 2. světové válce. Zdroj: http://www.memorial-caen.fr/10event/gm/ciel_text10.htm (navštíveno 22. 3. 2013)

Obrázek 2 - Znak SED – podané ruce ve stisku jsou odkazem na sjednocení stran KPD a SPD v roce 1946. Zdroj: <http://www.bilder-speicher.de/09021900224856/foto/sed-schild.html> (navštíveno 22. 3. 2013)

Obrázek 3 – Mapa rozděleného Německa (situace v roce 1961) Zdroj: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/map.cfm?map_id=363&language=german (navštíveno 23. 3. 2013)

Obrázek 4 – Foto z doby před stavbou Berlínské zdi. Tabule upozorňuje na opuštění britského sektoru a západního Berlína. Zdroj: <http://www.neuemuenchnerpresse.de/50365295a40b5e913/index.html> (navštíveno 23. 3. 2013)

Obrázek 5 - Státní znak Německé demokratické republiky. Zdroj: http://1985.iio.org.uk/east_germany/east_berlin.htm (navštíveno 23. 3. 2013)

Obrázek 6 – První poválečný kancléř SRN Konrad Adenauer. Zdroj: <http://blog.willamette.edu/worldnews/2012/10/14/konrad-adenauer/> (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 7 – Walter Ulbricht již jako generální tajemník SED (1961) Zdroj: <http://fredkempe.com/gallery/walter-ulbricht-state-council-chairman-and-first-secretary-of-the-central-committee-of-the-socialist-unity-party/> (navštíveno 23. 3. 2013)

Obrázek 6 – Pohraniční stráž hlídá hranici 13. srpna 1961. Zdroj: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Archiv16/Fotoreihen/2007/2007-08-13-mauerbau/mauerbau-1961-galerie.html> (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 7 - 13. srpna 1961 na hraničním přechodu Checkpoint Charlie probíhá za přítomnosti pohraničnicků stavba Berlínské zdi. http://www.berlinermaueronline.de/berlin-fotos/berliner-mauer-60er-jahre/berlinermauer-60er_001.htm (navštíveno 24. 3. 2013)

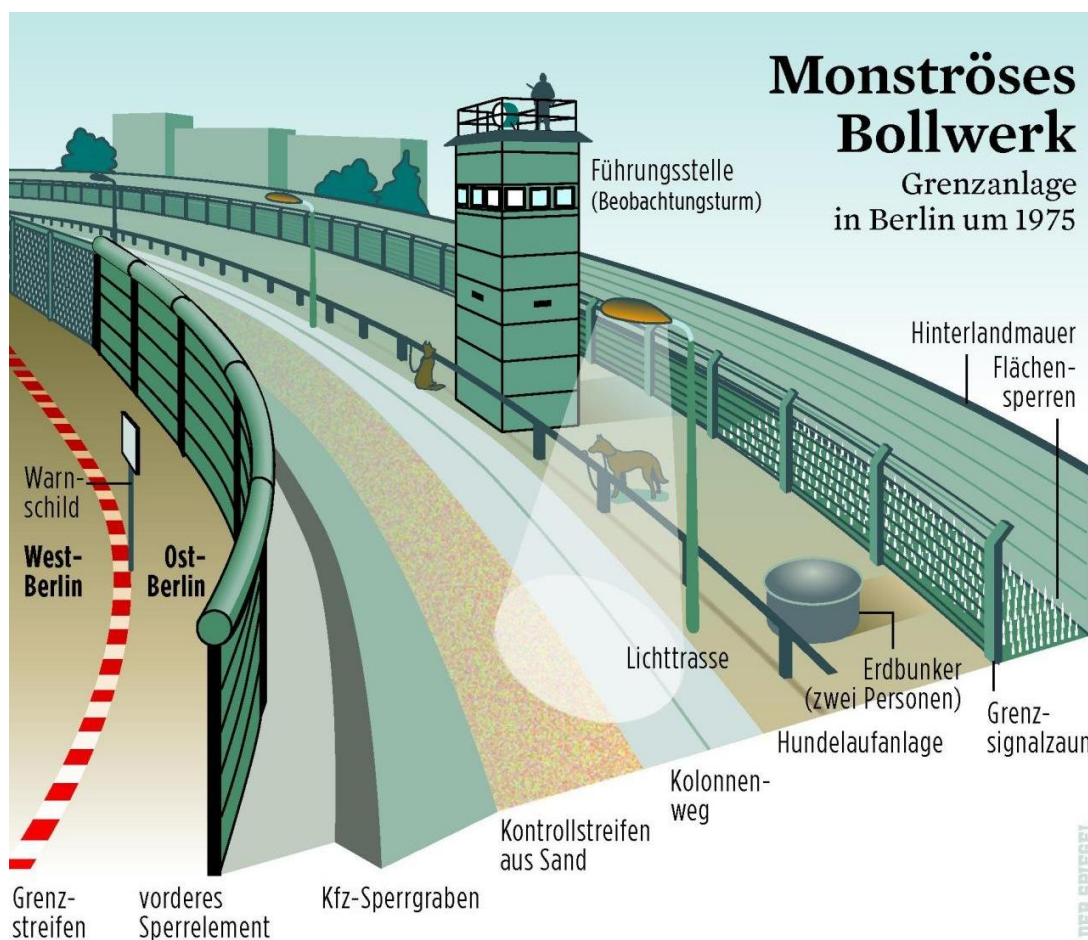
Obrázek 8 – Rozdělené rodiny se loučí u Berlínské zdi. Zdroj: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Archiv16/Fotoreihen/2007/2007-08-13-mauerbau/mauerbau-1961-galerie.html> (navštíveno 23. 3. 2013)

Obrázek 9 – 15. srpen 1961 – jedné z posledních možností k útěku do západní části Berlína využívá i tento východoněmecký voják. Zdroj: <http://www.nzz.ch/aktuell/feuilleton/uebersicht/fluchtverbot-und-denkverbot-1.11889783#nzzsonntag> (navštíveno 23. 3. 2013)

Obrázek 10 – Pohled ze západu na hraniční přechod Bornholmer Straße. Nápis na mostu hlásá: „NDR – Bašta míru v Německu“. Zdroj: <http://www.chronik-der-mauer.de/index.php/de/Media/ImagePopup/field/original/id/39601/month/Dezember/oldAction/Detail/oldMod/old/Chronical/year/1961> (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 11 – Berlínská zeď se stala směsicí různých zařízení, které nebylo jednoduché překonat. Dostat se do jejich prostor, aniž by na sebe narušitel nějak upozornil, bylo velice složité – kromě pohraničnicků sledujících svou část, zde byli ještě psi, tzv. signální plot, který spouštěl alarm, nebo také plocha vysypaná pískem. V noci byla jedna z částí pod trvalým osvětlením. Zdroj: <http://www.spiegel.de/spiegel/spiegelgeschichte/d-88536814.html> (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 12 – Potsdamer Platz kolem roku 1975. Zdroj: http://de.academic.ru/pictures/dewiki/66/Berlin_Wall_Potsdamer_Platz_November_1975_looking_east.jpg (navštíveno 24. 3. 2013)

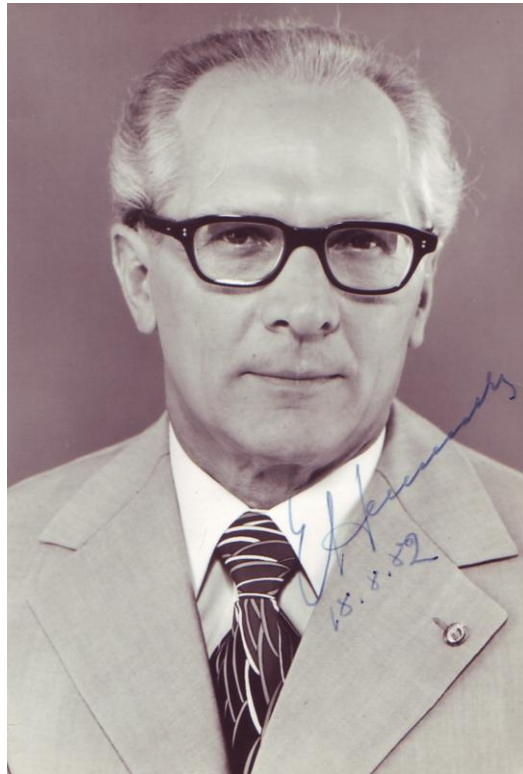
Obrázek 13 – Znak Rote Armee Fraktion (Baader – Meinhof Bande). Zdroj: http://www.all-art.org/Visual_History/650.htm (navštíveno 24. 3. 2013)

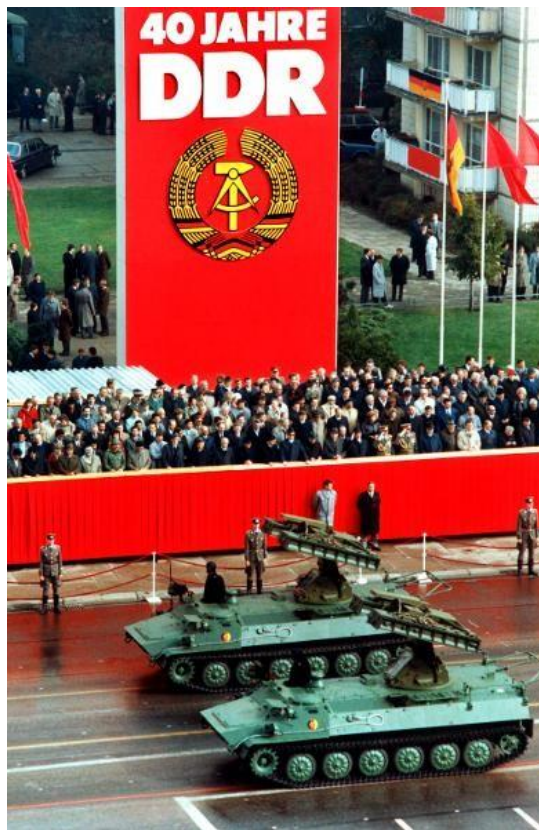
Obrázek 14 – Ulrike Meinhof – v době před vstupem do RAF, kdy byla významnou levicovou novinářkou.
Zdroj: http://www.blog.de/media/photo/ulrike_meinhof_raf/5552788 (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 15 – Gudrun Ensslin a Andreas Baader – vedoucí špičky RAF. Zdroj:
http://www.hdg.de/lemo/objekte/pict/BiographieEnsslinGudrun_photoEnsslin/index.html (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 16 – Erich Honecker – generální tajemník SED. Zdroj: <http://4.bp.blogspot.com/-s49QXTpE4xY/TsoZg0RSMzI/AAAAAAAAATM/cwBnjXSmhK/s1600/EH1a.jpg> (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 17 – Součást oslav 40tého výročí založení NDR - vojenská přehlídka. Záběr na hlavní tribunu, kde seděl i Erich Honecker a Michail Gorbačov (7. říjen 1989) Zdroj: http://www.kairo.diplo.de/Vertretung/kairo/de/sonderseiten__wiederkehrender__events/03__oktober/bildergalerie__mauer.html?offset=12 (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 18 – Günter Schabowski na tiskové konferenci 9. listopadu 1989 oznamuje změny v podmínkách pro cestování občanů NDR. Zdroj: http://einestages.spiegel.de/static/entry/bau_auf_reiss_ein/94935/guenter_schabowski.html?s=1&r=1&a=23885&c=1 (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 19 – Hraniční přechod Bornholmer Straße v noci z 9. – 10. listopadu 1989. Zdroj: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/medien/2.1756/weltdokumentenerbe-bilder-die-uns-allen-etwas-sagen-11108510-b1.html> (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 20 – Noc z 9. na 10. listopadu 1989 Berličané se procházejí po Berlínské zdi. Zdroj: <https://www.indie-zukunft-gedacht.de/de/page/68/epochen-abschnitt/32/dokument/639/epochen.html> (navštívěno 24. 3. 2013)

Obrázek 21 – Obálka západoněmeckého satirického časopisu Titanic z listopadu 1989 inspirována vlnou turistů z NDR: „Šťastná zónová Gaby (17) (SRN): Můj první banán.“ Zdroj: http://s239.photobucket.com/user/yilmaz_photo/media/zonen-gaby-erste-banane-titanic.jpg.html (Navštívěno 24. 3. 2013)

Obrázek 22 – Kancléř Spolkové republiky Německo Helmut Kohl je 5. září 1990 vítán v Heiligenstadtu v NDR. Zdroj: http://www.wdr.de/Fotostrecken/wdrde/Politik/2010/03/kohl_kanzlerjahre.jsp (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 23 – Kancléř sjednoceného Německa Helmut Kohl 10. května 1991 je vítán v Halle v bývalé NDR vajíčky. Bodyguardi mu brání v kontaktu s rozvášněným davem. Zdroj: http://www.wdr.de/Fotostrecken/wdrde/Politik/2010/03/kohl_kanzlerjahre.jsp (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 24 – Grafika znázorňující rozdělené a znovusjednocené Německo. Zdroj: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Flag_map_of_Germany_\(separation\).svg](http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Flag_map_of_Germany_(separation).svg) (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 25 – Oslavy znovusjednocení 3. října 1990. Zdroj: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/bild-719608-17505.html> (navštíveno 24. 3. 2013)

Obrázek 26 – Dělníci rozebírají pomník Lenina v centru bývalého východního Berlína – listopad 1991. Zdroj: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_image.cfm?image_id=3171 (navštíveno 25. 3. 2013)

Obrázek 27 – Ikona NDR – Trabant. I dnes je živou vzpomínkou na zaniklý německý stát. Na obrázku upravená verze sloužící jako reklama NDR musea v Pirně. Zdroj: http://www.derkleinegarten.de/700_archiv/710_bildergalerie/0003_pirna/775-jahrfeier/festumzug0056.html (Navštíveno 28. 3. 2013)

Obrázek 28 – Příklad Ostalgie – Klubovna pracujících v Oschersleбенu. Zdroj: <http://www.bz-berlin.de/aktuell/bilder/18-august-2011-article1250408-image2.html> (navštíveno 25. 3. 2013)

Obrázek 29 - O dříve nechtěné potraviny a produkty NDR díky ostalgie v současnosti vzrostl zájem. Internetová stránka Anje Voigts, kde lze potraviny objednat, má měsíčně 40 000 návštěvníků. V roce 2008 dokonce otevřela i kamenný obchod „Kaufhalle des Ostens“ (na obrázku i s majitelkou) v durynském Hermsdorfu, který nabízí jen produkty bývalé NDR. Zdroj: http://www.b4bthueringen.de/nachrichten/ostthueringen_artikel,-DDR-Produkte-als-Kassenschlager-_arid,43800.html (navštíveno 29. 3. 2013)

KINDERLIEDER AUS DER DDR

Arbeitsblatt

Der Volkspolizist

Ich stehe am Fahrdamm, da braust der Verkehr.
 Ich traue mich nicht rüber, nicht hin und nicht her
 Der Volkspolizist, der es gut mit uns meint,
 er führt mich hinüber, er ist unser Freund.

Da tuten die Autos, da klingelt die Bahn.
 Spring nicht auf den Wagen und häng dich nicht an.
 Der Volkspolizist, der es gut mit uns meint,
 er warnt alle Kinder, er ist unser Freund.

Ich hab mich verlaufen, die Stadt ist so groß,
 Die Mutti wird warten, wie find ich sie bloß?
 Der Volkspolizist, der es gut mit uns meint,
 er bringt mich nach Hause, er ist unser Freund.

Und wenn ich mal groß bin, damit ihr es wisst,
 dann werde ich auch so ein Volkspolizist.
 Ich helfe den Menschen, ich bin mit dabei,
 ich schütze die Heimat als Volkspolizei.

Hör' ich die Soldaten singen

Hör' ich die Soldaten singen,
 lass ich all mein Spielzeug stehn.
 Und ich renne auf die Straße,
 die Soldaten muss ich sehn.

Fröhlich klingen ihre Lieder,
 ich steh' stramm und grüße sie.
 Und der Hauptmann grüßt mich wieder
 vor der ganzen Kompanie.

Unsere Soldaten schützen
 alle Kinder vor dem Krieg,
 meinen Vater, meine Mutti,
 jedes Haus und die Fabrik.

Kommen aus der Kaserne
 jetzt mit Blasmusik heraus.
 Ja, dann schenke ich dem Hauptmann
 einen schönen Blumenstrauß.

Unsere Patenbrigade

Kinder, welch ein Glück!
 Unsere Patenbrigade arbeitet in der Bonbonfabrik.
 Bonbonfabrik, Bonbonfabrik, Bonbonfabrik.

Freundlich helfen uns die Paten
 mit oft und gern mit Patentaten.
 Manchmal auch mit kleinen süßen
 Bonbonbrigadepatengrüßen.
 Bonbonfabrik, Bonbonfabrik, Bonbonfabrik.

War das neulich schön!
 Unsere Patenbrigade zeigte uns,
 wie die Bonbons entstehn,
 Bonbons entstehn, Bonbons entstehn.

Klug bedienen unsere Paten
 Bonbonelektroautomaten
 Wir übernehmen dann die Rolle
 der strengen Qualitätskontrolle.
 Bonbonfabrik, Bonbonfabrik, Bonbonfabrik..

Jedem ist bekannt,
 unsere Patenbrigade
 achtet auf unseren Leistungsstand,
 den Leistungsstand, den Leistungsstand.

Weil uns die Brigadepaten
 Mit ihrer großen Klugheit raten,
 wollen wir die Hausaufgaben so gut machen
 wie sie die süßen Sachen.
 Bonbonfabrik, Bonbonfabrik, Bonbonfabrik.

In den Kindergärten lernen die Kinder, in zunehmendem Maße selbständig in der Gemeinschaft tätig zu sein. Sie sind in einer ihren Kräften und Fähigkeiten angemessenen Weise auf das Lernen in der Schule vorzubereiten und mit dem sozialistischen Leben und dem Schaffen der werktätigen Menschen bekannt zu machen.

§ 11 des Gesetzes über das einheitliche sozialistische Bildungssystem

Die sozialistische Kindergärtnerin ist ein lebensbejahender, gesunder und froher Mensch, der von tiefer Liebe zum Kind erfüllt ist. Sie ist unserem sozialistischen Arbeiter- und Bauernstaat treu ergeben. Sie erkennt die führende Rolle der Arbeiterklasse und ihrer Partei an, versteht die historische Rolle der DDR und besitzt eine klare Vorstellung von unserer sozialistischen Zukunft. Sie ist ständig bestrebt der sozialistischen Gesellschaft zu dienen, die zugleich ihr persönliches Glück ist.

Berufsbild der sozialistischen Kindergärtnerin

Quellen: Wenn Mutti früh zur Arbeit geht. Kinderlieder aus der DDR. BARBAROSSA 1999

KINDERLIEDER AUS DER DDR

Arbeitsblatt

MEIN HÖREINDRUCK: SO WIRKT DAS LIED AUF MICH

sehr		ziemlich	ein wenig	ein wenig	ziemlich	sehr	
nüchtern							gefühlvoll
feierlich							ungezwungen
kontrastreich							einförmig
ausdrucksvoll							nichtssagend
traurig							froh
einfach							kompliziert
lebhaft							ruhig
anregend							beruhigend

in Anlehnung an: das Polaritätsprofil von Fridolin Wimmer, in: Geschichte lernen, Heft 50/1996, S. 6.

Methoden der Liedanalyse:

http://www.sowi-online.de/methoden/dokumente/lieder_goll.html

Patenbrigade:

<http://www.schnitzler-aachen.de/Sammlungen/DDR/Patenbrigade/Patenbrigade.html>

Militarismus im DDR-Alltag:

<http://www.kas.de/wf/de/71.6617/>

Volkspolizei:

<http://www.kas.de/wf/de/71.6614/>

Bildung und Erziehung in der DDR:

<http://www.kas.de/wf/de/71.6618/>

Pracovní list 1 – Pracovní list z kurikulárního dokumentu Bádenska – Württemberska Zugänge zur DDR-Geschichte Anregungen zu projektorientiertem Lernen k části o analýze písní. Na první části listu se žáci seznámí s texty písní, následují informace o předškolní výchově v NDR. Na druhé straně pracovního listu mají žáci zaznačit do tabulky své pocity z písně, kterou uslyší. Pod tabulkou jsou pak uvedeny rozšiřující internetové odkazy. Zdroj: Buske, Sybille: *Zugänge zur DDR-Geschichte Anregungen zu projektorientiertem Lernen*. str. 35 – 36 Stuttgart: LS Stuttgart, 2009 dokument ve formátu pdf - In *DDR im Unterricht*. <http://www.ddr-im-unterricht.de/fileadmin/ddr-im-unterricht/pdf/Zugaenge.pdf> (přístup získán 8. 3 2013)

KONFLIKTANALYSE

Matthias Domaschk

←

Staatsicherheit

Inhalt des Konflikts

Ziele und Interessen

↔

Verlauf des Konflikts

Ergebnis

Folgen

Anotace

Tato diplomová práce zachycuje proces znovusjednocení Německa. Popisuje historický, společenský a politický vývoj Německa od konce 2. světové války a momentu vzniku dvou států – Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německo – až do jejich znovusjednocení v jeden nezávislý stát. Poukazuje na problémy, které musely být překonány, aby mohlo ke znovusjednocení dojít, ať to jsou problémy vnitropolitické, problémy ve vztahu obou států či problémy zahraničněpolitické. Práce také popisuje složitý proces vyjednání se spojenci (USA, SSSR, Francie a Velká Británie). Kromě těchto problémů se práce snaží také zachytit změny v životě „obyčejných smrtelníků“, kteří byli vystaveni těmto změnám.

Abstract

This diploma thesis deals with the situation in Germany after the World War II. Since 1949 we can follow here the historical and political development of two brand new countries - German Democratic Republic and Federal Republic of Germany - until their reunification in one independent country. This thesis deals with the problems which had to be overcome before these two countries reunite. The process was not easy because of many barriers there were made in the domestic politics, relationship between the two countries and between the two German countries and the four powers (United States of America, France, Great Britain and Soviet Union). This diploma thesis also aims at showing the life of the normal citizens and their problems before and after the reunification.

Klíčová slova

Znovusjednocení, Německo, Německá demokratická republika (NDR), Spolková republika Německo (SRN), Berlínská zeď, Okupační zóny, Železná opona, Vítězné mocnosti

Keywords

Reunification, Germany, German Democratic Republic (GDR), Federal Republic of Germany (FRG), Berlin wall, Occupation zones, Iron curtain, The four powers

Bibliografický záznam

Březa, Jan Bc. et Bc.: Znovusjednocení Německa: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra občanské výchovy, 2013. str. 108, Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Marta Goňcová, CSc.

Počet stran s přílohou: 112

Počet znaků včetně mezer (text práce bez přílohy): 197 956